Albertine Steenhoff-Smulders en Marie Koenen

door Dr. Jul. PERSYN

Vlaamsche Bijdragen XI

UITGAVE "DAVIDSFONDS" LEUVEN
1931

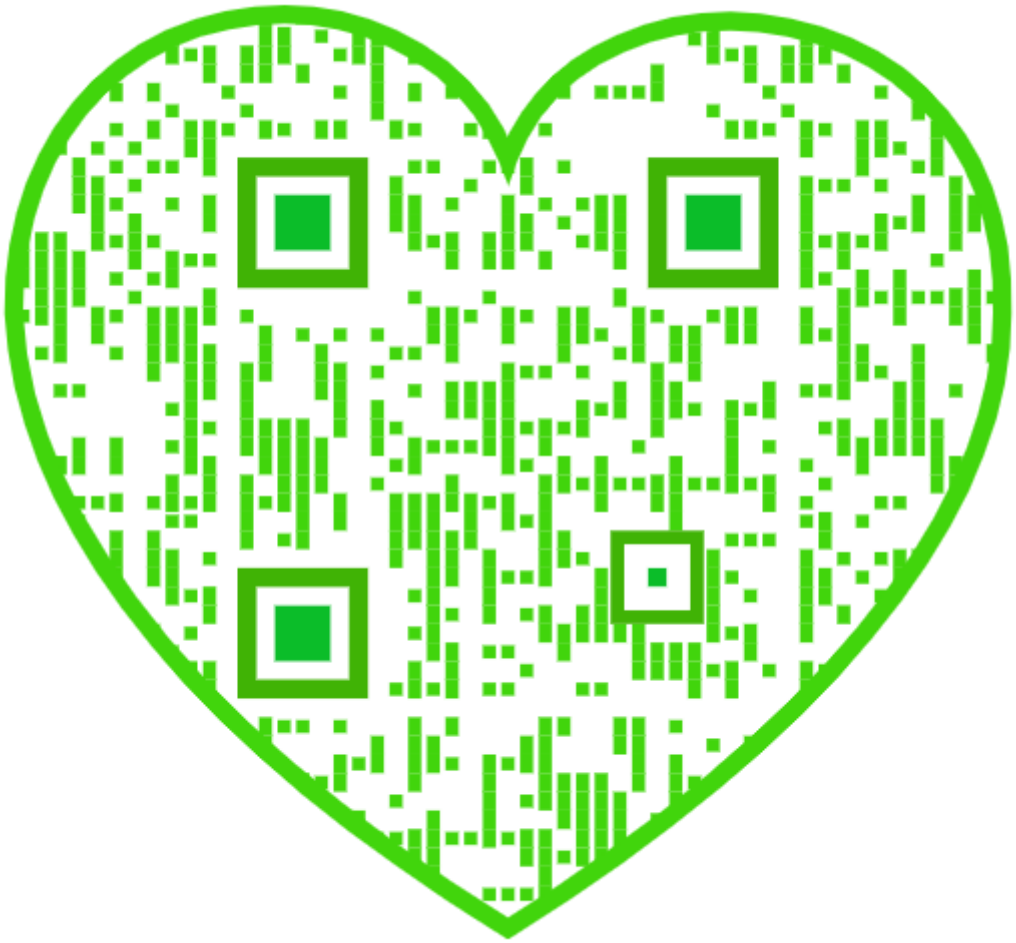

ALBERTINE STEENHOFF-SMULDERS

EN

MARIE KOENEN

Davidsfonds

KEURBOEKEN Nr 5

1931

Albertine Steenhoff-Smulders en Marie Koenen

door

Dr. Jul. PERSYN

Vlaamsche Bijdragen XI

DIT BOEK WERD VOOR REKENING
VAN HET DAVIDSFONDS GEDRUKT
OP DE PERSEN VAN „EXCELSIOR",
BRUGGE, IN MAART 1931, MET EEN
OPLAGE VAN 12.000 EXEMPLAREN.

AAN KANUNNIK PROF. DR. A. BOON

bij zijn zilveren priesterfeest,
in trouwe vriendschap,
in hooge waardeering
om alles wat hij, met heerlijke toewijding,
wrocht voor zijn volk :
de leeraar,
die ter Alma Mater
zijn studenten drilt tot Vlaamsche menschen
van wetenschap en van karakter,
de heraut
die in Davidsfonds
en Vlaamschen Radio-Omroep
met het geschreven en gesproken en gezongen woord
de scharen wekt en boeit;
een baanbreker voor eigen beschaving,
een voortrekker van den Dietschen stam,
een schenker van Roomsche schoonheid,
dit boek als hulde
die blijven moge
ook na den jubeldag der vrienden te zijnent
op 25 Augustus 1930.

ALBERTINE STEENHOFF-SMULDERS

> Albertine Smulders bedenkt haar geloofsgenooten met talrijke blanke bladzijden, zielvol door sterretjes, in allerlei figuren gerangschikt, oversprenkeld, en bovendien met nog een stuk of wat « verzen ».
>
> *Carel Scharten.* De Gids, 1904.
>
> Zie deze Roomsche dame Albertine Steenhoff-Smulders, die ook langs de lieve dreven der Hollandsche poëtrije weer Roomsche kapelletjes poogt te bouwen.
>
> *Carel Scharten.* De Gids, 1917.

Om nu eens over een kapelleke te praten, een Roomsch kapelleke, dat, ondanks de goede gelegenheid, door den heer Carel Scharten op een zijner Gids-tochten niet werd bezocht.

Waarom hij niet binnenging ? Er is vooreerst een algemeene reden, die geldt voor velen van zijn slag. In de volle vrije lucht, een moderne blauw Italiaansche bij voorkeur, is 't immers gezonder en frisscher, niewaar, dan in die duffe dingetjes onzer middeleeuwen ? Ik heb eene zich Roomsch noemende dame gekend, een beeld van gezondheid ; maar 't mensch kon geen kerklucht verdragen. Al naar gelang het jaargetijde : pff, die akelige benauwdheden, of brr, die nare kouwe voeten! En ze bleef 's mor-

gens thuis uit de mis, om 's avonds naar den schouwburg te gaan.

Maar bij Carel Scharten verbindt zich 't geval met een vroeger van ernstiger aard : een waaruit ik besluiten moet, dat hij niet enkel 't land heeft aan zekere devoties dezer aarde, die ook grooteren dan hij niet bevallen mochten — Gœthe met name ; maar dat hij ook 't land heeft... aan den hemel. En dit is niet Gœthiaansch. Dit is op zijn hoogst iets dat Scharten tot naast Viviani verheft. 't Was immers ongeveer in den tijd toen de minister-sterrenkijker constateerde « que nous avons éteint les étoiles au firmament », dat Scharten, naar zijn antistellarischen smaak, te veel « sterretjes » vond in Albertine Smulders' eerste verzenboek (1).

Gij hebt weleens gehoord van de steeds heroplevende Grieksche wijsheid, die leert van lichamelijke, physiologische verschijnselen, terugkeerend om de zeven jaar. De geestelijke, psychologische, schijnen er langer over te doen, zoowat het dubbele van dien tijd : Er liggen veertien jaar tusschen Voltaire's « Pucelle » en zijn « Princesse de Babylone » ; er liggen veertien jaar tusschen Nietzsche's « Unzeitgemässe Betrachtungen » en zijn « Genealogie der Moral » ; waarom zouden dan ook geen veertien jaren liggen tusschen de « sterretjes » van 1904 en het « kapelletje » van 1917 ?

Dit alles doet niets af van het feit dat Carel Scharten een geestig man is. En dat hij zijn lezers te lokken weet naar alles wat hij uit het abstractiën-rijk zijner æsthetische waardeeringen weet om te zetten, juist door zijn geestig-

(1) Herdrukt in *Krachten der Toekomst :* Over Tendenz in de Kunst, 1904, IIe dl., blz. 31.

heden, in parken en tuinen, in tempels en torens, in hallen, in « voorhallen » zelfs, als daar maar huizen « krachten der toekomst », — in alles dan, behalve in « kapelletjes » met « sterretjes » daaromtrent.

Weet gij wat er nu eigenlijk van die « sterretjes » is ? Uitgever van Leeuwen bracht figuren in sterretjes aan in het eerste Verzenboekje van Albertine Smulders, om drie blanco-bladzijden te maskeeren, twee vooraan en één achteraan ; en de 49 overige bladzijden van het dunne groot-octavo-bundeltje zijn dicht met verzen bezet ; veel dichter dan we dit van een onzer modernen gewoon zijn.

Men ziet hoe de geestigheid van een criticus er toe noopt, namens de waarheidsliefde, vooreerst in zake verzen de quantiteit, in den zin van het getal, te bepraten.

Maar met zulk een constatatie is de « geestigheid » van 't geval niet uitgeput. Deze criticus immers, om « geestig » te wezen, moest even vergeten dat hij zelf eenmaal beweerde dichter te zijn, en dat hij toen een « Voorhal » schiep, geen voorhal tot een kapelletje natuurlijk, maar een voorhal tot een grootschen tempel, die, helaas, achterwege is gebleven.

Maar wijl een « voorhal » nu toch maar een voorhal is, kon geen mensch den bouwmeester kwalijk nemen dat ze zoo leeg bleef, noch den dichter dat hij van zijn 153 bladzijden er 20 blanco liet, en de meerderheid van de rest vulde met ontboezemingen als de volgende :

De Morgen begeleide
ik in licht-koele zangen !
Moge
zij wijden
die klaar-hooge
gangen....

zijnde bladzijde 109 ; en :

O ! haar gezicht !
— als blank en goud ooft
dat heerlijk ligt
in een broze
fijn-blauwe schaal —
staat 't koel-roze
in de hemel-zaal !

zijnde bladzijde 111.

Maar het merkwaardigste van de « Voorhal » vind ik nog altijd den aanhef der « Toelichtingen » : De omslag verbeeldt : de ziel, verwijlende aan den Ingang der Voorhal, in gespannen naar binnen staren wachtend der eindpoort opening.

» Zoo hier en daar een enkel gedicht — een reeks gedichten — in werkelijkheid van een opdracht is voorzien, — ook zonder de ijdele afdrukking daarvan, (voor het publiek van geen waarde), zal het opgedragene wel worden herkend.

» Om de taalkundige geslachten is, slechts voor zoover ze van zelf werden gevoeld en niet met de in mij gehoorde vers-muziek in strijd waren, gedacht.

» Waar deze verzen-verzameling ingeleid wordt door het gedicht, welks naam zij draagt : Voorhal, beduidende de aanwezigheid bij mij van het bewustzijn, dat dit het voorwerk is, — hoezeer dan ook het wel-bezonkene en tot ruste gekomene — van latere breedere en voldragener gedichten — doelt de laatste regel bizonderlijk op een groot gedicht, dat eerlang afzonderlijk verschijnen moge : « Het Koor der Eeuwigheid ». De motto's voor de drie onderdeelen der verzen-rij « Stemmingen », « Helle Uren », den

« Tusschen-Zang » en « Levende Stilte », geven, in die volg-orde, door het verband, waarin ze tot elkander staan, tevens aan de verhouding, die tusschen de beide boeken en den tusschen-zang moet worden gezocht.

» Ze zijn niet aan een ander gedicht ontleend ».

Als eenige verontschuldiging voor dezen übermenschlichen kletspraat moge — laten we ook een optativus gebruiken als daar straks bij dat verstomde « Koor der Eeuwigheid » werd gebezigd — moge worden opgemerkt dat dit geschreven werd in een tijdperk van hooge gisting in de jong-Hollandsche dichtershoofden, en dat Carel Scharten toen drie en twintig jaartjes telde.

Maar waarom een lijk te gaan opgraven ? dichter Scharten is al zoo lang dood ; en 't mag een vraag blijven of hij wel ooit heeft geleefd.

Intusschen leeft de criticus wel degelijk. En het is mijn recht hem om tal van redenen, ook om zijn scherp inzicht en zijn goeden smaak binnen streng gevestigde perken, hoogelijk te waardeeren. Maar voor menschen van 't vak zou 't heusch de moeite loonen te onderzoeken op rekening van welke gevoelens bij dezen patiënt komt te staan die zeer ongerieflijke hebbelijkheid aan zijn oogen, waardoor hij den eenen keer zoo schrikbarend veel sterren ziet, en den anderen keer zoo goed als niets vermag te ontwaren van al het mooie dat een zeker kapelletje bergt.

Wat moeten wij, vrienden der logica, na deze openbaring van den kapellekenshaat bij den criticus, anders doen dan een gevolgtrekking maken, zeer onplezierig voor den mede-schrijver der bekende romans ? Te achterhalen is het niet welk aandeel in die romans van het echtpaar Scharten de man hebben mag. Maar door zijn eigen schuld vernemen we nu dat we een der mooiste brokjes uit « Vreemde Heerschers » niet aan hem hebben te danken: Daar meneer

zulke dingen niet bezoekt, is 't immers uitgemaakt dat de heerlijke beschrijving van 't kapelleke en zijn omgeving aldaar het werk is van mevrouw. Laat Scharten voortaan voorzichtiger wezen. Anders biecht hijzelf in zijn critischen arbeid uit, dat van het mooie in den scheppenden arbeid van 't echtpaar niet zoo heel veel op zijn eigen rekening komt.

II.

Het werk van Albertine Steenhoff-Smulders is veel uitgebreider en veelzijdiger dan de trouwste Gids-lezer zou kunnen vermoeden.

Er is veel gebundeld, en veel verspreid ; er is veel eigen werk, en er is veel vertaling. Met dien vertalingsarbeid — uit het Engelsch meestal, boeken en boekjes van groote Roomschen daarginds of in Amerika — laten we ons hier niet uitvoerig in. Wij weten enkel dat die arbeid haar zeer makkelijk van de hand gaat, en gedeeltelijk berust op een voorliefde die juffrouw Smulders had voor de Engelsche letterkunde van haar eerste leerjaren af, — een nationeel gekoesterde voorliefde, wijl haar æsthetische zin daar eensdeels zijn beste voldoening vond, en anderdeels door Engelsche lezing het meest werd ontwikkeld. Want veel meer dan bij om 't even welken nieuwen-Gidser ging ze ter school bij Tennyson en Shelley en Newman. Dit wil zeggen : ze maakte haar opwachting bij de koningen zelf in plaats van bij de gewestelijke heeren gouverneurs generaal. En dat heeft haar bizonder veel deugd gedaan : het beste van de school nam ze mee, zonder ooit in 't minst schoolsch te worden. Op haar kostschool — een paar jaren bracht ze door te Amersfoort — kreeg ze goede lessen in 't Engelsch van een kloosterzuster, dochter van Dr Nuyens.

Haar eigen werk begon... ja wie zal zeggen wanneer ? 't Was nog in haar lagere leerjaren te Rotterdam, waar ze werd geboren in 1871, jongste van vier kinderen, uit een vader van Zuid-Brabantschen oorsprong en een moeder van Italiaanschen, dat een van haar neven aan Pater Ermann, S. J. verzen van haar liet zien, enkele losse blaadjes genomen uit vele. Dat zal zoowat omstreeks 1890 zijn geweest. 't Gezin woonde toen reeds tien jaar in Kralingen, van waaruit vader dagelijks heen en weer naar Rotterdam reisde voor zijn zaken. Pater Ermann, na lezing van dit weinige, verlangde naar meer, keurde en koos, en eindelijk, na jaren, verschenen van Albertine Smulders de eerste verzen in « de Katholiek ».

In 't oude, bijna zuiver Warmondsche tijdschrift, zetelde als man van letterkundige kracht ook Schaepman, jawel ; maar, hoezeer ook een kindervriend, liet hij, die te veel een opvoeder van heel een volk was om het ook maar in 't minst van eenlingen te zijn, zich bizonder weinig in met het nieuwe pogen van de Roomsche jeugd. En toch, dat was er duidelijk. Wat hij niet had mogen verwaarloozen, deed in zijn plaats een andere Monseigneur met letterkundig-critisch gezag. Van Cooth immers hield voor de jongeren een zijdeurtje open : met hoofsche fijnheid ontving hij Ed. Brom en Binnewiertz, Poelhekke en De Klerk, en nu ook Albertine Smulders.

Ja, Mgr. Van Cooth, naarmate hij minder vermocht te hooren wat er omging rondom hem, zag des te scherper in de verte en in de toekomst.

Maar er groeide te veel Nieuwe Gidsers-zelfstandigheid in de schrijflustige Roomsche jeugd om zoo maar braafjes te blijven zitten op een gelegenheidsbankje, al was 't nog zoo gezellig bijgeschoven. Ze hadden daarbij genoeg ge-

reed om een eigen tijdschrift flink te voorzien, en ze voelden zich in staat om — wat er vanwege de ouderen ook mocht gebeuren — over 't heele land Roomsche tegemoetkomingen te wekken voor hun reeds al te verlate tachtigers-actie.

Zoo werd in 1900 het tijdschrift gesticht van de Roomsche Modernen : « Van onzen Tijd ».

Dat het er niet zoo bar zou toegaan als destijds in de « Nieuwe Gids », daarvoor stond borg ten eerste de Roomsche zede, die slechts zichzelve trouw blijft als ze de lessen opvolgt uit haar grande école du respect, ten tweede de dankbare genegenheid voor ouderen, als Van Cooth ; ten derde het op zichzelf welsprekende feit dat de leiding lag in de handen van twee dames, naast twee heeren : Albertine Smulders en Maria Viola, naast Alb. Van der Kallen en Theo Molkenboer.

Dadelijk was er bijval genoeg om 't voortbestaan van het tijdschrift te waarborgen ; al was die bijval geen ongemengde. De priesters hadden, met het oog op een lezend publiek, natuurlijk heel wat van 't lot der jonggeborene in hun handen : Van Cooth bleef vriendelijk beschermend ; Bots, met een voornaamheid van minder echt allooi, neigde welwillend ; Zwart en Mutsaers aarzelden, maar knikten tusschenbeide toch toe.

Maar Schaepman, wiens humeur wel wat afhankelijk werd van zijn chronisch hardnekkige jicht, gunde een ruim deel van zijn booze luimen, die weleens tot pruttelarijen verkniesden, aan « Van onzen Tijd », hem trouwens ook — via Van der Kallen en De Klerk — niet onverdeeld goedgezind. Maar dit moet gezegd : Al viel de leeuwenklauw nog zoo hard, al spaarde hij zelfs de dames niet, Albertine Smulders ging steeds veilig uit. In één van zijn zetten enkel één voorbehoud : « Sint Agnes » in « de Katho-

liek » vindt hij « een allerliefste dichterlijke indruk, maar voor weinigen verstaanbaar ».

Wat er nu voor den gewonen lezer onverstaanbaars is in dit gedicht, dat men in het bundeltje « Verzen » terug vinden kan, mag de Doctor zelf hebben geweten. En hij was het zeker zelf vergeten, zoodra de rheumatische bui weer over was !

Nu is juist een der kenmerken van Albertine Smulders' heele werk, in vers en proza, haar voortreffelijk eenvoudige klaarheid ; met één enkel voorbehoud, straks.

Aan die gave had dan ook « Van onzen Tijd » voor niet weinig de populariteit zijner jonge jaren te danken. Waar De Klerk — want aldra was deze de stuwende kracht — immer streefde, met zijn gedrongen vers en zijn gedegen proza, toch beide niet altijd vrij van Marinistisch Renaissance-vernuft, naar een voornaamheid, die veel meer dacht aan hooge houding van zijn tijdschrift dan aan voorkomendheid jegens den lezer ; waar Maria Viola, met aantrekkelijker gaven, zonder eenige hooghartigheid, toch ook voor den gemeenen man bizonder veeleischend was, daar het gold alles mee te voelen van die warm-geestdriftige polsing onder een strak-redeneerend betoog, dat om zijn smakelijke stijlweelde toch niets van zijn zwaar gedachtengehalte verloor, bleef Albertine Smulders trouwe brengster der boodschap dat de nieuwe schoonheid zoo goed en zoo makkelijk als de oude geschonken werd aan alle menschen van goeden wil. En ze vervulde die zending, want het was een mooie zending voorwaar, niet met wijsgeerig-critische bespiegeling, die ze wist haar niet te passen — en hoevelen, die naiefjes wanen dat ze hun wél past, komen niet bedrogen uit ? Daarbij, in haar opvoedingsjaren vernam ze heel weinig over de tachtigers — voor jonge Roomsche meisjes immers geen lectuur, die

geduld werd, en allerminst programmatisch ingeschakeld. Zoo oefenden die ook op haar geen den minsten invloed ; en ze volgde, terend op haar eigen gaven, de veel wijzer en practischer methode van 't eigen voorbeeld, al scheppend Parabeln, Märchen und Gedichte, even gemoedelijk en toch even doelbewust als Marie von Ebner-Eschenbach dit voor háar overtuiging vermocht. En als ik mij hier de herinnering veroorloof aan die heerlijke Duitsche vrouw, dan is het eigenlijk minder om de beschrijvende waarde van den door haar gekozen titel voor een harer boeken, die zoo volkomen dekt het werk dat ik hier moet bespreken, dan wel om een dieper woord van haar, waarmee ze haar dichterschap greep in de ziel, en dat ik meen te mogen borgen als wezende 't beste motto, waaronder ik de volgende bladzijden plaatsen kan :

III.

.... ein wenig Klank,
Ein wenig Wohllaut und Gesang
Und eine ganze Seele.

In allen eenvoud weet Mevrouw Albertine Steenhoff-Smulders inderdaad een heele ziel te leggen in haar vers, en meestal ook in haar proza.

Haar voorliefde, getuigen de vroegste jaargangen van haar tijdschrift, ging naar de sprookjes.

Sprookjes die 't mijmerend meisje, en de nog wel wat voortmijmerende jonge vrouw op haar kamertje zat af te luisteren van de geheimzinnig-suizende schemering. Ze waren blij of droef, naar gelang het lief of leed dat de werkelijkheid van den heengaanden dag had gebracht. Van beide ontving ze ruim haar deel ; en ik zou bijna

denken dat de dichteres, die staag aan 't groeien was, eigenlijk een grager oor heeft geleend aan 't zwaarmoediger dan wel aan 't lichtvaardiger fluisterstemmetje, dat ze bij elk eenzaam-rustig avonduurtje telkens weer vernam. Het stemmetje werd steeds duidelijker, en 't vertelde altijd zacht, altijd innig ook, al trilde 't weleens van heftig ontroeren, wijl haar eigen herinneringen hingen om de heerlijkheid van 't oude huis of om het ziekbed van haar moeder ; of ook wel om de rakkerijen van haar kinder- en bakvischjaren, en om de pret van jeugdpartijtjes in de drukte van Rotterdam, of in het ruige duinenlandschap tusschen hofstad en zee.

« Sprookjes van de Schemering » dus... En ze werden gelezen. Dat is in Nederland niet zoo gewoon. Dat land is geen land van sprookjes, en dat volk is geen volk voor sprookjes. Noch elfen noch kabouters noch sylphen noch saters hebben zich daar ooit thuis gevoeld. Waar moesten ze ook heen, ik vraag het u, in al die weiden en polders ? Ternauwernood op de heide was er plaats voor de zweeftochten van een paar « witte wieven ». Daarbij kon een volk dat zich tot historische grootheid heeft opgewerkt in gevechten tegen het water en op het water, zich moeilijk een ander fantasten-weelde veroorloven dan die van den Vliegenden Hollander. Er zijn waarschijnlijk geen kinderen ter wereld die gauwer het « er was eens... » ontgroeien, dan de kinderen van dat volk, 't welk, om te zijn, elken dag wat scherper spitsen moet zijn zin voor werkelijkheid en berekening en koopmanschap.

't Moet dan ook geen wonder wekken dat geen enkele geijkte grootheid in de letterkunde van dat land ook maar eenigen zin had voor sprookjes.

Sinds '80 kwam hierin — als in zooveel letterkundige dingen — verandering. Dank zij uitheemsche voorbeel-

den natuurlijk. Zooals trouwens die jacht, die bijna wilde jacht, naar zuiver letterkundig genot zonder meer, heelemaal iets uitheemsch was. Zoo kwam hier ook het sprookje om herbergzaamheid, het sprookje voor groote kinderen. En 't ging er aardig in. Maar duren bleef het niet. Vraag het maar aan de ondervinding van Marie Metz Koning, van Arthur van Schendel, en anderen. Teekenend intusschen is vooral dit : Het éénige sprookje met blijvenden bijval, het eenige dat in geest en gemoed, in school en huis, zich nestelen kon voorgoed, is een satire op den Nederlandschen volksgeest van cijferende en pluizende nuchterheid, is « de kleine Johannes ».

Dit zijn, zeer in 't kort, de lotgevallen van 't Nederlandsche sprookje voor de wereld. Maar Albertine Smulders wist nog van andere sprookjes.

De geest van 't nieuwe heidendom, die onze hedendaagsche sprookjes teelde, dermate dat in schoolsche bepalingen van 't letterkundig slag dat heidendom als een conditio sine qua non werd gesteld, bleef deze dichteresse verre.

Steeds was haar geloof de meesteres van haar leven en denken : en haar credo, dat haar stof bracht tot stille meditatie voor iederen dag, werd natuurlijk vóór al 't andere in haar kunst opgenomen. Over haar steeds ruimer zich ontplooiende zielelandschappen ruischten de fonteinen van 't Roomsch geloof in wijde stralen uit; en bij de rust van 't naderend schemeruur, als de dichteresse weer droomen mocht, kwam het schuin-zinkende zonnegoud de witte water-waaiers doortintelen met regenbogen van fantasie. Zoo verscheen deze kunst, inderdaad. Over de stil-borrelende meditatie van 's morgens, die den heelen dag doordrenkte, kwam 's avonds zich buigen die Iris van haar, het katholiek-geloovige sprookje.

Ze moest vertellen — ze kon niet anders — van de wijding van 't leven. Van den « Weg van Verlangen », van « Het Huis van den Plicht », van het « Geluk », van het « Ideaal », en van zooveel transcendentale dingen meer, die ze boven deze aarde wist, en die slechts nederdalen tot ons als wij ze weten te trekken binnen het plan van hun dienstbaarheid aan onze geestelijke bestemming.

Let nu eens op hoe deze sprookjes zijn uitgewerkt. Wij worden gebracht in een omgeving waar alles is één heldere weelde van lijn en kleur.

De glinstering van die taal, zoo rustig-sober en toch ook zoo stralend zuiver als de glans van avond-zonnegoud, gaat over het landschap, en onder 't zachte gepointilleer van dit beschrijvend getoover, trilt heel die natuur van leven zoo echt dat nu 't volle leven, 't groot bezielde, dat van den mensch, dat van den christen mensch, noodzakelijk komen moet...

En het komt; maar niet steeds, zooals men het, telkens zoo flink en fijn ingeleid, zou verwachten.

Niet altijd immers komt de symboliseerende handeling te voorschijn in die klaarheid, waarop we telkens zoo mooi zijn voorbereid. Ook in dezen minder gelukkigen zin zijn dit soms sprookjes van de schemering.

Voor zoover ik 't begrijp, geldt het hier een soort schuchterheid, om toch niet in 't minst door de literatuur het heilige te kwetsen; om zich langsheen de grens van het dogma niet meer fantasie te veroorloven dan 't ook de meest nauwgezette devotie verdragen kan; om, laat het ons maar zoo zeggen, door 't spelemeien in den geest der « Fioretti », St. Athanasius' theologische strakheid niet aan 't fronsen te zetten...

Wij weten het, anderen onder de besten zijn niet zoo verlegen. Nu, helaas, die staan dan ook vrijer in hun leer.

Dat is 't geval b.v. met Selma Lagerlöf en haar Christuslegenden. Maar juist aan dit werk hebben we beleefd dat, veeleer dan eenig katholiek, de « fijnen » zich ergerden. Voor mijzelf, verhelpen kan ik niet dat ik in dezen mij veel meer Vlaming dan Hollander voel, en dat ik gerust wat versperringen wegnemen zou op die grensterreinen waar de sprookjes van Albertine Smulders zich ál te angstvallig bewegen.

Intusschen is 't zeker dat dit letterkundig ongerief ligt aan een trek van angstvalligheid in 't karakter dezer bizonder hoogstaande vrouw ; karaktertrek die, met volkomen eerbetuiging aan haar zoo door en door gezond vroom gemoed, op zijn beurt zou mogen heeten : « one poor scruple », een klein gemoedsbezwaar.

IV.

De Bijbel zelf geeft onschatbare voorbeelden van sprookjes-allegorieën, ook en vooral het Oude Testament, dat zoo dikwijls, buiten elk bepaald dogma om, den kern opneemt van een historisch gebeuren, maar dit omhult met een waas van poëzie, zoo mooi en zoo fijn dat het elkeen doordringt met zijn verheffende kunst, veeleer en veelmeer dan met zijn ethischen zin.

En hoevelen van de besten onder de dichters hebben zich daar geschoold en hebben naar die modellen gewerkt ! Wat is de Bijbel ook in dit opzicht een altijd borrelende bron van verfijnende beschaving geweest ! Naar geen greintje inspiratie van elders heeft Bunyan omgezien, en het sprookje van zijn Pilgrims Progress deide tot een ontzaglijk epos uit. Zooveel zal Mevrouw Steenhoff niet vergen van haar kunstenaarsadem, maar kijk eens wat ze kan,

als ze vrij werken mag in een stof, die in al haar tragiek door den Bijbel zelf met echte kunst is behandeld, en waar zooveel dichters, eeuw in en eeuw uit, zijn heengegaan om er hun diepste inspiratie aan te voeden en aan te wijden. Wat Mevrouw Steenhoff hier binnen haar bescheiden kadertje schiep moet, geloof ik, niet schuilgaan voor 't beste van hier of elders :

DE SCHADUW VAN HET LEVEN.

In den tuin van het Paradijs stond het Leven.

Hij stond in het licht van den jongen dag oneindig schoon, van Gods hand gevormd, door Gods oog goed bevonden. Zijne donkere oogen, alles vragend, alles belovend, zagen op naar den zonneschijn, en hij lachte, bewust van zijne vreugde en zijne schoonheid. Waar hij ging door den hof, daar ontsproot nieuw kruid en bloemen, daar schoten de struiken jonge frischriekende loten, daar bogen zich de takken zwaar van vruchten. De vogel in zijn nest begon klapwiekend te zingen, de groote dieren snoven de morgenlucht op en loeiden van blijdschap.

Als hij den mensch naderde, boog zich de man tot de vrouw, die hem gegeven was, en zij zag tot hem op en legde hare handen in de zijne.

En over àl glansde de dag, de blanke, koele, schaduwlooze dag.

Tot de zonde kwam.

Toen stond het Leven buiten de Paradijspoort en ging, waar het vlammend zwaard van Uriel hen heenwees — de wereld in.

Nog was hij blijde, want waar het Leven is daar zijn hoop en vreugde en schoonheid, — maar zijn blijdschap was niet meer zoo licht en zonnig; nog hoorde hij het lied, dat in den hof hem omzong, maar er klonken tonen in, die hij niet kende.

Doch hij leerde de vreeze kennen, hij wist nu wat smart was.

Want voorheen was de nacht een dag met stiller licht, die den slaap uitzond en den dauw, en als het purper zijner mantelzoomen in het Westen begon te verbleeken, fonkelde in het Oosten de morgenster weer op zijn

haarband. Het Leven had den nacht zoo lief als den dag, want beide waren zijne kinderen.

Maar als nù de dag heenging, zat hij neder en schreide, want hij wist niet of hij een anderen dag zou kunnen werken uit de duisternis, en of die even schoon zou zijn als de vervlogene. Waar hij nu ging, daar zag hij de rozen nog in den knop gebroken en het loover dorren en niets wat door hem ontstond bleef er schoon of onbedorven. In den morgen had hij zijn vreugde aan het warme, veilige nestje, waarin de kleine vogels tjilpten, in den avond vond hij het ledig en vaneen gereten.

En hij, de groote meester, voelde, dat zijn macht gebroken was, de macht tot scheppen, de macht om vreugde te geven en schoonheid. Eén, grooter dan hij, vernielde zijn werk. Toen ging hij uit om dien te bezoeken. Hij zocht de eeuwen door, strijdende met den onzichtbaren vijand, dien hij nabij wist en toch niet naderen kon, — en de vale handen van den nacht strekten zich altijd weer uit naar rozekleurige dagen, de dorre winter deed den zomer verstijven in zijne omhelzingen, en als hij, de heerlijke, in zijn stralende eeuwige jeugd den mensch naderde, dan zag hij vaak, hoe die huiverend terugweek. Hij begreep het niet.

Hij ging tot de Waarheid en vroeg, waar hij zijn vijand vinden kon, en de Waarheid wees met haar vinger op den weg, die achter het Leven lag.

« Ik zie niets, » zeide het Leven, « niets dan mijn schaduw. »

« De schaduw van het Leven is de Dood », zeide de Waarheid.

Toen ging het Leven verder en zijn schaduw volgde hem; maar hij bleef strijden, onversaagd, onvermoeid, hij ging en schiep, hij gaf liefde, schoonheid en vreugde, maar eer hij was voorbijgegaan, viel daar reeds de donkere schaduw over wat hij voortbracht, en wat onvergankelijk moest zijn, duurde kort. Zijn weg ging langs het verloren Paradijs, waar de Engel met vlammend zwaard den toegang bewaakte en het Leven zeide : Ik kàn niet verder gaan. Mij gedenkt hoe ik hier stond in den zonneschijn en hoe alles zich verheugde in mijn blik. God schiep mij tot vreugde en ik breng smart voort. Verlos mij van mijne schaduw ! Stel ons tegenover elkander, dat ik hem bestrijde in eerlijken strijd.

Maar de Engel zeide : « De tijden zijn nog niet vervuld. »

En het Leven hernam : « Ik wil niet verder gaan. Gansch de wereld is een graf, en overal klinkt geschrei. Ga ik uit om te zaaien, het is alleen om den

oogst te bereiden van mijn somberen gezel. Ik wil niet verder gaan ! hoort ge niet hoe men mij lastert, mij haat en hem begeert ? »

De Dood lachte.

Maar de Engel zeide : « Stil ! gij beiden zijt Gods dienstknechten, maar het Leven is eeuwig, en de Dood zal vergaan ! Eens zult gij tegenover elkander staan, dan zal het Leven verwinnen en daar zal geen Dood meer zijn. Dan zal mijn zwaard uitgedoofd worden en de Poort van het Paradijs zich ontsluiten. En het Leven zal staan in het licht van den eeuwigen dag, oneindig schoon en géén die daar vreugde rooft. »

Toen ging het Leven verder — en de Dood volgde hem.

V

Met haar aanleg was 't natuurlijk dat Albertine Smulders verlieven zou op de Middeleeuwen, op haar legenden en mirakelen: Zooveel te grager, daar over dit onafzienbare bloemenveld de vrome fantasie haar onverkorte weelden uitvieren mag krachtens dichterlijke rechten zoo oud als 't Christendom zelf.

Zin voor de geschiedenis onzer oude tijden zat haar immers in 't bloed : Vader verdiepte er zich in, als hij zich verpoosde van de zaken ; en grootvader deed niets liever dan den geur der archieven snuiven, en geslachtslijsten opmaken : Hij maakte er ook een voor zichzelf, en schreef ze over op twaalf exemplaren: Een voor elk van zijn kinderen.

Onder de Modernen was deze nederige, stille werkster een voorgangster: de eerste om de kinderlijke schoonheid der Middeleeuwen weer nader te brengen tot ons. De eerste althans in ongerepten eenvoud van volkomen katholiek begrijpen ; want Adriaan van Oordt, met zijn diep-kristelijk voelen, maar volslagen ondogmatisch denken, was haar met zijn « Irmenlo » voor; en Arthur van Schendel met zijn

« Drogon » eigenlijk ook. Maar de houding van deze beiden jegens de Middeleeuwen bleek een heel andere dan de hare, ook in zuiver kunstopzicht. De mannen gingen aan 't werk in 't volle bewustzijn van hun neo-romantisch pogen ; ze schiepen, met de kracht van een sterken kunstenaarswil, een middeleeuwsche atmosfeer naar hun eigen believen, eerbiedigend de historische echtheid der verschijning, jawel, zich afslovend zelfs in 't wetenschappelijk nasporen er van. Maar hun heerlijke arbeid was toch in zooverre kunstmatig, dat hun geest zich niet volkomen één voelen kon met den geest van die tijden, die totterdood geloofden wat het huidige rationaliseerend verstand niet aanvaarden wil. Die tweeslachtigheid zoo kernig uitgedrukt in het Fransch van Fouillée, waar hij spreekt van « doute métaphysique, espérance morale », kan ten slotte niet anders dan verkeerde gevolgen hebben ; ze voert logisch tot de bedenkelijke verhoudingen van « Warhold » of tot de door elkeen betreurde ongelukken van « De Mensch van Nazareth ».

't Werd dan ook reeds opgemerkt door een paar niet-geloovige geschiedschrijvers onzer letterkunde dat katholieke dichters zooveel voorhebben op alle anderen bij 't zich inleven in den Middeleeuwschen geest. Legenden zijn slechts legenden, dat wisten ook de oude scheppers; maar willen ook de nieuwe herscheppers even groote kunstenaars als hun zoo rechtmatig bewonderde voorzaten zijn, dan geldt het te beschikken over evenveel piëteit ; en bezwaarlijk zal dat gaan voor den dichter, zoo de mensch in hem niet gelooft aan dat oude geloof, dat met het fluidum van zijn levenskracht het heele leven der Middeleeuwen voedde, en in de eerste plaats het leven der kunst, ook die van al die legenden, 't smakelijkst ooft uit dien nooit afgedragen boomgaard der geloovige fantasie.

Ik zal niet beweren dat Albertine Smulders haar exempelen-keuze heeft gedaan met beredeneerde bewustheid. Dit zou me verwonderen zelfs. Maar teekenend is het toch zeker, dat ze met voorliefde naar dat oude, heerlijke «Biënboec» ging, toen zoojuist in onze letterkundige geschiedenis met zooveel ander stichtelijk proza in zijn rechten op onze waardeering door Dr C. De Vooys (1) en door Dr W. A. van de Vet (2) naar behooren hersteld.

Met denzelfden geest waarmee die exempelen werden gedicht door de Middeleeuwsche monniken, het bekoorlijkst van al misschien door den 13de- eeuwer Thomas Cantimpratensis, die alweer een der onzen was, want hij kwam waarschijnlijk uit Brabant, heeft Albertine Smulders er een tiental naverteld op haar eigen wijze.

En welke die geest was zou 'k onmogelijk zoo goed kunnen zeggen als dit de voorrede deed van « der Sielen Troest », naast het Biënboec een der meest geliefde stichtelijke verzamelingen uit haar gouden tijd :

« Vele luden syn die lesen werlike boeke ende horen daer nae ende verliesen alle horen arbeit, want si en vinden daer niet ynne der sielen troest. Ende sommige luden lesen boeke van paertsevalle, ende van tristram ende van dyen van den beerne, van den olden hunen, die der werlt dyenden ende niet gode. Ende ynne desen boeken en is gheen nutticheit, want men vindet daer nyet inne der sielen troest ; dat en is nyet dan tydtverlies, ende voer alle die tyt die wi onnutteliken toebrengen, daer moeten wi gode reden

(1) In zijn « Middelnederlandsche Legenden en Exempelen », 's-Gravenhage, 1902; thans : herziene en vermeerderde uitgave, Wolters, Groningen, 1926.

(2) In zijn « Biënboec van Thomas van Cantimpre ». Groningen, 1902.

aff geven. Vele wonderliker lude hebben geweest, die de werlt omme voeren over water ende over landt, omdat si aventuer beyagen wolden ende wonder beschouwen ende nyemeren horen (ende verloren al horen arbeit), want si en vonden nyet der sielen troest. Vele vromer ridder ende knapen die sochten over verre landt coninc arturs hof ende verloren all horen arbeit, want si en vonden daer nyet der sielen troest. Die wonderlike coninc Alexander liet hem die gripen voeren in die lochte, opdat hi wonder mochte beschouwen ende verloes al sinen arbeit, want hi en vant daer nyet der sielen troest. Die hoge wise meyster Apollonius voer over menich conincrike ende wert gevangen ende hadde groet jamer, opdat hi sage den gulden dissche die uten mere gevisschet waert, ende verloes al sinen arbeit, want hi en vant daer niet der sielen troeste... der sielen troest leget an hiliger lere ende aen betrachtinge der hiliger schrift. Want ghelikerwys als dat lichaem levet van der eertscher spisen, alsoe levet die siele van hiliger leere, want die mensche en levet niet allene vanden utwendigen brode, mer oec van den woerde, dat daer gaet uit den monde godes ». (1)

Dat klinkt eenigszins anders dan de « de kunst om de kunst ». En zou 't vermetel zijn te beweren dat, zoo in het werk van Mevrouw Steenhoff een maximum aanwezig is van de deugden der Tachtigers en een minimum van hun gebreken, dit ligt aan den grondregel der geloovige kunst, zooals der Sielen Troest hem naïefweg uitsprak, en zooals Newman's weergalooze peilingen in leven en leer door geen enkel moderne van de school, ik zeg niet werden nagegaan, maar nieteens werden vermoed !

Maar ik sprak daar straks van Mevr. Steenhoff's eigen

(1) Uit den « Prolog van der Sielen Troest ».

wijze van navertellen. Het best kon men ze waardeeren zoo men ze vergeleek met die van hen welke, na haar, en gedeeltelijk op haar voorbeeld, hetzelfde hebben gepoogd. In Nederland Maria Viola en Marie Koenen, en in Vlaanderen Timmermans, Arras en Jef De Cock. Allen hebben ze, elk met zijn eigen mooie kunst, een of meer van hun sprookjes gewijd aan « Maria's Heerlijkheid ». Maar hoezeer de voorstelling verschillend kan zijn beseft men het best als men om 't even welke proeve van de drie die het meest in dit slag hebben geleverd legt naast elkander : Albertine Smulders, Marie Koenen en Jef De Cock.

Vóór alles merkwaardig is dat in dit geval de Vlaming Hollander blijkt te wezen méér dan zijn mededingsters.

Jef De Cock, van huis uit een onzer geestigste kunstenaars, maar tevens als geleerde een koel en sober verstandicus, die nuchtertjes weg zijn verbeelding in handen houdt en nog veel meer zijn hart, vertelt zijn « mirakelen » zoo kalm als had hij ze voor 't pakken « uit de reistasch » van weleer. Hij heeft alles gezien, en zonder meer aandoening dan 't betaamt bij een man die zich wellicht evengoed thuisvoelt benoorden den Moerdijk als bezuiden, zegt hij wat hij zag. En dat gaat met een meedeelzaamheid, vooral wat betreft de stoffelijke bijzonderheden, die den lezer, nog beschikkend over een greintje van die kostelijke naïeveteit uit zijn kinderjaren, telkens doet zeggen : het kan toch niet anders, 't moet wezenlijk zoo zijn gebeurd. En dan verwondert men zich weleens over dien bekenden glimlach, die nooit uit Cock's neusvleugels weg wil, en over dat glimpje van sceptischen kortswijl dat nooit verzuimt, o zoo gemoedelijk, maar toch zoo hardnekkig, even een oogenblikje over ieder van Cock's bladzijden te scheren.

Het karakter van den vlechter der « Bloemenhoedjes », een éénig samenstel van trouw-vrome geloovige nederigheid en fijn-guitige van-alle-reizen-thuis-belande verstandelijkheid, heeft zich ook verworven, zonder veel inspanning, zou men zeggen, een eenigen stijl, misschien niet zoo warmbloedig — en daarom veeleer Hollandsch alweer — maar een model van klare bezonkenheid, boeiende soberheid en keurige kleur.

Of wie doet het hem na, van dien Pater, die zijn gezondheid had verstudeerd in de Marialegenden, en die nu op 's dokters gebod elken dag als een rentenier moest wandelen gaan ?

Waarmee ik tevens zou willen bewijzen dat katholieke beschrijvers onzer letterkundige geschiedenis, als Moller of Mooy b. v., dezen Vlaming niet mochten overslaan. En zeg evenmin dat Cock's kleinkunst niets groots vermag : dan wijs ik u in « Bloemenhoedjes » op het « mirakel » der « Kaars uit het Vizioen » dat, simpelste der legenden, met plots bezielden durf tot het epische stijgt : Kunegonde's worsteling met den engel.

Die gang naar het epische, ook in de nederigste van haar sproken, is Marie Koenen als aangeboren. Van haar ouden gouwgenoot Veldeke heeft ze geërfd het beste en fijnste van zijn geest. Elke van haar Middeleeuwsche bladzijden is een Limburgsch landschap, lachend den lieflijken lach der kleine heuvelen, maar in hun zachte glooiïng zich heffend meteen steeds naar omhoog, de mooiste van Hollands pogingen om te stijgen in de wijde ruimten, naar zon en azuur.

Bij voorkeur spelen dan ook haar legenden in haar lieve Limburg. Haar dichtende geest heeft al de trekken van haar landaard: speelsch-ontvankelijk, een beminnelijke harmonie van dweepend gedroom en gemoedelijke schalksch-

heid, zich vermeiend in trouwe vroomheid aan de voeten van St. Servaas, maar daarom geen hoera weerhoudend voor de Bokkenrijders uit het land van Valkenburg ; en ten slotte gunnend evenveel van haar hart aan de wereldsche yeesten van 't volle, blij-droeve levensrumoer als aan de stille bekoring der wereldvluchtige klooster-fantazie. Want laat de zoete lieve Vrouwe nog zoo weelderig over de « Sproken en Legenden » haar bloeienden bloesem strooien, Marie Koenen's heerlijke kunst rankt het mooist langs den ouden ridderweg op Aken, waar de Karelsagen zwirrelen rondom 't groote graf. « Hoe Roland aan den hof van Karel kwam » is dan ook wel, èn als kunst van zien èn als kunst van zeggen, in zijn soort het allerfijnste wat we bezitten.

Zulk een literatuur mogen we van mevrouw Steenhoff-Smulders' liefde voor de Middeleeuwen niet verwachten. Want **het is literatuur.** En dat aanvaardt deze kunstenaresse zoo min mogelijk, waar het geldt haar dierbare sprookjes. Zij zal de eerste zijn om te bewonderen de ontplooiing van Marie Koenen's lichtende epische gave. Maar Limburg is niet haar land. Haar Holland is effener en soberder. En over haar wouden en weiden breiden haar Middeleeuwen zich uit. Eén volkomen overgave in ingetogen eenvoud, aan den geest van haar geliefkoosden tijd en aan de omgeving van haar geliefkoosde landschap.

Minder dan De Cock, veel minder dan Marie Koenen, zoekt ze te vermooien, het nieuwe dat ze zelf zou kunnen brengen te enten op het oude. Wat de handschriften zeggen is haar genoeg. Ze zit aan haar venster, ze leest in het zachte, milde licht waarmee die hemel daar speelt om die aarde, zet zich aan 't schrijven : ge vindt alles terug in de exempelen en de mirakelen ; en toch is alles van haar zelve ; en door elk van haar woorden zindert het

fluidum van haar eigen kunst. Met bescheidener gaven doet ze voor de stichtende sproke wat Georges Gourdon een paar jaar te voor in Frankrijk deed voor de « Chansons de Gestes ». Ook hier immers is liefde het hoogste ; wie de Middeleeuwen bemint neemt ze op in zich, en zijn kunst is niets anders dan de vrije, ridderlijke trouw aan den ouden geest ; een trouw als die van onze oude Vlamingen, die immers op hun beurt nadichtten van Karel ende Elegast of Theophilus of van den Levene ons Heren, en wier groote oorspronkelijkheid, en dan ook groote bekoorlijkheid het is, hun stof, die ze hebben van elders, te bezielen met hun eigen aanhankelijkheid, en zich te uiten in dien eigen toon des harten, die steeds is de beste oorspronkelijkheid.

Mevrouw Steenhoff's overtuiging dat juweelen het gouden randje liefst versmaden doet haar zeker weleens vreemd opzien naar sommige « bewerkers » die mordicus willen vermooien...

Hoe 't zij, ziehier een staaltje van haar bewerking :

EEN HEEL OUDE SPROKE.

In 't groote grijze klooster was het monnikje opgegroeid en 't kende geen ander thuis.

Als slapend kindje was het op een zomermorgen vóór de kloosterpoort gevonden, met al de inwoners van het convent noemde het den ernstigen grijzen abt « vader » en wat eene moeder was, het wist het niet.

Lijk de lelies in den binnenhof was het opgegroeid binnen de reine, stille kloostermuren. Van de wereld daarbuiten wist het wat het zag door de torenvensters : de ruige heuvels en 't donkere woud in de verte, maar in 't klooster kende het ieder hoekje, ieder plekje, elk plantje van den hof. Zacht en droomerig kind, had zijn jong leven niet veel gedruisch gemaakt in de ernstige stilte van studie en gebed. In de boekerij leerde het lezen en de wonderschoone letters nateekenen op het gladde perkament, in de kapel zong het hoog zilveren stemmetje de latijnsche gezangen mede, en menig monnik

die zich van weinig aandacht bij zijne getijden moest beschuldigen doordien hij den blik niet kon wenden van de kindergestalte in 't witte habijt, van 't bruine kroezelkopje, dat even uitstak boven de koorbanken, van de heldere kinderoogen die zoo teer devoot naar het altaar heen zagen.

Maar 't liefst was het jonge monnikje in den binnenhof, daar groeiden zoovele schoone bloemen en in 't midden stond een groot beeld : Maria met het Kindeke. 't Monnikje zag gaarne naar de vrouw die zoo zoet lachte tegen 't kleine kindje in haar armen en wilde wel dat zij zóó eens tegen hem mocht lachen. Dan, eens was het tot den broeder gegaan die de bloemen verzorgde en vroeg hem :

« Zeg me toch, broeder, wie is de schoone vrouwe die in onzen hof staat? »

En stil lachend zei de oude broeder : « Dat is onze hofbewaarster, die zorgt dat mijn bloemen groeien ».

« Maar broeder, zij staat daar maar altijd, en niemand die haar eten brengt. Ze zal het wel moede worden zonder maal voor haar en haar klein kindje ».

De grijze lachte, legde zijn hand op 't krullend hoofdje : « Indien ge wilt moogt ge haar van uw vesperbrood brengen of wat de goede broeders in den refter u geven ».

Sinds bewaarde het monnikje iederen dag iets van zijn maaltijd voor de vrouw. Soms was het enkel maar een snede tarwenbrood, met goudgelen honing of wat vruchten, en dan zeide het haar :

« Lieve vrouwe, ik had vandaag zoo'n grooten honger, alles was zoo spoedig op, maar het beste heb ik toch voor U bewaard ». En het beeld neeg het hoofd en 't lachte tegen 't zoete Kindeke in haar armen.

Leliën en rozen waren verbloeid, asters en herfstseringen stonden te prijk in somber violet gewaad, toen het monnikje voor het beeld stond met een glanzenden appel in de opgeheven handjes. De torenklok klepte de vespers voor het hoogfeest. Morgen was het Lieve-Vrouw-Geboorte.

Als vele vorige dagen nam het beeld de vruchten aan, nu lachte het hem niet enkel toe, maar sprak met lieflijke stem :

« Mijn kind, ge hebt zoo trouw ieder maal met mij gedeeld, nu ga ik u ook wat geven. Vraag den abt oorlof om morgen bij mij ten maaltijd te komen ».

Ongeloovig keken de kinderoogen : « Och schoone vrouwe, van waar zult gij mij eten geven ? Gij zijt zoo arm dat ge zelfs geen kleedje voor uw kindje koopen kunt, en 't is 's nachts al zoo koud » !

« Vrees niet, ge zult àl hebben wat ge begeert. 't Zal morgen hoogtijd bij mij zijn ».

Toen liep het monnikje vroolijk heen en vond den abt in zijn studiecel, verdiept in oude schrifturen, maar zijn oogen keken vriendelijk toen het kind binnentrad. En vleiend zeide het monnikje :

« Vader, ge wilt mij wel oorlof geven, niet waar ? De schoone vrouw die in onzen hof staat heeft mij morgen te maaltijd genoodigd ».

« Wat zegt ge, mijn zoon », vroeg de prior verschrikt, « zou er eene vrouw in het kooster zijn ? »

« 't Is onze hofbewaarster, vader, die de bloemen groeien doet en zoo zoet lacht tegen haar kindeke ».

De abt ontroerde door de wonderlijke dingen die het jonge monnikje hem verhaalde, hij nam het bij de hand en sprak :

« Luister, mijn zoon, zeg de vrouwe, gij moogt niet komen of zij moet mij méde noodigen; ik laat u niet alleen gaan ».

Bedrukt ging het monnikje weer terug naar den hof en tranen drupten uit zijn oogen toen hij voor het beeld stond.

« Och, schoone vrouwe, ik mag niet komen of ge moet ook vader mede noodigen, maar lieve vrouw, dat moet gij niet doen : vader is zoo groot en eet veel meer dan ik; gij zult niet genoeg hebben voor hem en voor mij en u zelf en uw lief kindje ».

Maar met zoete stem zeide het beeld dat hij niet zou vreezen en den prior zeggen, ook hij mocht ten maaltijd komen, ze zou hen beiden wachten vóór het Angelus had geklept.

. . . . . .

In den vroegen morgen van Maria-Geboorte vonden de monniken hun vader neergezeten op de trappen van den outer, als in gebed verzonken, en het jonge monnikje tusschen de bloemen van den hof, met zijn bruin kopje op de voeten van het beeld.

Beiden waren heen gegaan naar het feest van de Lieve Vrouwe.

VII.

Toch zal de kritiek à la Scharten wel voortgaan te beweren dat Mevrouw Steenhoff-Smulders eigenlijk meer voor het klooster dan voor de letterkunde bestemd was.

En daar alles wat zekere menschen te zeggen weten ligt in den **toon** welken die menschen aanslaan, kan men bij voorbaat weten welke toon dit **in casu** zal zijn. Deze bellettristische keurman heeft dan ook, bij al zijn geestigheid, niet verzuimd ons mee te deelen wat eigenlijk, volgens al de regelen der letterkundige schoonheidsleer, onder de Onbevlekte Ontvangenis moet worden verstaan (1). Kijk, zulk een uitstalling van theologische kennis had hem in ons kinderlijkste schooltje van eerste-communicanten-catechisatie tot het ezelbankje verwezen ; — gebeurlijkheid die hij zoo slim was wel zelf te voorzien, en die hem dan natuurlijk « op den weg naar een nieuwe moraal » de belijdenis ontlokt dat hij verkeert « in een intuïtieven afkeer van de ongezondheid (die wederom ongezondheid wekt) van de Gods-aanschouwing en den Godsdienst dier Katholieke Kerk. »

Die wederom ongezondheid wekt !... Ik heb me laten zeggen — dit alles tusschen haakjes — dat Carel Scharten in Italië, bij elke mogelijke weersgesteldheid, steeds liep onder de beschutting van een grooten paraplu. Men begreep er eigenlijk niets van. Maar moest de man zich niet, boven alle barometers-wijsheid, vrijwaren voor de Roomsche miasmen die ginder steeds den dampkring besmetten ? Eén raadsel blijft er toch : Nu de paraplu in 't bakje staat, verstokt zich Carel Scharten in zijn Romaansche verliefdheid, niet bevroedend dat een Germaan, — hij doe nog zoo

(1) Zie blz. 374 van « De Roeping der Kunst ».

graag een uitstapje naar 't Zuiden — daarom geen Zuiderling worden moet, en Germaan blijven kan, al voelt hij zich zoo Roomsch als de beste. Enkel in rassentrouw zal men normaal-gezond ged'jen. Hij die destijds zoo spontaan in Rodenbach liefhebberde, moge weten dat, ondanks de bloedige crisis, de Vlamingen, de Roomsche het eerst, nu Germaanscher voelen dan ooit, en dat ze op den taalkundigen voorpost van dat Noord-West-Europa, dat met geen politiek iets te maken heeft, en waartoe ook Engeland behoort, waartoe 't aldra meer en meer behooren zal, pal blijven staan tegen alles wat het Zuiden, onder welke voorwendselen ook van grove profijtelijkheid, voorheeft met ons... Als we nu maar in 't Germaansche Nederland wat meer ruggesteun vonden en, bij menschen die één taal spreken met ons, wat meer besef van moreele saamhoorigheid. Hoeveel dankbaarheid heerscht onder de Belgen, voor de millioenen aan hen door Nederland barmhartig besteed, wordt ginder thans overwogen. Moge de meditatie leiden tot het practisch besluit dat, naar een modern-Europeesche wet die dieper gaat dan elke diplomatisch-gedrilde staatkunde, innige voeling met taalgenooten bestendiger sympathieën wekt dan gouden giften aan menschen, officieel gestijleerd in verkeerde gevoelens jegens den gever.

Maar laat ons tot Albertine Smulders terugkeeren, van wie we toch niet zoo verre zijn afgeweken: want weinig mooier exemplaren dan zij van Roomsche en Germaansche trouw.

Hier geldt het voorloopig niet anders dan tegenover zekere verkondigers van « De Roeping der Kunst » op de stukken te bewijzen, hoe weinig Mevrouw Steenhoff zich door haar vurige en innige Roomschheid heeft verhinderd gevoeld om haar leven, ook als kunstenares, in de wereld te leiden.

Merk dan ook op hoe geleidelijk weg, zonder de minste gedwongenheid, altijd met dezelfde zachte ingetogenheid, maar met een duidelijk waarneembare stijging in 't aanwenden van haar fijn-humoristische gaven, Mevrouw Albertine Steenhoff-Smulders ons leidt uit haar « Biënboec » naar vertellingen van haar, die lezers, met gretiger oor voor wat nieuws uit de wereld, liever zullen beluisteren.

En de gang zal dan leiden, mij dunkt, van « Heimwee » (1) over « Heer Halewijn » (2) naar de « Gelofte » (3), of, tot meer voldoening nog voor degenen die ook door 't verhaal op zichzelf wenschen te worden geboeid, van dat « Tuintje » zoo vol van 's levens wrange wee, naar die « Poes » zoo vol van 's levens luchtigen lust.

Wat niet beduidt eenig verzuim der wijding van weleer: want met voorliefde steeds keert de vertelster terug naar heur vroegere kunst : « Een exempel van Onze Lieve Vrouw » (4), « Van Onzer Lieve Vrouwe Mirakelen » (5), « Een Maria-Sermoen » (6), « De Schoone Sproke » (7), « Van Sint Joris » (8).

In « Heimwee » is er, naar mijn proeven, een tekort aan zuivere bewerking, een soort schrilheid nu en dan, door het plots naast mekaar zetten van stemming en redeneering, zooals b. v. : M'n lief land, m'n héel lief land ! ik vraag

---

(1) « Van onzen Tijd », 1904.
(2) Ibidem. 1905.
(3) Ibidem. 1906.
(4) Ibidem. 1904.
(5) Ibidem. 1905.
(6) Ibidem. 1905.
(7) Ibidem. 1906.
(8) Ibidem. 1906.

me telkens af, of anderen je ook met dezelfde oogen zien ; wie was het, die zeide dat de schoonste streek hare schoonheid verliest voor wie haar iederen dag beschouwt ? Ach! wat dwaasheid. Waar is liever plek... » enz.

« Heer Halewijn » is een avondje van gezellig verkeer, met meer kunst in 't plagend-minnekoozend gesprek dan in de peiling der nog niet openliggende zielen van meisje en jongen.

Sterkere en gezondere lucht dan die besloten kamerdampkring van heden deint onder 't wijde uitspansel der « Gelofte » : een tragiek der oude tijden, tusschen aarde en zee, tusschen hoofden en harten, — met de liefde die 't al verwint, maar toch overwinnende onder moet gaan.

VIII.

« Tuintje » en « Poes » heb ik van alles het liefst. En omdat ze de mooiste toonbeelden zijn van Albertine Steenhoff-Smulders' rijkgeschakeerde vermogens, èn omdat ze als onderwerpen van letterkundige studie best geschikt zouden zijn om na te gaan hoe die vermogens samenstreven tot een bepaald meesterschap in de kunst van vertellen.

Wijl nu die beide stukjes, lijk zooveel van haar werk, verdoken zitten in lang niet algemeen-verspreide tijdschriftjaargangen, gaat het niet aan er heen te verwijzen, maar worden ze hier uit hun vergetelheid te voorschijn gehaald.

HET TUINTJE.

Als je zoo pas uit het gerumoer van de groote stad kwam, leek de Laan bedrieglijk veel op een buitenwandeling. 't Smalle wegje met kolenasch bestrooid, liep een heel eind voort langs de hooge vervelooze schutting; en aan den anderen kant, over de sloot, lagen de groentetuinen : de malsche krop-

pen sla op wiskundig zuiver getrokken lijnen, het fijne loof van de worteltjes, de forsche boonenranken, hóóg opklimmend tegen de staken. En dan had je aan het eind het hooge houten bruggetje : dat gaf iets romantisch aan de omgeving. Als je er op stond, dan zag je de zijsloot in, waar vlierstruiken en seringenboomen — van de tuintjes aan weerszijden overheen hingen.

Was je nu in langen tijd niet buiten de stad geweest en had je aanleg tot poëtische mijmeringen, dan kon je op een zomeravond hier staan droomen en op het stilstaande, met koolblaren bestrooide water kijken, terwijl liedjes van schuimende beken en klepperende molenraderen in je hoofd bleven zingen.

Vroeger — toen was het hier buiten geweest. Toen hadden de rijke burgers hier hun tuinen en 's avonds keken ze over de groene wei ver weg het polderland in. Maar de stad had dat alles in een net van saaie buitenwijken verstard en er was niets overgebleven, dan de Laan met de groentevelden aan één kant, en aan den anderen de tuintjes achter de schutting.

Onder de eigenaars van die tuintjes ging het gerucht, dat ze overblijfselen waren van de groote buitens uit oude tijden. Je moest wel een groot geloof hebben, om dat gerucht voor waar aan te nemen, want niemand kon in die brokjes grond iets anders zien dan armzalige stadstuintjes, het een met wat meer zorg behandeld dan het andere, al naar de smaak der bewoners.

Sommigen gingen trotsch op een perk steenroode « geraniums », anderen hadden hun plekje aan de kippen geofferd want aan eieren had je meer dan aan bloemen, — terwijl de eerzucht van een enkelen niet hooger ging dan een frisch bleekveldje.

Maar dan was er nog één uitzondering. Eén van die tuintjes was een echt klein-paradijs. Hier in de Laan kon je er wel niets van merken, want waar al de kleine deurtjes in de schutting niet openstonden — knusjes als de menschen dien « achteruitgang » vonden — bleef dat deurtje altijd hardnekkig dicht. Alleen, als je op een zomeravond voorbij dat deurtje drentelde, was je soms verbaasd, hoe opeens je gedachten in 't Geldersche waren : op het smalle wegje langs den boschrand, waar die witte cottage stond, met langs het hek de roode lathyrus. Dàt was het,.... de lathyrus ! Naar lathyrus rook het hier !

De buren konden natuurlijk in het tuintje kijken. De huisjes, die bij de tuintjes hoorden, stonden in een stille, saaie straat, aan het eind doodloopend

op een hoog houten hek. Evenals het achterdeurtje in de schutting, bleef de voordeur van dat huisje altijd zorgvuldig gesloten; bezoek kwam er nooit en de oude dienstbode deed voor de « boodschappen » maar even op een kier de deur open, om die bij den minsten aanloop tot vriendschappelijke toenadering met een dreunenden slag dicht te slaan.

Niemand had er ooit de meubels in zien dragen, want het huisje was het eerst bewoond geweest; geen der buren woonde zoolang in de straat. Trekvogels waren de meesten, trekvogels van de groote stad, die het nooit lang achtereen in een nest kunnen uithouden en voor wie een verhuizing een prettige afwisseling beteekent. Telkens als er weer een nieuwe vogel in de buurt kwam neergestreken, leverde in het kleine voorkamertje of achter bij de schutting, de bewoonster van het huisje stof tot een allergezelligst buurpraatje. En dan wist gewoonlijk de nieuweling een treffend verhaal van nét zoo'n geval, waar je ook niemand zag en geen mensch werd binnengelaten : ja, waar de ramen potdicht bleven met de gordijnen strak ervóór gespannen, dat je door geen kiertje heen kon zien.

En vuil dat het er was, lieve menschen, vuil ! Toen die juffrouwen eindelijk de buurt uit moesten — want daar waren het er twee, en één ervan was weduwe, — toen moesten ze het vuil met een kar komen weghalen. Maar de oudere buurtjes schudden beterwetend het hoofd. Néé, dat was het hier niet. Ja, de gordijntjes hingen wel stijf voor de glazen en de juffrouw zat er nooit achter, maar ze waren hagelwit, de gordijntjes, en de ramen stonden dikwijls open; en gelapt en geboend werd er genoeg. Die ouwe meid kraakte altijd van de stijfsel, zoo helder zag ze er uit. En de juffrouw zelf, héél eenvoudig, dat wel, geen nieuwerwetschigheidjes, heelemaal niet, zoo'n beetje stijf en prenterig — maar keurig altijd. Vuil ? neen hoor ! Had de nieuwe juffrouw het tuintje wel eens gezien ? Neen, hé, dat kon ze uit haar raam ook niet in 't zicht krijgen.

Wilde ze even mee naar boven ? Niet kijken naar den rommel, hoor, 't is kamerdag vandaag.

Nu moet u hier gaan staan, dan kan je goed zien. Mooi, hé ?

Mooi was het ! Merkwaardig, wat al soorten van bloemen daar groeiden op dat hee! kleine stukje grond en hoe prachtig ze tot bloei kwamen. In het voorjaar waren de takken der sierheesters vol zachte teere bloesems : sneeuwwitte, roomkleurige, zacht roze, tot het diepe rood van den pyrus, die z'n

groote bloemschelpen vast tegen zich aan drukt, als was hij bang voor de ruwe buien van April : later werd de seringenboom in den hoek één groote lichtpaarse ruiker : de trossen van den gouden regen vielen glanzend geel daartusschen; de sneeuwbal schommelde aan z'n dunnen stengel en forsijthias in allerlei kleuren lokten de ver van huis verdwaalde bijtjes.

Boven een heel eenvoudig priëel groeide een zware vlierstruik en de breede bloemschermen keken van alle kanten door 't latwerk naar binnen; was de vlier uitgebloeid dan klom in veelvuldige ranken de Oost-Indische kers naar boven. Maar in den zomer, als de lathyrus bloeide en de thym en tegen het venster de welriekende clematis, als de muur van 't kleine huisje begroeid was met dikke bundels donkerroode klimrozen en in het tuintje de zomer-zaadbloemen en de vaste planten hoog waren opgeschoten : stokrozen, ridderspoor, monnikskap, vingerhoedskruid, zonnebloemen, goudsbloemen en ik weet niet hoeveel andere en langs de boorden met het lager blijvend gewas : reseda en juffertje in 't groen en allerlei klein grappig goed, dat je nooit ergens anders zag, dan was er uren in de omtrek nergens zoo'n kleurig, geurig plekje als dat kleine tuintje in de Laan.

Ge begrijpt wel dat er geen perken in waren, en geen gras, en geen breede met grint bestrooide paden. Dan had alles wat ik hier opnoemde — en er groeide nog veel meer — er onmogelijk in kunnen staan. 't Was wat ze nù noemen een « wild garden », toen kende ik dat woord niet. Er waren alleen héél smalle paadjes; nét om voetje voor voetje te kunnen loopen; zoodat de bloemen begoten en geplukt konden worden. Ik zeide daar, ik had toen dat woord « wild garden » nooit gehoord, maar ik zag nooit het tuintje, of ik dacht aan die aardige oude Engelsche prenten, die nu weer in de mode komen, maar die óók mooi waren, toen de meeste menschen er niet naar omkeken. Je moest er wel om denken, als je dat tuintje zag, en je dacht ook aan Dickens en aan Brontë, aan den tuin, waarin Shirley wandelde vóór zij haar Fransche les begon, en waarin haar vriend het tuiltje lentebloemen zocht, dat hij op haar lessenaar legde.... 't Leek me later heel natuurlijk, toen ik hoorde dat deze Shirley, *deze* stijve, prenterige juffrouw hààr roman had geleefd in het land van Charlotte Brontë : een roman met een teleurstellend slot.

Ze had daar ginds alles achtergelaten, wenschen en verwachtingen, haar droomen en haar jeugd. Maar in haar tuintje had zij een stukje verloren

paradijs bewaard, en haar schuwe teruggetrokkenheid was niets anders dan de vrees der oud gewordene vrouw, dat iemand haar zien zou, zooals zij was, nóg een dweepster, die alleen maar leefde in 't verleden. En even als zij haar huisje en tuintje grendelde voor onbescheiden indringers, hield ze haar hart gesloten voor eenieder; haar hart hing alleen aan alles wat voorbij was.

Totdat....

't Was op een zomerochtend : de tuinman was er geweest, de eenige, die het deurtje in de schutting vrij mocht ingaan. Zij zat in haar prieël en genoot — genoot van al het bloeiende leven om haar heen, van de bloemen, die in een overstelpende kleurenweelde wijd hun kelken openden onder het stralende licht, toen een gedruisch haar deed opzien.

Er stond een jongentje op het smalle paadje tusschen de hooge gele en blauwe bloemen.

Dat was al verbijsterend genoeg ! Maar nog verbijsterender was het, dat dit jongentje niets leek op de kinderen uit de buurt, die ze altijd snel voorbijliep, angstig dat een haar zou naroepen of bespotten.

Dit jongentje scheen regelrecht te komen uit haar droomenland : het had een los kieltje aan met leeren riem, een wit kraagje om, z'n blond haar viel schuin weg gekamd over z'n voorhoofdje, en met z'n kinnetje op z'n witte kraagje zag het haar met een paar wonder groote blauwe oogen peinzend aan. Onbewegelijk van verbazing bleef ze het zitten aankijken en ze gaf bijna een gil van schrik, toen het z'n mondje open deed en heel langzaam en duidelijk zei : « Willy should like to play here ».

De oude juffrouw bleef nog even doodstil zitten, met wijd-open oogen, toen stond ze met een zekere vastberadenheid op, nam het kind bij de hand en stapte, bevend van ontroering, op het half-geopende poortje toe. Het kleine jongentje scheen geen oogenblik te verwachten, — wat toch heel natuurlijk leek — dat hij met geweld buitengesloten zou worden, want hij trippelde vroolijk aan haar hand mee en babbelde in zijn eigen moedertaal verder, naar de bloemen wijzend, die ze voorbij gingen, en die, welke hij kende bij de naam noemend.

Wat ook de oude juffer eerst van plan mocht geweest zijn, ze liep naar het poortje, sloot het, en duwde er stevig de grendel voor, er haar schouder tegen aandrukkend, om het kleine handje niet los te laten. Toen eerst boog

zij zich naar het kereltje en sprak zacht, aarzelend, voor het eerst na lange jaren de taal, die heel haar jeugd scheen wakker te roepen. Willy maakte haar geen compliment over haar taalkennis; als een echte Engelschman vond hij dit zeer natuurlijk, maar zijn voldane glimlach « spoke volumes ». Zij liep met hem door het paradijs, liet hem al de bloemen zien, deed hem snoepen van de éénige bessenstruik en zond hem eindelijk naar huis, waarbij hij trotsch een zonnebloem op lange steel met zich mee kon dragen.

Sinds dien dag kwam tot groote verbazing van de buren, die in het tuintje konden zien « het jongentje van de Engelsche menschen », die een deur of wat verder waren komen wonen, bijna iederen dag bij de juffrouw op visite. De toenadering strekte zich niet uit tot Willy's familie : de juffrouw had alleen gevraagd of moeder het wel goed vond, dat hij bij haar kwam. En zijn antwoord had haar doen blozen als een meisje, hij had moeder gezegd, dat hij een Engelsche dame gevonden had, die met hem speelde en moeder vond het heel prettig. Zoo een zomer had de oude juffer hier nooit gekend. Het kind sloop in haar hart, zooals hij in haar tuintje geslopen was, en al haar gedachten en plannen waren voor hem. Zij las hem voor, oude Engelsche nursery-rhymes, die ze tusschen haar herinneringsschatten vond. 't Was een 'n beetje vreemd jongentje, wiens stille, vroeg ernstige maniertjes menige gezonde moeder verontrust zouden hebben, maar die twee begrepen elkander wonderwel. De oude juffer vertelde het kind van vroeger, hoe ze ook in Engeland had gewoond, hoe ze er bijna altijd was blijven wonen, en dan zou zij er een huis gehad hebben met véél meer bloemen en allerlei vruchten, en misschien zou ze in dat huis dan ook zoo'n lief jongentje gehad hebben zooals hij.....

« En waarom heb je dat niet allemaal? » — « Het is niet gebeurd, Willy, het kon niet ». — « O !... vindt je het jammer ? » — « Ja, erg jammer ».

Hij bleef haar zitten aankijken met vooruitgestoken lipjes. « Maar ik had u dan niet hier gevonden », zei hij gewichtig. Ze gaf hem een zoentje en ze gingen samen bloemen plukken.

Toen het winter werd kwam hij nog een tijdlang bij haar spelen in de kamer, en toen bleef hij plotseling weg. Ze was ongerust, boos, angstig; ze wilde aan niemand naar hem vragen, en niemand zeide haar ook iets, maar ze verging in die lange weken van ongeduldig wachten. Maar er kwam geen klopje meer op het poortje, geen trippelstapje meer over het tuinpaadje.

't Was Februari, nóg winter, maar een zachte dag, dat ze onder de struiken zocht, of de sneeuwklokjes haar spitse puntjes al boven de aarde staken, toen ze een klopje hoorde op het houten deurtje.

't Bloed schoot haar in de wangen van vreugde en ze liep hard, haar rokken bijeen, naar de schutting, om de grendel weg te schuiven.

Maar 't was Willy niet, die kwam binnen stappen, er stonden twee meisjes op den drempel; 't waren zusjes van hem, dat wist ze, schoon ze niets op hem leken. Deze kinderen hadden bruin haar en smalle ouwelijke gezichtjes. De grootste reikte haar een enveloppe :

« Mother sends me.... » en ze raffelde haar zinnetjes af, zonder adem te halen: de juffrouw had zooveel van Willy gehouden, de juffrouw zou dit wel willen hebben, ze gingen morgen verhuizen, naar Engeland terug, vader had nu ander werk. 't Kind keek naar de juffrouw, die niets zeide, zweeg ook, trok haar zusje mee, en de grendel werd weer voor 't poortje geschoven. De juffrouw liep met de enveloppe naar binnen, begreep het niet, wilde het niet begrijpen; toen ze het witte papiertje opende, lag er een klein plaatje in, een « memoriam » van een dood kindje....

Willy's ronde snuitje met het haar, dat altijd voor z'n voorhoofd hing, stond op de eene zijde, z'n naam en die van zijn vader en moeder eronder. En aan de andere zijde 'n versje :

« There is a home for little children
Above the bright blue sky
Where Jesus reigns in glory.... »

De juffrouw kon niet verder lezen.....

Dit « Tuintje » is inderdaad een éenig dingetje in ons Nederlandsch. Zooveel verfijnde stemming als een Tachtiger maar verlangen kan, en tevens zooveel gewoon-menschelijke ontroering als de zuiverste romantiek er te brengen vermocht.

Er zijn er meer onder onze schrijvende vrouwen van thans, die dit poogden. Maar geene bij mijn weten, die niet in het sentimenteele verviel. Daaraan juist is Mevrouw Steenhoff zoo fijntjes ontsnapt. Dat dankt zij vooreerst aan haar eigen door en door smaakvol inzicht, aan haar kunst

om steeds het eeuwige, dat de groote blijheid brengt, te doen zinderen door de ellenden van den tijd ; en ook alweer aan haar gemeenzaamheid met het beste dat de Engelsche beschaving in de Engelsche letterkunde heeft gelegd : die heerlijke tengerheid van gevoel rankend om die heerlijke starheid van karakter ; een harmonie nooit in eenige andere literatuur zoo benijdenswaardig bereikt....

IX.

En als Mevrouw Steenhoff zich eens een ontspanning gunt, een lossere speling van humor in een leven vóór alles gevuld door een geest die al vertellend nog steeds mediteert — wel dan schrijft ze stukjes zoo eenig-kostelijk als haar

POES.

Poes wandelde met de losse bevalligheid eener koorddanseres op het heel smalle randje van de schutting, wipte met een elegant sprongetje op het dak van 't schuurtje, ging zoo gemakkelijk mogelijk zitten en begon met groote zorg en aandacht haar glanzend grijs pelsje te wasschen.

« Kijk eens, Mina, hoe snoezig ! Ze voelt zich al heelemaal thuis, zie je wel ? Ze zal er toch wel af kunnen komen ? »

« O, jé, ja, juffrouw, zoo'n poes kan overal afkomen. Als-tie maar wil. Katten hebben soms zulke rare kuren in d'r kop ».

« Kom, poes ! » vleide de frissche stem. « Kom nu bij de vrouw, dan krijg je lekkere melk ».

De student, die in het naaste huis uit een bovenraam lag te kijken, dacht dat die kat al heel dom was, om niet dadelijk bij « de vrouw » te komen. Had de invitatie hèm gegolden, dan was hij desnoods uit het raam geklommen en langs de blinden naar beneden geklauterd; de melk had zij dan nog mogen houden.

« De vrouw » was dan ook allerliefst, zooals ze daar in een linnen japonnetje met een erg huishoudelijk schortje voor in den zonnigen tuin stond. Ze had mooi bruin haar, héél lieve oogen, een neusje dat éven wipte, zachte wangen, en een mond zóó frisch en rood, dat het een plezier was er naar te kijken.

De student keek er dikwijls naar : wanneer hij haar tegenkwam op straat, bij de zeldzame bezoeken, die hij met zijne moeder bij de buren aflegde, ja, zelfs Zondags onder de preek, wat zeer lichtzinnig van hem was.

Maar het meest gunde hij zich dat plezier in de zoele zomerdagen, wanneer « de vrouw » veel in den tuin wandelde, of er zat te naaien en te lezen; op zulke dagen was hij veel op zijn studeerkamer en — lag dikwijls uit het raam. Zijn moeder maakte zich bezorgd over den àl te grooten studieijver van haar zoon; zijn professors niet.

Onder dat staren keek « de vrouw » wel eens naar boven; soms zelfs met een knikje of een lachje, maar de ijverige jongeling had er iets moois voor willen geven, wanneer zij dan maar éénmaal gebloosd had, zooals hij haar meermalen had zien doen voor dien ber.... apotheker, die aan den anderen kant woonde. De « zoete bluf van 't eerst latijn » werd hem wrang, als hij daaraan dacht; hij was ook nog mààr een student, al zou er in de toekomst Dr voor zijnen naam prijken en al zou die ander heel zijn leven lang een pillendraaier blijven.

Daar zijn veel gloeiende verzen op de lente van het leven geschreven, maar het kan soms zéér bitter wezen om jong te zijn !

Intusschen zat Poes op het dak van het schuurtje; het kopje scheef, in aandachtig peinzende houding, tuurde zij twee vogels na, die door de zonnig blauwe lucht dreven.

« Poes, poes », klonk het vleiend uit de diepte.

Ze keek even naar beneden met suprême minachting, stond op, rekte zich loom en langzaam uit, en zonder de minste aandacht voor hetgeen die menschelijke wezens in den tuin van haar hoopten of verlangden, liet zij zich langzaam de schutting afzakken naar de andere zijde.

« O, gunst, juffrouw, daar gaat-ie ! » riep de meid.

« Hemel ! Mietje, zou ik ze gaan halen ? »

De zachte wangen van « de vrouw » werden een beetje donkerder van tint

bij de gedachte straks met den apotheker een onschuldige jacht op Poes te houden. De apotheker was heel lang en heel mager, op zijn spichtige, iets te veel gegroeide gestalte stond een rond jongenshoofd met verbaasde blauwe oogen en te berge rijzend blond krulhaar. « De vrouw » noemde hem stil bij zich zelf een blonden Germaan, of wel — zij had pas Gorter's *Mei* gelezen — Balder. Hun beider verhouding was vrij banaal : een paar jongelui, die het beiden « te pakken » hebben; — wanneer men de alte Geschichte ooit banaal zou kunnen noemen. 't Eenige wat er bijzonder grappig in mocht heeten, was, dat zij alle twee even ijselijk verlegen voor elkander waren en daardoor geen halven centimeter verder kwamen. Wel poogde hij met mannenmoed zijne beschroomdheid te overwinnen, wel poogde zij hem daarin met lieftalligheid tegemoet te komen, maar die pogingen bleven heel fictief.

De apotheker was zeer knap in zijn vak. Als liefhebberij beoefende hij de botanie; in zijn tuintje kweekte hij de meest zonderlinge gewassen. Meer dan eens had hij zijn lievelingsvak aangegrepen als wanhopige poging, om het ideaal zijner droomen nader te komen. En zoo verscheen op de meest ongelegen tijdstippen zijn verwarde krullebol plotseling boven de schutting. Wanneer hij op het lage houten bankje ging staan, dat de meid gebruikte om haar waschteil op te zetten, kon hij, met zijn onmogelijke lengte, juist boven deze wreede belemmering uitkijken. « De vrouw », als ze niet in de voorkamer zat, of op den zolder den wasch vouwde, was altijd onbegrijpelijk snel van deze verschijningen op de hoogte en kwam na een heldhaftigen strijd met hare verlegenheid den tuin ingedrenteld, alsof zij juist op dat oogenblik een onweerstaanbare behoefte had even van lucht en zonneschijn te genieten. Een vreemdsoortige holle kuch vestigde haar aandacht dan al spoedig op de schutting.

« Ziet u eens, Juffrouw, dat is nu de knikkende silene; die heb ik nu al zóó dikwijls geprobeerd in m'n tuin over te brengen, maar 't was telkens mis. Nu is 't mij eindelijk gelukt ze in bloei te krijgen. Kijkt u eens, nu zoudt u zeggen, dat al de bloemen op dien stengel verwelkt zijn, niet waar ? Maar dit is juist het eigenaardige van deze plant; vanavond.... »

Boem ! Acht van de tien gesprekken over de schutting eindigden zoo : het houten bankje was eenigszins wrak en wiebelig en wanneer de apotheker zoo recht in de bruine oogen van zijn buurmeisje keek, kon hij onmogelijk rustig en kalm blijven. Terwijl hij snel doorpraatte om zijn beschroomdheid meester

te blijven, had hij zijn voeten tenminste stil moeten houden; zijn geschuifel en gedraai waren te veel voor het bankje, het wipte om, 't warrige krulhoofd verdween en « de vrouw » hoorde nog maar alleen wat stamelende verontschuldigingen en ging naar binnen met een erge kleur en een zeer zonderling bloemgewas, dat onmiddellijk, zooals al de bloemgeschenken van den apotheker, de luidruchtige hilariteit wekte van haar huisgenooten. Te meer, daar « de vrouw » het niet van zich kon verkrijgen het weg te werpen, maar het zorgvuldig, als ware het een kostbare orchidee, in een bloemvaasje te prijk zette.

Maar laat ons tot de feitelijke heldin van dit verhaal terugkeeren.

Poes was dezen morgen pas gekomen : een geschenk van den melkboer. Een geschenk door het bruinharige meisje met de grootste geestdrift begroet, want niet alleen hield zij èrg veel van beesten in het algemeen, van katten in het bijzonder, maar de arglistige en toch zoo onschuldige gedachte kwam bij haar op, dat Poes een aanknoopingspunt kon worden tusschen haar en den apotheker, wanneer de bloemen daartoe onmachtig bleken.

En Poes, alsof zij zich bewust was van de gewichtige zending, waartoe men haar had uitverkoren, nam een radicalen maatregel en sprong de schutting over. « De vrouw », in haar voornemen door Mietje gestijfd, trippelde de gang in, keek eens even in den spiegel en wilde juist de voordeur openen, om de vluchtelinge terug te gaan halen, toen....

Het noodlot beschikte anders.

De apotheker hield niet van katten. Hij had een bijna ziekelijken afkeer van dit gezellig huisdier, en daarbij kwam nog zijn rechtmatige toorn, wanneer de indringster zijne kostbare zaailingen in haar goedgemeende zindelijkheid allerjammerlijkst dooreenharkte. Terwijl hij overigens het zachtmoedigste jongmensch ter wereld was, wekte het gezicht van een kat in hem wreedheid en bloeddorst. Op dienzelfden morgen had hij een pas bezaaide plek weer dooreengewoeld gevonden.

Juist stond hij voor de glazen deur van zijn achterkamer, toen Poes kalm en behoedzaam de schutting kwam afzakken. Een oogenblik, en hij was naar buiten gevlogen, onder weg een koperen gewicht als werktuig meenemende. Een ijselijk geblaas en gesis, een hartverscheurend gemiauw, en Poes krabbelde op drie pooten weer tegen de schutting op, het meest verontwaardigde

en verongelijkte dier der schepping. Zielsverheugd over zijn gelukkigen worp snelde de apotheker haar na, wipte op het wankelend bankje en....

« Juffrouw, juffrouw, kom eens gauw hier », riep Mietje, de ineengedoken en klagelijk miauwende kat voorzichtig naderend.

« Dat heb ik gedaan, meisje », grinnikte het hoofd over de schutting, « ik zal die beesten nu toch eens voor goed afleeren m'n tuin overhoop te halen ». De apotheker bemerkte natuurlijk, dat « de vrouw », die nu in den tuin was gekomen, zijn woorden hoorde, maar nog drong het besef zijner gruweldaad niet tot hem door. Slechts toen hij zag met wat liefderijke zorg Poes door de zachte handen werd opgenomen en weggedragen, verstarde zijn glimlach tot een akeligen grijns en begreep hij, om vergiffenis te moeten vragen voor zijn misdrijf; maar éér hij woorden kon vinden, ging zijn ideaal met het slachtoffer in haar arm hem voorbij en de bruine oogen keken hem aan, fonkelend van toorn. « U is een afschuwelijk mensch, mijnheer », zeiden de roode lippen hard en duidelijk — en de arme apotheker bleef op het bankje staan, totdat de loopjongen hem kwam roepen voor een klant, die een dubbeltje sennastroop verlangde. Dat er dien dag niemand vergiftigd werd, kon men een gelukkig toeval noemen.

De dag ging voorbij en nog vele andere dagen. Het weêr bleef verrukkelijk zoel. De pereboom kreeg witte knoppen, de lucht was blauw, men plukte reeds primula's en viooltjes. Poes, die een korten tijd gehinkt had, liep weer met lustige pasjes door het zonnige tuinpad, joeg speelsch de vlinders en bijen na, balanceerde over de schutting en keek op het dak van het schuurtje met begeerige oogen naar de vogels. Ze deed ook zwerftochten in de naburige tuinen en op het land daarachter, maar vermeed zeer opvallend het terrein van den apotheker. Er hing een sombere wolk over de geburen, hoe heerlijk de lente ook was. Men hoorde « de vrouw » soms zeer opzettelijk een liedje zingen, als ze door den tuin ging, maar vroeger hadden haar liedjes toch heel anders geklonken en thuis was zij erg stil. De student had een goeden tijd : hij had nog nooit zooveel praatjes met zijn mooie buurtje gemaakt en vooral was zij opvallend vriendelijk, wanneer van de andere zijde het gekras van een hark, of gestommel van een spade klonk. In den tuin van den apotheker ontloken die lente zeer zeldzame bloemen, maar hij durfde het wankele bankje niet één keer op te stappen. Eens had hij op een wandeling een ruikertje viooltjes geplukt; zorgzaam met een draadje zij omwoeld had hij het

's avonds op het randje van de schutting gelegd.... vreezende.... hopende. Maar den volgenden dag vond hij het in zijn eigen tuin teruggeworpen en besloot van toen af elke poging tot verzoening op te geven. Wanneer zij zóó onvrouwelijk was.... Hij kon natuurlijk niet weten, dat Poes nog in den nacht over de schutting had gewandeld en haar pootje onbewust wraak had genomen.

Kwamen de twee elkaar op straat tegen : de apotheker bleef groeten, al werd zijn groet dan ook niet beantwoord, maar toch zag hij na eenigen tijd een andere uitdrukking op het gezichtje, dat niet ten groet wilde nijgen; de booze trots was tot droef verwijt geworden. Alle twee hadden dolgraag het vredesverdrag geteekend, maar geen van beiden wist hoé. Tot Poes de zaak in handen nam.

De nachten waren zacht en helder; Poes verkoos een avontuurlijken zwerftocht boven de zoete rust in haar warm mandje. Op het veld achter den tuin werd gebouwd en het graven had tal van muizenwoningen blootgelegd : het was een heerlijk jachtveld. Maar op het bouwterrein stond ook een groote kalkbak; 's middags was de kalk daarin gebluscht en 's avonds met planken gedekt. Een opgejaagde muis vluchtte onder de planken; Poes, vol vuur voor de edele jachtsport, schoot het achterna en.... het eerste bedrijf van de tragedie speelde in het nachtelijk duister.

Het tweede bedrijf kwam bij het lichten van den morgen; iets later feitelijk, want de morgen licht al bijzonder vroeg in Mei, vroeger dan de melkboer pleegt te komen en Mietje gewoon was de achterdeur open te maken.

Toen die deur geopend werd : « o Heer, juffrouw kom toch eens heel gauw beneê, de kat is zoo'n eng raar beest geworren », klonk het vóór 't slaapkamertje van « de vrouw ». « De vrouw » ging 's ochtends naar de kerk, was dus meestal nog al vroeg bij de hand, even een ochtendjaponnetje aangeschoten en op een drafje naar beneden. Dàár stond de meest jammerlijke en tegelijk de meest belachlijke kat, die men zich denken kan. In den nacht was de kalk gedroogd en Poes stond spierwit en stijf, als een spookkat van gips met de pooten wijd uitéén en een raren, dunnen puntigen staart als een armzalige spriet achteraan gestoken. Zelfs « de vrouw », vol deernis met het arme, pijnlijke beest, kon niet nalaten even te lachen bij dit dwaas en akelig caricatuur van de ranke, bevallige Poes. Maar haar medelijden won

het van haar lachlust : wàt met het dier te beginnen; 't zou vast doodgaan, wanneer het zoo bleef loopen; maar hóe moest ze het helpen ? Mietje begon al te schreeuwen, als ze naar het dier keek. Voor geen goud zou ze het aanraken ! De bakker kwam en met den bakker warm brood èn raad. « Juffrouw, neem het beest mee hiernaast in de apotheek. Ze hebben daar iets voor, anders gaat het dier vast kapot ».

« De vrouw » aarzelde; maar een blik naar Poes, die op alle lieve woordjes een akelig dof gemiauw liet hooren, deed haar een besluit nemen. Voorzichtig nam ze het stijve dier beet en droeg het de apotheek binnen, waar ze het op de toonbank zette, alsof het een wonderlijk kamersieraad was. De meid, die den winkel zijn morgenschoonmaak gaf, gilde, en tegelijkertijd kwam Balder binnen van zijn morgenwandeling. Een oogenblik van verwarring en verrassing, toen was hij zich zelf : een kundig en kalm apotheker.

« Juffrouw Malten, ik kan u niet beloven, dat het poesje beter wordt, maar we kunnen het probeeren. Iemand moet mij echter helpen, durft u het vast te houden ? »

« De vrouw » durfde alles om haar poes te redden. Achter in het schuurtje werd een groote teil neergezet, het theewater kookte juist en een oogenblik later spartelde Poes in een lauw bad, terwijl twee paar handen haar van de hardnekkige kalklaag bevrijdden. De meid moest intusschen weer een andere teil met lauw water vullen, waarin de apotheker een kwalijk riekende vloeistof goot; in dit geprepareerde bad werd Poes verder gereinigd, en na nog in zuiver water te zijn afgespoeld werd de patiënte zoo goed het ging gedroogd, met zoete olie ingesmeerd en in haar, in dien tusschentijd gehaald mandje, voorzichtig overgedragen.

« De vrouw » waschte in de gang onder het fonteintje hare handen en nam de gelegenheid waar, nu ze haar gezicht met goed fatsoen kon afwenden, den apotheker te bedanken. Maar deze had, nu hij op zijn eigen terrein stond, evenals een vreesachtige hond, die in eigen hof alles durft, plotseling alle verlegenheid afgelegd. « Bedank mij nog niet, lieve buurvrouw », zeide hij, « vóór uw poesje waarlijk beter is. Wanneer u het goedvindt, kom ik morgen de patiënte eens bekijken en wanneer Poes weer op de schutting kan wandelen, dan.... dan.... wil u misschien wel gelooven, dat ik niet zoo'n héél afschuwelijk mensch ben ».

Poes had een zwaren dobber, want ze was leelijk gehavend. Maar aan haar werden besteed de allerteerste zorgen en alle middelen der wetenschap. Poes dronk weer melk en at weer garnalen. Poes wandelde weer, een beetje trekkeenend nog, in de zon. En op een mooien zomermiddag zat Poes op de schutting en keek verlangend naar de snelgewiekte vogels. Dien avond werd in het priëel hare beterschap geconstateerd en.... menig zoet woordeke gefluisterd. Poes en « de vrouw » wonen nu aan gene zijde van de schutting.

X.

Zoo werkte in « Van onzen Tijd » Mevrouw Steenhoff-Smulders voor het Roomsche keurgehoor. Maar er is ook een Roomsche volk. Dat wist ze van huis uit, maar dat leerde ze steeds beter beseffen, en dat bracht ze steeds levendiger voor haar kunstenaarsgeweten nadat ze sinds 1904 gehuwd was met den Centrum-redacteur P. Steenhoff, die een kijk heeft op de nooden en de eischen en de rechten van het volk zoo helder als maar weinigen in Nederland.

Een feit is het trouwens ook, dat de katholieke Tachtiger buiten en behalve de rest, dit nog voor heeft op den Kloosiaan, dat hij zich ook in zijn kunst steeds zijn Evangelie herinnert, bij voorkeur misschien waar het in medelijden gaat naar de schare.

Naast « Van onzen Tijd » bleef dan ook « de Katholieke Illustratie » en zorgde Van Meurs met zijn staf dat ook zij werd van haar tijd : letterkundig smaakvolle volkskost in proza en poëzie. En als zoodanig staat die « Illustratie » in die jaren weer alleen: In geen enkel gelijkaardig volkstehuis bij de niet-katholieken, ook niet in « Eigen Haard », wist men zoo verstandig nieuwen wijn in oude vaten te leggen.

Ook in dit opzicht had nu Mevrouw Steenhoff-Smulders haar groote zending. Zoo levendig werkte in haar de geest

van den ouden, te vroeg gestorven Thijm, dat ze, ook na tachtig, even ongedwongen als ware 't uit puur genot, de traditie van Snieders en Banning kon voortzetten zonder één enkel der blijvende kunstbeginselen van den nieuwen tijd ook in 't minst maar te loozen.

Wat Pater Van Meurs zelf, naar zijn trant, in de poëzie heeft vermocht, dat toonde Mevrouw Steenhoff te kunnen, naar haar trant, in 't proza. Zoo schiep ze voor de « Illustratie » haar drie historische romans : « Jan van Arkel » (1903), « Jacoba van Beieren » (1905), « Een Abdisse van Thorn » (1907).

Voor een vrouw die op haar eigen wijze — stil en fijn — de kunst had gediend met haar proza, dat we reeds proefden, en met haar poëzie, die we, om den logischen gang in dit stuk, besparen tot later genoegen, was het bijna een waagstuk — in zuiver-psychologischen zin nog meer dan in zuiver-literairen — zich te begeven in de rumoerigste en geweldigste tijden van de plaatselijke geschiedenis dier landen, wier geografische vorming meer nog wellicht dan elders in West-Europa berust op steeds opnieuw uit te vechten stamhuisveeten.

Evenmin als de strijd schrikte de minne haar af. En zij die straks zoo devotelijk de legenden zat na te dichten, stapte zoomaar over, kordaat, in 't volle leven der Middeleeuwen.

XI.

Van der Aa, in zijn « Biographisch Woordenboek der Nederlanden », weet over Jan van Arkel mee te deelen ongeveer het volgende : Jan XI of XIV, heer van Arkel, zoon van Jan X of XIII, reisde naar Jeruzalem om aldaar Ridder van het H. Land te worden geslagen. Op zijn te-

rugreis werd hij te Genua door roovers overvallen, die hem en zijn knechten alles afnamen wat ze bezaten. Zij kwamen alzoo in die stad, zonder iets bij zich, dan hetgene zij aan hadden, zoodat zij nieteens in een herberg durfden gaan. Van Arkels knechten gingen de stad in, om bij menschen hulp te zoeken, terwijl hun heer zich in de kerk begaf om Gods bijstand af te smeeken. De knechten, in zekere straat boven de deur van een fraai huis het wapen van hun meester ziende, klopten aldaar aan en vroegen wie daar woonde, en waarom dit huis het wapen van hunnen heer in den gevel voerde. Nu vernamen zij dat de eigenaar des huizes een Nederlander was, die vele jaren geleden, toen Jan van Arkels vader nog leefde, als marskramer, door Jan op de straat werd ontmoet, en aan dezen zijn geheelen mars had verkocht. Later was de leurder een vermogend man geworden, en te Genua had hij een rijke vrouw gehuwd. Tot aandenken aan de edelmoedige daad van Jan van Arkel had hij diens wapen in zijn gevel geplaatst. Zoodra de koopman nu vernam waar en in welk een toestand zijn weldoener zich bevond, spoedde hij zich derwaarts, nam hem in zijn huis op, hield hem eenige dagen bij zich, en wilde hem de helft van zijn goederen afstaan, want, zeide hij « ik heb alles met uw geld gewonnen. » Van Arkel nam echter slechts zooveel geld van hem ter leen, als hij noodig had, om met zijn knechten behoorlijk thuis te geraken.

Diezelfde Jan van Arkel stond in 1302 in de Gulden Sporenslag aan de zijde der Vlamingen ; met zijn verwant Hugo Botter voerde hij de voorste gelederen aan. Zij sloegen de eerste aanvallen der Franschen af, en veroverden een lelievaan, die zij den Graaf van Vlaanderen aanboden. Maar beiden waren zoo zwaar gewond, dat Hugo weldra bezweek, en dat Jan nog niet zoo spoedig na den slag naar zijn land kon terugkeeren.

In 1314 was hij te Keulen om zijn zoon uit te huwelijken aan Ermgard, eenige dochter en erfgename van Otto I, graaf van Kleef. Daar werd hij op een toernooi, om zijn door elkeen erkende dapperheid, tot hoofd en prins der Ridders verkozen.

't Volgend jaar kwam Jan weer naar Vlaanderen, maar niet juist met dezelfde bedoelingen als dertien jaar te voren. De Fransche Koning, Lodewijk XI, en de graaf van Holland, Willem III, waren elk van hun kant onze gewesten binnengevallen. De graaf van Vlaanderen Robrecht III van Bethune keerde zijn leger vooreerst tegen Frankrijk ; dat ging goed. Toen Willem dit hoorde, kwam hij nader om het Robrecht lastiger te maken. Dichtbij Cassel woedde de slag. De graaf van Holland werd uit het zadel gelicht en verkeerde in groot gevaar. Maar Jan van Arkel, Philips van Wassenaer en Dirk van Brederode kwamen hem, door veel gevaren heen, verlossen.

Na nog heel wat wapenfeiten in 't Sticht stierf Jan van Arkel op 24 December 1324. (1)

Maar de roman heeft enkel te maken met den jóngen Jan van Arkel en zijn boeiend weervaren.

Zoo speelt hij op het einde der 13de en in 't allereerste begin der 14e eeuw, aan het hof van Aelbert van Voorne, aan het hof der Renesse's op Schouwen, aan het hof der van Arkel's bij Gorinchem, in het H. Land, te Freiburg, te Delft, en eindelijk weer op de burcht der van Arkel's.

Aanvankelijk vermeit zich de schrijfster in 't gemoedelijk familieleven der ridders. Vroomheid, kunst en moed vullen

(1) Wie nog meer geschiedenis en legende over Jan van Arkel verlangt lèze : *Abraham Kemp :* « Leven der doorluchtige Heeren van Arkel, ende Jaar-Beschrijving der Stad Gorinchem ». — Gor. 1656.

her leven. De liefde komt straks. Want de groote vraag voor de geschiedkundige romanschrijfster was : hoe is de jonge van Arkel er toe gekomen ter kruisvaart te gaan ?

Ermgaard, een jonge schoone, wordt verlost uit de klauwen van Pelgrim van der Lee, het hoofd van een soort zwarte bende. Haar redder is onbekend. Maar hij blijft het niet lang. Op een feest bij de van Arkel's is ook Ermgaard aanwezig. Op het steekspel aldaar is verwinnaar van der Lee. Hij daagt alle aanwezigen uit. Jan van Arkel aarzelt niet met het waagstuk. Ermgaard weet voortaan genoeg. En het jubelt in haar, want de jonge ridder velt Pelgrim neer. Hij voelt wat er omgaat in Ermgaard ; hij schenkt haar zijn trouw. Maar eerst wil hij als kruisvaarder zijn manslag boeten. Eén jaar geduld : dan is hij terug ; « wanneer de Meidoorn weder bloesem draagt ».

Opnieuw wordt Jeruzalem bestormd, en van Arkel is, naar de zeden van zijn geslacht, een der eersten om de vijandelijke torens te beklimmen, en voet te zetten in de heilige stad.

Na volbrachte taak wordt hij tot ridder geslagen, en over Tunis, waar de heilige koning stierf, zal hij terugkeeren naar de lage landen.

In Italië, Padua voorbij, wordt hij door Aert van Buren overvallen. Dat hij voor dood blijft liggen is niet het ergste. De nijd van Aert wist van fijner foltering : Van der Lee leeft, en Ermgaard is zijn bijzit !

Uitgeput komt van Arkel, met één page te Freiburg aan.

..... Op een heerlijken lente-avond traden zij de poort van de oude stad binnen. 't Was de avond van een dier vroege warme Aprildagen, waarop het windje vol geur van 't frissche groen, een liedeke schijnt te zingen van nieuw leven en nieuwe vreugde. De zonnestralen vergulden de geveltoppen, en in de stille straten rook het naar viooltjes; kinderstemmen lachten in de verte,

de lucht was zoo licht en zoo blauw, de duiven klepperden in de vensternissen. Alles was jong, en schoon en vroolijk — en Jan van Arkel was verslagen van groote droefheid. De kooplieden waren een anderen weg gegaan, hij moest alleen met den knaap verder, en de jagende drift, die hem wonden, vermoeienis en ontbering had doen vergeten, was plotseling van hem geweken. Hij voelde : hij kon niet verder, hij zou zijn land niet weerzien. Was het, dat lucht en zeden hem hier meer aan het zoete vaderland herinnerden — als een schrijnende pijn kwelde hem de smaad en vernedering, dat een van Arkel aldus bedelend moest trekken van stad tot stad, in versleten gewaad, grauw van het stof der wegen. Zij kwamen op het kerkplein. Heer Jan voelde zich te moede en ziek om verder te gaan, te veel door den tegenspoed verbitterd om weer nederig om een nachtverblijf te gaan smeeken; hij zeide tot den knaap, dat hij in het Godshuis zou gaan om er zijn gebed te zeggen en te rusten, dààr zou hij hem afwachten, wanneer hij goede lieden gevonden had, die hem van voedsel en onderkomen wilden voorzien.

« Heer », zei de knaap, dien niets nog zijne vroolijke schalkschheid had doen verliezen, « waarom gebeurt nu ons niet, wat den priester uit Denemarken, Andreas, gebeurde, die evenals gij van Jerusalem kwam » ?

« Weet gij weer een wonderlijk verhaal om den tijd te korten? » zei de ridder met een glimlach. « Waarlijk, gij zijt de beste gezel, dien een treurig man verlangen kan; tot droevig droomen laat gij mij niet lang tijd ».

« Neen, heer, maar dit is een ware gebeurtenis. Andreas ging de Misse doen in Jeruzalem en zijne gezellen weigerden met hem te gaan en trokken zonder hem vooruit. Toen Andreas nu de Misse had gedaan, ging hij achter zijne gezellen aan en bij de poort kwam er een, die op een paard zat en vroeg : « Hoe is dat, dat gij priester en pelgrim gansch alleen gaat ? » En Andreas vertelde het hem. Toen zeide de ruiter : « Zit achter mij ». En hij zat achter op 't paard en viel in slaap, en toen hij tegen den avond ontwaakte en om zich heen zag, zeide zijn leidsman : « Kent ge deze stede niet ? » En vol angst zeide Andreas : « Mijn heere, dit lijkt wel op mijn kerk en dit het huis, waar ik in placht te wonen ». Toen sprak de ruiter : « Ge hebt wèl gezien. Loof den Heer, Wiens Sacrament gij hebt geëerd en ter Wiens wille gij niet vreesdet alléén te blijven in 't vreemde land ». En de ruiter, die een engel was, verdween. Priester Andreas verhaalde al zijn volk het

wonder, wat hem geschied was, en zijn gezellen die lang na hem kwamen konden het getuigen ».

« Waarlijk, knaap, zulk een engel zou ons wel te stade komen; maar de Heer werkt wonderen alleen voor zijne uitverkorenen. Maar ga nu : zoo ge geen engel vindt, vindt ge allicht een goed mensch, die ons een stuk brood en een teug wijn schenken wil ».

« Vrees niet, meester, ik zal mijn oud handwerk weer eens gaan beproeven », en de jongen verdween in een der kronkelende zijstraten.

De ridder bleef alleen op het bijna verlaten kerkplein. Gewis waren de meeste poorters aan 't avondmaal, dat overal zoo groote rust heerschte. Hoog en statig rezen in de zonnige avondlucht de vele torenspitsen der kathedraal. Van zonsopgang tot zonsondergang waren de wijde deuren voor ieder geopend, die er wilde binnentreden; hoe moede Jan van Arkel was en wat schoone kunstwerken hij op zijne tochten ook mocht aanschouwen, toch bleef zijn oog bewonderend hangen aan de schoone beeldengroep onder 't hoofdportaal : Christus omgeven van zijn twaalf apostelen en daarboven in het tympaan, Christus komende om te oordeelen en als Hooge Rechter omgeven van gansch het leger der zaligen : de engelen en de aartsengelen, de martelaren, maagden en profeten. Toen hij was binnengetreden, bewonderde hij niet meer, maar de machtige invloed, dien het zijn in deze hooge stille ruimte op hem had, was grooter dan alle bewondering. Vermoeid, verbitterd, terneergeslagen was hij gekomen, gekrenkt in zijn hoogmoed, de menschen verachtende — en zachtkens, terwijl hij de lange zuilengangen inging en opblikte naar het hoog boven hem zwevende gewelf, kwam hij weer in een andere stemming, als geraakte hij onder een machtige betoovering. 't Was of dit gansche gebouw als een psalm van steen hem luide sprak van zijn eigen nietigheid en van de oneindige glorie des Almachtigen. Wat kon er aan gelegen zijn, dat hij, al was hij dan duizendmaal een machtig ridder in Holland, verloren ging in een vreemd land, verslagen door de ellende. Wanneer hij zijn lot ootmoedig aannam uit de hand van zijn hemelschen Koning, dan was het toch hetzelfde voor God, of hij hier een eenzamen dood vond of roemrijk gevallen was onder de muren van Jeruzalem. En toen kwam in dien tempel, — in dat groote, rustige, onwankelbare en toch zoo ruime geheel, waar uit de vensters nog stroomen van licht daalden, terwijl in de verte

de slagschaduwen reeds werden als een aanvangende schemering, toen kwam weer vrede in zijn hart en rustige blijdschap.

Hij liep voort tot aan het koor en daar hij de deuren van het jubé nog geopend vond, ging hij het heiligdom binnen en zette zich in een der hooge eiken banken, die voor de leden van het kapittel zijn bestemd. Het was nog niet langen tijd gebruikelijk om het koor aldus van het overige gedeelte der kathedraal af te sluiten. In het begin van de eeuw toen men de kathedralen begon te bouwen, hadden deze gebouwen evenzeer eene burgerlijke bestemming als een godsdienstige bedoeling. De kathedraal was het monument der stad en verving het stadhuis; te allen tijde konden zich de burgers in de hoofdkerk vereenigen en over hunne zaken beraadslagen en zich zelf in die groote ruimte aan eenig tijdverdrijf, spelen en mysteriën, overgeven.

De *cathedra,* de bisschoppelijke zetel, was daar gevestigd; zij was het handvast van de overeengekomen rechten tusschen de geestelijkheid en de gemeenten, maar vooral de rechterstoel waarvoor alle gedingen werden beslist. Toen het koor waar de godsdienstige plechtigheden met allen luister gevierd werden, nog niet was afgesloten, woonden de geestelijken die bij, staande of zittende op banken zonder leuningen, of knielende op den steenen vloer, het volk liep vrijelijk rond, zich met gansch andere dingen bemoeiende dan met de gewijde handelingen. Langs de muren der zijbeuken van het schip waren kooplieden gezeten, die kleine, godsdienstige voorwerpen verkochten op verplaatsbare uitstaltafeltjes.

Hoewel ongaarne, hadden de bisschoppen die misbruiken moeten toestaan, maar zoodra de tijden veranderden en het gebouw een uitsluitend godsdienstig karakter kon aannemen, werd hierin verandering gebracht en werd al dadelijk, om de heilige handelingen met meer ingetogenheid te doen plaats vinden, een afsluiting in steen voor en rondom het koor aangebracht.

Deze afsluiting was geheel versierd met tafereelen uit het Oude en Nieuwe Testament en met groote zorg beschilderd en verguld : de gift van vele burgers, wier namen in den rand waren geschreven.

Jan van Arkel wendde zich naar het hoogaltaar en sprak zijn gebed. Toen zat hij terneer en wachtte.

De jongen dwaalde intusschen door de stad, niet wetende waar aan te kloppen; al had hij het den ridder niet doen blijken, hij was ook vermoeid en toen hij langs een gracht kwam, scheen het frissche gras van de glooiing

een al te zachte rustplaats om zich er niet even in neer te vlijen. Spoedig lag hij tusschen 't lage eikenhout, dat zijn bloedroode blaadjes al uit deed schieten en keek met loome belangstelling naar een groote huizinge, vlak tegenover hem. 't Was een trotsch, krachtig gebouw, met gekanteelde zijmuren, vier verdiepingen hoog en uit donkerbruine verglaasde baksteen opgemetseld. Een groote hof grensde eraan, door een zwaren muur beschermd, waarboven de boomtoppen uitstaken, die zacht wuifden in het avondwindje. Hij keek naar de deur met hare versiering van kunstig loofwerk, toen hij opeens recht sprong om beter te zien. Neen, hij had zich niet vergist : in de puntboog boven de deur prijkte een wapen : twee gekanteelde baren van keel op zilveren veld, en daarboven spreidde een zwaan zijn vleugels uit. Geen twijfel ! Arkels wapen ! Wat beduidde het hier op deze huizinge, in dit vreemde land ?

De jongen beraadde zich niet lang, allereerst moest hij de aandacht trekken, van hen die daar woonden. Zoo dikwijls had hij onderweg om zijnen tegenwoordigen meester aan brood te helpen, zijn oud bedrijf geoefend, dat hij daarvoor niet verlegen stond. Hij plaatste zich onder dat venster, waar hij kon vermoeden, dat het woonvertrek gelegen was en weldra klonk zijne heldere jonge stem :

Ons ghenaket die avondstar
Die ons verlichtet also claer
Wel was haer doe ;
Susa nina susa noe
Jesus minne sprac Mariën toe

Si sette dat Kint op haren scoot
Si cussedet voor sijn mondeken root
Wel was haer doe;
Susa nina susa noe
Jesus minne sprac Mariën toe

Si sette dat Kint op haren cniën
Si sprac : groot eer moet dij geschien !
Wel was haer doe;

Susa nina susa noe
Jesus minne sprac Mariën toe.

Reeds bij de tweede strofe werd een der boogvensters opengeslagen en vertoonde zich een aandachtig luisterende vrouw. Zij was nog zeer jong maar droeg het zachte blonde haar half verborgen onder de blanke huive ; haar kleed, eenvoudig en zonder versiersels, was niettemin van prachtig Gentsch scharlaken vervaardigd en tasch en sleutels aan den kunstigen gordel toonden wel, dat zij de huisvrouw dezer deftige woning was. Toen de knaap zijn lied gezongen had, naderde hij het venster en hield zijn muts op ; met een lieven glimlach wierp zij er een zilverstuk in. « Dat was een schoon lied, mijn jongen », zeide zei, « hoe komt ge zoo ver van uw land gezworven, want uwe tale verraadt u. Ge komt uit Holland, niet waar ? » « Ja, vrouwe, en ik zag boven uw poort het wapen van mijn heer, daarom waagde ik het te hopen, dat ge mij wel een aalmoes zoudt willen geven voor een lied ».

« Uw heer, zegt gij ? Uw heer zou een van Arkel zijn ? »

« Ja, jonker Jan van Arkel, die op de terugreis is van Jeruzalem, waar hij gestreden heeft tegen de ongeloovigen ; maar in Italië werd hij door roovers overvallen en nu moet hij zonder paarden, zonder wapens, als een arme pelgrim voorttrekken, en ik wanhoop er aan, of wij wel ooit ons land zullen bereiken ».

En de knaap door vermoeienis en honger overmand, legde zijn hoofd tegen den deurstijl en snikte het opeens uit.

De poortersvrouw verdween van het venster en hij kon haar luide woorden hooren spreken tegen die binnen waren. Een oogenblik later werd de poort opengerukt en eenige dienaars kwamen naar buiten geloopen en zeiden den knaap dat hij zou binnentreden. Spoedig bevond hij zich nu in 't zelfde huisvertrek, uit welks venster de vrouwe tot hem gesproken had, en diezelfde vrouwe kwam hem vriendelijk tegemoet en voerde hem met eenige troostende woorden naar een jong, rijzig man, die nu aan het venster stond en hem nauwkeurig ondervroeg over alles wat hun overkomen was. De knaap verhaalde hem alles wat hij wist en biechtte ook eerlijk het aandeel op, dat hij zelf in den overval gehad had, tot zijn ondervrager zich levendig bewogen naar zijne huisvrouw keerde en uitriep : « Geen twijfel, Elza, hij is het, en God zij gedankt, die hem in dit oogenblik tot mij voert ! »

En in een oogwenk was gansch de huizing zoo vol beweging, alsof men een vorst wachtte ; de poorter gaf naar alle kanten zijne bevelen en sprak dan met zijne vrouw. Overal werden luchters en fakkels ontstoken en de dienstmaagden repten zich om 't ammelaken te spreiden.

Intusschen had het lot ook rondom Ermgaard gespeeld, van der Lee's bende had haar geschaakt. Maar ook zij bad en boette niet vruchteloos. Ze bleef ongedeerd. Vóór Gorinchem werd ze verlost, en Pelgrim van der Lee verdrinkt in de Maas.

Maar nu eerst begint Ermgaard's beproeving voorgoed, Aert van Buren komt haar den dood van haren geliefde boodschappen, met allerlei laster daarbij.

Onder de stormen, die door haar hart en haar hersenen varen, dreigt Ermgaard waanzinnig te worden. Als een spook dwaalt ze, in wanhoop, door den burcht.

Daarbuiten bloeit de Meie. Daar weerklinkt het hoorngetoet van iemand die blijde wederkeert ; 't kan niemand anders zijn dan haar Jan. En 't verhaal gaat op in de apotheose van het huwelijk der zoozeer beproefde getrouwen...

XII.

Leest men de studie van Dr Prinsen over « de oude en de nieuwe historische roman in Nederland » dan staat men met werken als « Jan van Arkel » eenigszins verlegen. Inderdaad, uit Dr Prinsen's kleurig relaas springt al spelend, zou men zeggen, de thesis naar voor, die, ondanks al haar gezelligheid, straks tot een soort dogma verstijft, nl. dat de historische roman na '80 iets heelemaal anders is dan die er voor. Vroeger was 't een pakkend verhaal, nu is 't de schoone atmosfeer...

« De schoonheid is het hoogste, het eenige. Dit feit bepaalt eigenlijk het punt van verschil tusschen den ouden en den nieuwen historischen roman. Als Ary Prins zijn proza dicht, doet hij dit niet uit aandrift om de menschen eens te laten zien, hoe b.v. een koning was in overoude tijden, en om hen te laten genieten van dit historisch aspect. Hij zoekt schoonheid ; die openbaart zich aan hem in wat hij droomt en weet van oude tijden. Die schoonheid grijpt hij, beeldt hij uit. Die schoonheid krijgt enkel een eigenaardigen glans en bekoring van het oude en vergane. Dit is de lijn na '80 ».

Ik geloof dat in Nederland de literaire keurmeesters, op zijn minst evenzeer als destijds sommige politieke leiders, door den geest der antithese zijn aangetast.

Ze moeten tegenstellingen vinden, ook daar waar er geene zijn, om in de « wetenschap » nieuw en frisch te voorschijn te komen.

Jamaar, de echte wetenschap is eigenlijk een beetje ernstiger. Zij gedoogt niet dat Walter Scott voor ouderwetsch wordt verklaard, en nog minder dat hij naar den zelfkant der literatuur wordt gedrongen ; zij gedoogt evenmin, dat de jongeren die niet gelieven te werken naar den eisch der laatste mode, alleen daarom aan den dijk worden gezet... Dat Dr Prinsen, hij die een man van de wetenschap is, dat niet ziet of althans voorloopig gebaart dat niet te zien, is jammer voor hem.

Albertine Steenhoff-Smulders en Marie Koenen schrijven hun historische romans ook, en vooral, om 't boeiende verhaal : dat is de reden waarom ze in 't werk van Dr Prinsen niet vermeld zijn ; dat is de reden waarom wij 't jongste boek van Dr Prinsen zeer onvolledig heeten en opgevat naar een thesis die wetenschappelijk onbruikbaar is. En denk niet dat ik hier enkel rechten van katholieken wil

handhaven. Waar blijft Dr Prinsen, als hij den ouden historischen roman exemplificeert in Drost en den jongeren in Van Oordt, — waar blijft hij met het werk van een hoogbegaafde als Wallis ?

XIII.

Met haar tweeden historischen roman : « Jacoba van Beieren », blijft Mevrouw Steenhoff-Smulders haar werkwijze uit « Jan van Arkel » getrouw. De sfeer en het kader zijn in beide romans ongeveer dezelfde : de tweede speelt van 1415 tot 1436. Veel is er op die honderd jaar in 's lands costuymen niet veranderd.

Toch durf ik niet te zeggen dat die tweede roman volkomen op dezelfde hoogte als de eerste staat.

Het tegendeel zou waar wezen moest alles zoo goed zijn als het eerste hoofdstuk : die heerlijke jacht en dat heerlijke jachtfeest.

Hier speelt de fantazie zoo harmonisch met de historie saam dat al dadelijk de meest moderne eisch van Dr Prinsen aangaande de atmosfeer in vervulling gaat.

Wat den inhoud betreft : elk Nederlander, 't zij uit Holland, 't zij uit Vlaanderen, heeft uit zijn lagere school iets van Jacoba's leven onthouden, en is in zijn verder onderwijs getroffen geweest door de lotgevallen die haar in haar kort bestaan 's levens wel en wee zoo intens hebben doen smaken. Mevrouw Steenhoff heeft die lotgevallen behandeld naar het beste werk dat over Jacoba geschreven werd: dat van Löher (1).

(1) Verschenen in twee bundels, in 1869. — Dr Nuyens gaf over dit werk breedvoerig verslag in « Onze Wachter ».

Een algemeene grief tegen dezen roman is dat Mevrouw Steenhoff te onmiddellijk onder den indruk van haar lectuur heeft gearbeid. Het boek van een geleerde is haar al te zeer een Mentor geweest ; de kunstenares is niet genoeg haar eigen vrijen gang gegaan, en heeft zich niet los gevoeld van den wetenschappelijken vorscher. Zoo krijgen we in dit boek te veel en te weinig.

Te veel, veel te veel geschiedkundig-documentarische bijzonderheden, die slechts hem aanbelangen die vernemen wil hoe de zaak zich nu wezenlijk heeft toegedragen, maar die overtolligheden of hindernissen zijn waar het geldt een roman.

Te weinig ; denk even wat oudere kunst, die van Mevrouw Bosboom-Toussaint b.v., van dit leven zou hebben gemaakt. Hoe ze partij zou hebben getrokken uit die dramatische volheid, waarvan hier de beste momenten eenvoudig zijn aangeduid in de plaats van uitgewerkt.

Daarbij komt nog een doorloopend psychologisch tekort : Hoe blijft die schrandere Jacoba gesloten voor het denkbeeld, dat haar vader ten slotte de oorzaak is van haar ongeluk, daar hij Willem van Arkel zoozeer heeft gegriefd?

Maar, naast die velerlei stof tot bedenking, wat al bladzijden voor fijnproevers : Jean van Touraine, de zwakkeling, Jacoba's eerste man, die straks op tragische wijze uit het leven verdwijnt. Het sterfbed van Willem, Jacoba's vader. Het festijn aan 't Brabantsche hof, en de schandelijke bejegening der Hollandsche en Henegouwsche edelvrouwen. Het afscheid van Jacoba en Humphrey van Glocester, die haar zijn trouw belooft. Frank van Borselen's verlossing uit Rupelmonde. Jacoba's ontvluchting uit Gent. Dit laatste vooral een kranige proef van literaire kracht :

In de eerste dagen van Juni was Jacoba binnen Gent gevoerd, en Augus-

tus liep bijna ten einde toen Heer Diederik van de Merwede, die eenmaal Geertruidenberg zoo dapper had verdedigd, in groote opgewondenheid de hooge zaal van het kasteel te Schoonhoven binnentrad, waar verscheidene edelen en ridders bijeen waren, die zich daar des avonds, wanneer tenminste geen nachtelijke tochten ondernomen werden, bij de wijnkan en het spel vermaakten, of plannen beraamden voor nieuwe uitvallen. Achter Heer Dirc ging een dienstman, wien men 't kon aanzien dat hij een lange en vermoeiende reis had gemaakt, en het werd in de groote zaal plotseling stil, want ieder wachtte in spanning wat gewichtig nieuws de bode mocht brengen. « Krijgsmakkers ! » riep de Heer van de Merwede luide, « deze goede, getrouwe man is door allerlei gevaren hierheen gekomen en brengt ons een boodschap van onze genadige Vrouwe Jacob ! Allen verdrongen zich om den spreker, men juichte, en riep wild dooreen. « Laat hooren, heer Dirc, laat hooren wat de Gravin schrijft. »

« Het was te gevaarlijk geweest den bode een schriftelijke kondschap mee te geven, daar hij elk uur gevaar liep in 's vijands handen te raken. Hij komt ons dus zeggen wat zijn gebiedster hem zelve toevertrouwde, spreek, Joost, en doe de heeren weten wat gij mij hebt medegedeeld ».

De man plukte aan zijn beslijkt wambuis, en zag onbeholpen om zich heen. « Ik ben niet gewoon voor zooveel edele ridders te spreken », zei hij ten laatste, maar ik zal trachten de juiste woorden te herhalen die mijn meesteresse mij den Heer van de Merwede beval over te brengen. Zij zeide :

« Zeg mijn getrouwe vriend dat ik nog slechts luttel dagen hier te Gent zal toeven : dat de Hertog van Bourgondië, bevreesd wijl velen van mijn onderdanen opnieuw mijn zijde kozen, het niet veilig acht dat ik in de nabijheid blijf. Men wil mij naar Rijsel voeren, en vandaar naar een ontoegankelijk bergslot in Savoye, opdat ik daar vergeten zal sterven. Ik weet niet waar hulp te zoeken, en nu bid ik mijn getrouwen en dapperen vriend, al mijn vrome ridders te Schoonhoven, bij hun ridderschap en bij alle heiligen Gods, dat zij de dochter van hun Heer en Hertog niet zullen verlaten in haar uitersten nood ».

Het bleef doodstil in de zaal toen de man zweeg. Een diepe ontroering had zich van allen meester gemaakt. Die smeekende woorden hunner jonge Vorstin, overgebracht door den eenvoudigen lansknecht, die zijn leven gewaagd had om ze hun te herhalen, riepen ieders geestdrift en riddertrouw

wakker. Daarop riep men wild dooreen : men zou optrekken om de Gravin te bevrijden ; men zou haar ontrukken aan den Bourgondiër. Hoe ! zou Holland dulden dat men zijn vorstin wegvoerde naar een vreemd land, om haar in gevangenschap te doen versmachten ? Neen, neen, wanneer dat werd, zou ieder ridder, ieder poorter, 't gansche landvolk, opstaan en hun overmacht zou den Kabeljauw verpletteren.

Men riep om helm en harnas, als wilde men dienzelfden avond, zoolang als men daar te samen was, uitgaan en naar Vlaanderen oprukken, totdat Heer Dirc, die intusschen zich had neergezet, met het gevest van zijn zwaard op tafel bonsde, en met donderende stem riep dat hij spreken wilde.

« Hebt ge allen de bezinning verloren ? » riep hij toen het eindelijk stil werd.

« Wat denkt gij eigenlijk ? Dat wij met onze kleine macht opeens in staat zijn den vijand te dwingen en onverlet tot Gent kunnen komen om onze landsvrouwe te bevrijden. Ja, wanneer wij het zóó licht met den Bourgondiër konden klaarspelen ! »

« Maar wat dan ? » riep een der jonge ridders onstuimig.

« Moeten wij dan wachten tot onze genadige Vrouwe buiten ons bereik is gebracht ? »

« Neen, zacht wat ! We moeten met beleid en omzichtigheid te werk gaan. Zooals deze goede man met de grootste voorzorgen tot ons is doorgedrongen, zoo moeten wij met list en overleg handelen. Niet vele ridderzwaarden zijn hier noodig, maar een paar voorzichtige, onversaagde mannen, die onder een of andere vermomming in Gent zien te komen en hun leven veil hebben voor Vrouwe Jacob. »

Toen hij zweeg, heerschte er nogmaals stilte in de zaal. Iets anders was het met zwaard of lans uit te trekken en te sterven in het midden der wapenbroeders ; welk ridder zou zulk een dood vreezen ? Maar zich blootstellen om als een slechte dorper te worden neergeslagen, om als spion in wreede pijnen te moeten sterven, was het wonder dat ook een stout hart daarvoor terugschrikte ?

Maar niet lang duurde de stilte.

In een hoek bij de schouw zaten twee jonge ridders, die zich met het schaakspel hadden vermaakt, maar bij het binnentreden van Heer Dirc, co-

ninc en roc vergaten. Zij spraken nu zacht met elkander, en plotseling stond de een op en riep luide :

« Heer van de Merwede, gij hebt goed gesproken en g'hebt recht. Alleen door list is iets te winnen. Ongetwijfeld, wij allen die hier zijn, willen goed en bloed voor onze Vorstin geven, maar een beproefd en hooggeboren edelman past het ridderzwaard beter dan de vermomming. Mijn vriend Aernout en ik, wij zijn jong en wij moeten onze sporen nog verdienen. Laat ons gaan, en wij zullen trachten Vrouwe Jacob ongedeerd naar hier te brengen. »

Hij die zoo eenvoudig en mannelijk sprak, was Voss van Delft, en zijn vriend was Aernout Spierinck van Aelborg. Een daverend gejuich begroette hen ; ieder der aanwezige ridders bood hun zijn paard of zijn geldbeurs aan, om in de stoute onderneming bij te dragen. Zij besloten nog dien eigen avond te gaan, zochten vier sterke paarden uit, belaadden twee ervan met koopwaar en trokken als reizende handelaars naar Gent. In Antwerpen lieten zij den meegenomen dienstman achter, die daar voor een reiswagen zorgde, waarin hij allerlei levensmiddelen borg, en ook vrouwenkleeren zooals de burgervrouwen uit dien omtrek droegen.

Toen de jongelieden te Gent waren aangekomen en hun intrek in een herberg hadden genomen, was het groote bezwaar, hoe zij de Vorstin zouden kunnen melden dat haar verlossing nabij was. Het kleine hofgezinde mocht niet buiten de muren van Gravesteen komen, en er viel niet aan te denken om zelf daar binnen te sluipen. De gewaande kooplieden bespiedden van den vroegen morgen tot laat in den avond allen die in- of uitgingen, om een geschikt persoon te vinden die zij konden vertrouwen. Nu waren in een der leege zalen van den ouden burcht twee schilders, Jan en Hubert van Eyck, bezig aan een altaarstuk dat de Hertog van Bourgondië hun besteld had. Dagelijks zagen de jonge ridders hen komen en gaan, en zij popelden van verlangen hen stoutweg aan te spreken, want het kon wel niet anders of zij moesten de Gravin dikwijls ontmoeten, voor wie het in haar eenzaamheid een troost moest wezen de schilders aan hun kunstwerk bezig te zien en zich met hen te onderhouden. Maar de beide broeders waren ernstige mannen en zeer in aanzien bij hun medeburgers. Aernout en zijn makker vreesden daarom te meer, dat zij hun niet ter wille zouden zijn en allicht het plan zouden doen mislukken. Doch mét de schilders kwam er ook een jong knechtje, die hun benoodigdheden droeg, en hun ook vesperbrood bracht wanneer zij

met de lange zomerdagen tot 's avonds laat aan het werk bleven. Dit knechtje hielden de ridders in het oog, en nu wilde een gelukkig toeval dat Voss van Delft den knaap eens schreiend in een naburige straat trof; — hij had eenige geldstukken verloren en vreesde de verwijten zijner meesters. Voss hielp den knaap uit den nood, en wist hem nu ook spoedig te bewegen in hun herberg te komen om daar een kruik Vlaamsch bier te drinken. Toen zij nu bemerkten dat de jongen eenvoudig en wel te vertrouwen was, begonnen zij hem over hun plan te spreken, en hadden hem spoedig gewonnen. Hij had de Vorstin, die dikwijls het werk van zijn meesters kwam bezichtigen, meermalen gezien, en wilde haar gaarne helpen, te meer daar de beide ridders hem verzekerden dat hij niet het minste gevaar liep, wanneer hij het slechts slim wist aan te leggen.

Men moest snel handelen, en reeds den volgenden dag ontving de kleine Gilles een pakje dat hij de Gravin onbemerkt moest overhandigen. Daar de jongen verteld had dat Bartraad van Assendelft steeds bij haar meesteres was, begrepen de beide jonge lieden dat Jacoba zich van deze trouwe vriendin niet zou willen scheiden. Daarom hadden zij voor haar, evenals voor de Vorstin, de uitrusting van een lijfknaap gekocht ; zij hadden er een briefje bijgevoegd, dat zij iederen avond wanneer de duisternis gevallen was met goede paarden buiten de poort zouden zijn.

De Vorstin wist nu genoegzaam dat de afgesmeekte redding nabij was. Dienzelfden avond reeds, toen het duister was geworden, reden twee koopLieden buiten de wallen voor de Hoofdpoort op en neer. Ieder van hen hield nog een gezadeld paard aan den teugel. Mocht ook een krijgsman of poorter die op dit late uur de stad nog verliet naar hen omzien, die gingen toch zonder argwaan na den gewonen avondgroet gewisseld te hebben verder. Men was daar ver van krijgsgewoel, en de beide mannen zagen er volstrekt niet verdacht uit.

't Werd intusschen altijd later, en de vrienden voelden zich steeds onrustiger. « Het zou wel wonderlijk zijn wanneer de vlucht reeds dezen nacht aan de Vorstin gelukte », zei Voss van Delft ; « maar morgen wordt het gevaarlijker als wij opnieuw onzen post betrekken. Dat moet wel in het oog vallen ».

« Ieder uur is er feitelijk meer kans om ontdekt te worden », meende de andere, « wanneer we hier zoolang op dezelfde plek blijven. En ons verder

wagen, dat gaat ook niet. Hoe licht zouden de Gravin en de jonkvrouw in de duisternis een verkeerden weg inslaan ! »

Telkens wanneer zij gedruisch aan de poort hoorden, reden de ridders naderbij, en bleek van angstige verwachting zagen zij wie er naar buiten kwam. Maar telkens werden zij teleurgesteld. « Dat gaat zoo niet langer ; wij zullen de aandacht trekken; we moeten kalm blijven, vriend », zei Aernout Spierinck eindelijk, hoewel hij zelf van louter opwinding bijna niet in 't zadel kon blijven. « Wij zullen hier ter zijde gaan in de schaduw; de maan komt op, en wij kunnen iedereen zien die de poort uitgaat zonder zelf in het oog te vallen ».

Daar stonden zij, en telden elk kwartier, dat de zware stadsklok ver in het rond deed weergalmen. 't Had elf uur geslagen toen de poortdeuren weer knarsten op haar hengsels. Over den hals van hun ros gebogen zagen de ridders uit. Daar gingen twee slanke pages in het maanlicht. Zij liepen even met flinken tred voort, maar toen bleven ze als aarzelend staan.

Reeds greep Voss van Delft zijn paard vaster bij den teugel, maar Aernout wenkte hem tot omzichtigheid. 't Was mogelijk, 't konden vreemde lijfknapen wezen ; of ook — de toeleg had ontdekt kunnen zijn en dit een valstrik.

« Holland ! » zei hij halfluid. Eén der edelknapen wendde zich haastig om en het maanlicht viel op de trekken der Gravin van Holland en Zeeland...

't Was vier dagen later. De stad en de burcht van Vianen lagen nog in de grauwe schemering, maar het Oosten glansde reeds van den komenden dag. Niemand waakte, dan hier en daar een schildwacht op de muren en in den burcht de torenwachter, die uit een der schansgaten geleund den weg naar Heukelom opstaarde, waar zijn geoefend oog een donker voorwerp zag voortbewegen dat langzaam naderde. Toen het dichterbij kwam en ook de schemering minder grauw werd, ontdekte hij een reiskar zooals men in die streek weinig zag, die op de burchtpoort aanhield in plaats van verder te gaan naar de stad. Het gespan zag er onaanzienlijk genoeg uit, maar hij blies den horen en deed de wachters uit hun slaap opschrikken om de valbrug neer te laten en de poorten te openen. Heer Hendrik van Vianen zelf kwam op het binnenhof geloopen, want alles kon in de onrustige oorlogsdagen goede of slechte tijdingen brengen, en ieder der Hoeksche edelen wachtte ook in ang-

stige spanning den uitslag van de vermetele poging tot redding der Vorstin, waarvan het volk onkundig was gelaten.

Toen dan ook zijn dienaars hem boodschapten : « Heer, het schijnt een arme reiswagen te zijn met eenige Vlaamsche kooplieden », geraakte hij tot verbazing der knapen in groote opwinding, en zond een van hen tot de dienstmaagden der burchtvrouw, opdat zij de meesteresse spoedig wekken zouden en helpen kleeden. Hij ging zelf tot aan de poort, en zag hoe bij den met linnen gedekten wagen twee poorters stonden in besmeurde, met stof bedekte kleederen. Zij deden twee jonge Vlaamsche pachtersvrouwen uitstijgen; en terwijl de burchtheer vol vreeze en hoop nog onbeweeglijk staan bleef, kwamen zij reeds het binnenplein op, en de jonge man die met de muts in de hand een der vrouwen tot hem voerde, zei op bewogen toon : « Heer Hendrik van Vianen, ik breng u onze meesteresse, gravin Jacoba, die uw gastvrijheid komt inroepen ». Toen wierp de getrouwe Hoeksche vriend zich voor zijn vorstin op de knie, kuste haar hand, en voerde haar opgetogen van vreugde tot zijn vrouw.

Wat een sprong vooruit sinds « de Gek van 's Gravenhage » (1846) door onzen Vlaamschen tooneelschrijver Van Peene !

Voor de laatste dagen van Jacoba zou 't wel de moeite loonen Mevrouw Steenhoff's treffende bladzijden te leggen naast Albert Verwey's tooneelstuk « Jacoba van Beieren », dat verscheen drie jaar vóór dezen roman, en dat alles weer op zijn Verwey's zoo Potgieteriaansch-verstandelijk voorstelt, terwijl Mevrouw Steenhoff liever laat spreken geloof en gemoed.

Mevrouw Steenhoff zal het prettig vinden eens in een vrij uurtje een roman over Jacoba op te slaan, ten minste zoo die daar ergens in Nederland nog te achterhalen is. Want schaarsch is het werk geworden, hoezeer het ook nog een tijdjelang onmiddellijk na zijn verschijnen, populair is geweest. Ik bedoel het driedeelige : « Jacqueline of Hol-

land, a historical tale by Thomas Colley Gratham. London, 1831. »

Zoo fijne bladzijden als in haar eigen werk zal ze er vruchteloos in zoeken : maar het samenstel is steviger, en is doordrenkt met die romantische kleur, die door Gratham bij zijn meester Walter Scott was geborgd. Het is een gezond geheel, dat beter lot verdient dan de algeheele vergetelheid. Maar de inleiding mag een Nederlander overslaan : ze is niet van aard om hem in een stemming te te brengen die tot verder lezen noopt.

Deze vriend en beschermeling immers van den eersten Belgischen Koning heeft Holland bepaald door Leopoldistische oogen bekeken...

XIV.

Onder haar geschiedkundige romans haar beste, en van 't beste mee dat sinds tachtig op dit gebied in de Nederlandsche letterkunde verscheen is de derde van den trits : « Een Abdisse van Thorn » (1911).

Hij speelt in 't Luiksche Limburg, onder bisschop Jan van Heinsberg, dus in den tijd van Jacoba van Beieren, en even daarna. Wij krijgen vooreerst een panorama van Luik, in een heel anderen trant, maar toch zeker niet minder merkwaardig dan dat van Carton de Wiart's « Cité ardente ». De bisschop verneemt van de onrust die heerscht in 't land van Thorn. Man des vredes, zou hij niet graag het zwaard opnemen. Intusschen gist het ook in Luik zelf. Maar een goede preek van den bisschop in zijn hoofdkerk brengt het volk tot bedaren. Wat verder Thorn betreft, zal Willem de la Marck daarheen worden gezonden, met de opdracht er alles, mede onder 't beleid van 's bisschops

zuster Johanna, dienstdoende abdisse, in orde te brengen.

Willem is maar pas ter bestemming als hij zich dieper dan 't een diplomaat, of althans een ridder op diplomatische zending, passen mág, door de schoonheid der abdisse getroffen voelt.

En hier zet in, met bijzonderheden door 't verhaal heen geweven, de kiesch-fijne schildering van een weelderig middeleeuwsch vrouwenklooster, waarin de geest van de wereld lang geen verstooteling is.

Maar Johanna zelf leeft een hooger leven dan al die freules rondom haar. Haar kloosterzin is de echte ; haar dagen zijn aan godsvrucht en aan studie gewijd. En nu haar broer de bisschop zelf komt, om de grensregeling door de la Marck geleid, practisch te beslechten, krijgen we dat heerlijke hoofdstuk van Jan met zijn zuster in haar boekerij. Johanna haalt haar nieuwen schat te voorschijn, een gedrukt « Hoveken van Devociën », vrucht van haar eigen zetterskunst. En haar heele ziel biecht ze nu uit aan haar broer : Ze voelt zich niet geroepen om te leiden, ze voelt zich evenmin geroepen om te blijven in een klooster als dit. Ze zou willen heengaan, niet in de wereld, o neen, maar in een klooster dat haar beter past: een stille Benedictijnesse zou ze willen worden.

De bisschop zat in de kamer van zijne zuster, bezag de nieuwe handschriften, welke zij had gekocht of ten geschenke ontvangen, want hare boekerij was even wel voorzien als de zijne. Hij leunde behaaglijk in de kussens van de lage bank, waarop hij zat, 't bonte venster was opengestooten en liet de zoele Meilucht binnen, en de diepe vensternis was met tapijten, met bloemen en allerlei vrouwelijke snuisterijen een kleurig, fleurig hoekje, waar het genoeglijk rusten was. Tegenover den Bisschop zat de kanunnik Goerdert van Mouffairt, een kleine grijze man met nog heldere bruine oogen en sierlijke blanke handen. De Abdisse zelf in een huisgewaad van witte wol, ging in

het vertrek op en neer, haar broeder de handschriften toonend en over allerlei sprekend.

« Zie », zeide zij, een blad perkament opnemend, « dit zond mij een broeder uit Meerle ; « het werd door een ongeoefende hand geschreven, maar het is een zeer schoon exempel, van Onze Lieve Vrouwe, dat ik niet kende. Wilt gij het hooren ?...

« Daar was een goed rechtvaardig mensch, die zeide tot een roekeloos mensch : « Wilt gij voor mij bidden ? » En de roekelooze man zeide: « Hoe, gij wilt, dat ik voor u bidde ? ik ben een zondaar en kwalijk voor mij zelf.» Maar de rechtvaardige mensch zei : « Wanneer gij voorbij een beeld van Maria komt, zoo bid voor mij, ik smeek het u », en de andere beloofde het al lachende. Toch, toen hij niet lang daarna voorbij een beeld van Maria kwam, herinnerde hij zich zijne belofte en zie, hij knielde neer en bad devotelijk tot God voor den man, dien hij een goed mensch wist. Als hij daarop wilde heengaan zag hij dat het Kind, hetwelk Maria op haar armen droeg, lachte en hij hoorde Maria, die tot het Kind zeide : « Mijn lieve Kind, waarom lacht gij ? » « Zoude ik niet lachen, lieve Moeder », zeide Jesus, « hier is mijn vijand, die voor mijn vriend bidt ». Toen zeide Maria: « Lieve Zoon, wanneer uw vijand voor uw vriend bidt, zoo moet gij u ook over uw vijand ontfermen ter liefde van uw vriend ». Toen zeide Jesus : « Gij hebt wel gesproken, lieve moeder, ik zal het doen.» Als de roekelooze mensch dit hoorde, werd hij ontroerd en hij bekeerde zich tot een heilig leven ».

« Welk een schoon exempel ! » riep de Bisschop. « Bij Sint Lambertus, ik zou er toe komen, aan al de zwarte schapen van mijn kudde een gebed te vragen ; ik zal dan louter heiligen tot onderdanen krijgen en het is meteen mij zelf ten goede. » — « En tevens rekent gij u zelf onder de rechtvaardigen, Heer broeder », zegde vrouw Johanna met een fijn lachje.

« Dat is een stoute opmerking ! Wat dunkt u ervan, heer Kanunnik ? Nog draagt mijn zuster den ring harer waardigheid niet aan den vinger en reeds verzet zij zich tegen haar Heer. » « Ik las de opmerking op het gelaat van Heer Goerdert », zeide zij plagend, en daar deze het niet wagen durfde ze te uiten, zei ik ze luide om u te waarschuwen tegen hoovaardigheid.

« O, o, genadige Vrouwe, ik bid u... » wierp de Kanunnik tegen.

« Zwijgt maar, zwijgt maar », lachte de Bisschop ; « ik geloof waar-

lijk, dat gij beiden het eens zijt en mij een sermoen wilt houden, ik beloof al bij voorbaat mij van alle hoovaardij te beteren. »

« En daar we met dit voornemen tevreden zijn, schelden wij het sermoen kwijt. In plaats daarvan zal ik u beiden een Hoveken van Devociën laten zien, dat mij onlangs werd toegezonden. Wat zegt gij van deze prachtige letters ? Zie eens deze zoete Maagd in haar blauw kleed met witten mantel en het Jesuskindje in 't bruin gekleed op haar schoot. »

« Het is waarlijk van het begin tot het einde even regelmatig en fraai geschreven », zeide de Bisschop, « ook de stempels van den band en de koperen sloten zijn kunstig behandeld. »

« Maar nu zal ik u nog iets anders toonen », zeide de Vorstin, « voor Heer Goerdert is het geen nieuws meer, maar ik geloof, dat gij er verbaasd van zult staan. » Zij ontsloot een eikenhouten kist en nam daaruit een klein boekje dat niet gebonden was, maar slechts los bijeengenaaid. De bladen waren hier en daar gevlekt en met vreemd uitziende letters bedekt.

« Wat is dit ? » vroeg de Bisschop, «noemt ge dit een fraai handschrift?»

« Ik noem het heel geen handschrift », zeide de Abdisse geheimzinnig. « Ziet gij er niets merkwaardigs aan ? »

« Ik zie alleen, dat het zeer slordig en onhandig geschreven is. Ik zou zeggen door een pas beginnenden leerling ».

« Ik zeide u reeds, dat het geen handschrift is. Het is niet geschreven ».

« Niet geschreven ? Hoe is het dan gedaan ? Meent ge soms, dat dit een proefje is van de nieuwe kunst, waarover ik hoorde, en waardoor men honderd boeken zou kunnen maken in den tijd waarin er nu één vervaardigd wordt ? » « Juist, dat is het. De letters zijn gedrukt ».

« Ik kan niet zeggen, dat ik een hooge gedachte van de nieuwe kunst krijg. Het moge dan snel gaan, fraai is het niet. Dan zie ik liever dat handschrift daar. »

« Zeker, ik ook. Maar dat handschrift werd door een kunstenaar geschreven en dit boekje werd gedrukt door een beginnelinge. Mij dunkt, deze kunst gaat een groote toekomst tegemoet, grooter dan wij wel vermoeden. Wat nu in het bezit van enkelen is, zal eens aller eigendom zijn. En de boeken, die onze vrome monniken en kloostervrouwen, onze geleerde klerken en onze vinders neerschrijven, zullen gelezen worden op de ridderlijke kasteelen, in de poorterswoningen, ja zelfs in de hutten van den laat.

« Er zullen boeken zijn, goed. Maar hoe zullen zij lezen, die de kunst niet verstaan ? »

« Zij zullen het leeren. »

« Welk een geestdrift ! Ik kan het mij nog bezwaarlijk voorstellen. Verscheidene van mijne Luiksche schepenen kunnen niet lezen, en in de toekomst, die gij u voorstelt, zou gindsche herder, terwijl hij zijn kudde hoedt, zijn gezel voorlezen uit de « Geestelijke bogaert van Onze Lieve Vrouwe », en mijn stalknecht zou ik een goeden dag verdiept vinden in de romance van Floris en Blancefloer ! »

De Kanunnik lachte, maar Vrouwe Johanna bleef ernstig. « Ja zóó denk ik het mij, » zeide zij, « en het zal dan een schoone tijd zijn ! »

« Ik weet het niet, » antwoordde de Bisschop.

« Het duizelt mij, wanneer ik er aan denk, en ik meen, dat gij deze kunst overschat. Wie heeft dit boekje gedrukt ? »

« Ik. »

« Gij ! » en de Bisschop sprong op van verbazing. Hij nam het boekje wederom op en onderzocht de letterteekens nauwkeurig :

« Het is nog zeer gebrekkig, » zeide Vrouw Johanna, over zijn schouder heen, naar het blad ziende.

« Ik ben nog onbeholpen en een beginnelinge. Maar ik heb het werk uit Venetië gezien, dat wonderschoon was en voor geschreven schrift niet behoefde onder te doen. »

De Bisschop staarde nog op het perkament in de uiterste verbazing. « Gij moet mij uw werktuigen laten zien, » zeide hij. « Het is wonderlijk, wonderlijk... En gij wilt deze kunst aanmoedigen, en zelf uitoefenen ? »

« Waarom niet ? Gij denkt misschien, dat ik genoeg heb met eerst het stift en daarna mijn rijk te besturen en te zorgen, dat mijne onderdanen in vrede leven met elkander en met hunne buren ? »

« Misschien wel, » zeide de Bisschop lachend. « Ik doe mijn best de abbatiale plichten goed waar te nemen, maar ik stel niet genoeg belang in al die politieke twisten om er mijn leven mee te vullen. Ik heb niet genoeg eerzucht om dagen te spreken en stapels perkament te doen volschrijven over een duimbreed gronds, die aan Thorn betwist wordt, over een veertel rogge, dat mij niet op tijd wordt voldaan. Mijn landvoogd is een uitstekend mensch, wien ik die zorgen gaarne toevertrouw. »

De Bisschop zag ter zijde naar den kanunnik. « Kunt gij mij niet eens laten zien, hoe dit gedrukte schrift behandeld wordt ? » vroeg hij.

« Zeker, zeker ! Ga mede en ik zal het u toonen. »

De kanunnik van Mouffairt stond op : « Gij staat toe, dat ik oorlof neem, genadige Vrouwe ? Men wacht mij vandaag nog in Ittervoort. Uw willige dienaar, Monseigneur. »

« Ik hoop u morgen nog te zien, Heer van Mouffairt ; wij moeten de partij schaak afspelen, die wij vanmorgen begonnen zijn », sprak de Bisschop.

De Abdis was het vertrek reeds uit, de Bisschop volgde haar door vele hooggewelfde kloostergangen en langs steile trappen naar een afgelegen vertrek. Door het onbedekte venster viel een schel licht op de witte muren en op de tafels met allerlei schrijfbenoodigdheden en vreemde werktuigen. Vrouwe Johanna deed een donker linnen overkleed aan, zette zich voor een tafel en toonde haar broeder hoe alles behandeld werd. Zij gaf hem ten laatste een blad perkament, waarop zij zelf de tekst uit de Schriften gedrukt had. Eerst scheen Bisschop Jan, niettegenstaande de verbazing die hij getoond had, elders te zijn met zijn gedachten ; half verstrooid luisterde hij naar hare verklaringen. Maar spoedig ontwaakte opnieuw zijne belangstelling en 't was eerst nadat hij alles met de grootste aandacht bezien en onderzocht had, dat hij voortdurend met de hand over het voorhoofd streek, bij hem een teeken dat iets hem bekommerde.

Terwijl zijne zuster weer alles in orde bracht, vroeg zij hem :

« Wat is er ? Waarover denkt gij zoo ernstig ? »

« Over iets, dat ik daareven reeds wou zeggen. Maar laat ons eerst naar het woonvertrek gaan, en zorg dat niemand ons store. »

Toen de Bisschop weer op de bank voor het venster zat, schoof Vrouwe Johanna een lagen zetel bij en neerzittend vroeg zij : « Welnu, heer broeder, niemand zal ons hier hinderen.

« Wat hebt gij te zeggen ? »

De Bisschop legde zijn hand op de hare. « Mijn lieve zuster, ik maak mij ongerust over wat gij daareven hebt gezegd in het bijzijn van kanunnik Mouffairt. Dat gij uwe waardigheid zoo weinig telt, is niet iets om van de daken te verkondigen. »

De Abdisse zag getroffen naar hem op. « Gij zoudt mij hoovaardig willen zien ? Gij ? »

« Maar wie spreekt daarvan? Het ambt, dat ons geschonken is, met passende hoogheid bekleeden, is geen hoovaardigheid. »

« Gij vindt zulk eene uitlating mijn ambt en stand niet passende? Maar ik zeg het alleen tegenover u en den kanunnik; hij is een rechtschapen oud man en zal niet verder zeggen, wat ik in betrouwen bespreek. »

« Hoe weet ge dat? Hij kan zeer rechtschapen zijn en toch aan een vertrouwd vriend mededeelen, dat de Abdisse-bewindvoerster, naar het hem toeschijnt, terugschrikt voor de zwaarte van het ambt en hare prebende niet als een eer, veelmeer als een last, beschouwt. »

Johanna van Heynsberghe staarde door het venster in den zonnigen tuin. Er zat een vogel op een bloeiende tak dicht bij en hij floot zijn lenteliedje, altijd weer opnieuw; men zag zijn keeltje op en neer gaan, zijn bekje open. Er kwam een diep zwaarmoedige trek op het gelaat van de jonge vrouw.

« Hij zou geen leugen spreken, » zeide zij zachtjes.

« Dat is het juist wat ik wilde weten en wat mij bekommert, » sprak de Bisschop. « Of Heer Mouffairt de door u gesproken woorden voor zich houdt of aan anderen mededeelt, het is mij eigenlijk hetzelfde. Maar wanneer gij, mijn lieve zuster, die spoedig voor het gansche leven zult moeten beslissen, een verkeerde keuze mocht doen, dat zou mij innig leed zijn. »

Johanna zuchtte maar zweeg.

« Kom, » zeide de Vorst, « zeg mij uw bezwaren. Is het de abbatiale waardigheid en zorg, het gewicht der gelofte, waarvoor ge terugschrikt? Zoudt ge liever stiftjonkvrouwe zijn? Wenscht gij, dat ik u uithuwelijk? Is Thorn u te eng geworden en meent ge dat ge in de wereld beter op uw plaats zult zijn ? »

« O, neen, neen! Hoe vergist ge u zoo! Van kind af heb ik getracht naar stilte en eenzaamheid. Ik heb altijd gedacht, ik heb gehoopt, dat God mij tot zijn Bruid verkoos. Ik had een dochter van Sint Benedictus willen zijn, ver van de wereld mij trachten te heiligen en mij wijden aan studie en gebed. Toen hebben zij gemeend, onze vader en onze moeder, en nog meer onze vorstelijke bloedverwanten, dat eene gravinne van Loon en Heynsberghe het grauwe kleed der Benedictijner nonnen niet paste en zij hebben de prebende voor mij bedongen : zóó zou ik mijne roeping volgen en toch vorstin zijn! Alsof men God en de wereld tezamen dienen kon! »

« Toch zijn er heilige vrouwen geweest, die over Thorn hebben geregeerd. »

« Zeker, maar daar waren er ook, wier leven verre van stichtelijk was. En op zulken wil ik niet gelijken! Mij schijnt eene lichtzinnige jonkvrouw meer verschoonbaar, dan een onwaardige abdisse. »

« Dat zal ik niet tegenspreken. Maar wie wil een onwaardige abdisse van u maken, mijn lieve, vrome zuster? »

« Ik zal het zeker worden, indien ik heel mijn leven moet wijden aan al de lasten en plichten, die mijn waardigheid mij oplegt. Zeker, eene Abdisse van Thorn kan een heilige en verdienstelijke vrouwe zijn, maar dan moet zij ook ten volle voor haar taak berekend wezen; dan moet zij het wel haar roeping voelen, te regeeren en te zorgen voor het heil van vele anderen. Dan moet zij niet verlangen naar eenzaamheid en afzondering, dan mag zij niet twijfelen aan de haar geschonken genaden : ieder uur, ieder oogenblik moet zij alles zijn voor allen. »

« En gij gevoelt, dat ge dit niet kunt ? »

« Ja! » En de Abdisse stond met een ruk uit haar zetel op, alsof zij met die beweging al haar lasten van zich afwierp. « Ik heb er tegen gestreden, al zóó lang. Maar in de laatste dagen werd het mij gansch duidelijk. Het is ook verkeerd, dat iemand zóó jong als ik met deze waardigheid is bekleed, al was het alleen voor wat in eigen huis van mij gevorderd wordt. Moeder Abdisse zou ik moeten zijn voor jonkvrouwen van mijn jaren en ouder. Zij moeten tot mij komen om raad en troost, ik zou het hart van anderen moeten doorgronden, ik, die mijn eigen hart nog niet leerde kennen. Neen, neen! Ik kan niet besluiten om de gelofte te doen. Ik ben te zwak voor wat van mij gevraagd wordt. Heerschen en gebieden, eerbetoon eischen en ontvangen — en tegelijk de dienstmaagd des Heeren zijn! In al de verstrooiïngen van de wereld leven — en toch het hart onbesmet bewaren!... Zult gij ontevreden zijn, mijn broeder, wanneer ik de prebende neerleg ? »

De Bisschop zag voor zich neer, hij had ontroerd toegeluisterd ; het was hem of hij de echo hoorde van den strijd, dien hij zelf eens gestreden had. Hij had ook nooit vermoed, dat zijne zuster de waardigheid, die haar wachtte, vreezen zou. Hij zag in haar, hoe jong ze ook was, een dier uitnemende vrouwen, die onbetwist en onbenijd de eerste plaatsen innemen en waardig zijn.

Zij knielde op de lage bank voor hem neer, terwijl hij bleef zwijgen.

« Zijt gij ontevreden?» vroeg zij nog eens. Hij schoot op uit zijn gedachten.

« Neen, » zeide hij, hare handen vattende, « gij zult doen wat u goeddunkt; voor gansch uw leven is dit een beslissing, die gij zelf moet nemen. Maar terwijl gij weet, hoe ik ijdelheid en eerzucht veroordeel, bedenk ook, dat we wel eens te angstvallig, te mistrouwig kunnen zijn. Wanneer God ons talenten gaf, moeten we die gebruiken; we mogen, zoo we hooggeplaatst zijn, ook rekenen op Zijne genade. Het zou verkeerde nederigheid wezen, wanneer hij, die tot bevelen was geroepen, alleen maar wilde gehoorzamen. Denkt ge, dat ik ook nooit met zulke gedachten te kampen had ? »

« Maar wanneer uw eigen ziel verloren ging, terwijl ge die van anderen tot God bracht, zoudet ge uw mijter en krootse neerleggen, niet waar ? »

« Ongetwijfeld... maar... »

« Welnu, ik weet, dat dit met mij zou gebeuren. Neen, ik heb alles overwogen. Anderen, beteren zullen mijn plaats bekleeden. Laat me heengaan en wees er niet toornig om. »

« Wààr wilt ge heengaan? Wilt ge dus ook Thorn verlaten ? »

« Ja, het liefst zou ik naar het Benedictijnerklooster gaan, maar dan komen oogenblikken, dat ik zelf vrees.... »

« Kom, gij kwelt u zelf noodeloos. Wanneer God u waarlijk roept tot stilte en afzondering en van u niets anders wil, dan dat ge zijn nederige dienstmaagd zijt, dan zal Hij u verder weten te leiden en gij zult volgen. Maar vooreerst moet gij tijd nemen om te denken en te beraadslagen. Morgen vertrek ik. Blijft ge bij uw plan en zijn uwe zaken hier geregeld, doe het mij dan weten. Gij zult in het paleis te Luik uw kamers vinden en er wonen zoolang gij verkiest. Wanneer ge blijven wilt — het zou mijn grootste vreugde zijn u aan het hoofd mijner huishouding te zien. »

Intusschen wandelden daar in den hof Willem de la Marck en Josine van Cleve, die sinds den eersten stond van zijn verschijnen droomt van dien jongen Luiker edelman. Maar Willem's hart is bij Johanna, en dienzelfden dag vraagt hij haar heur kleuren te mogen dragen. Morgen

zal hij afreizen, en hij wil niet heen of hij moet in 't bezit zijn van haar jawoord. In plaats van haar liefde, die zij hem niet geven kan, schenkt zij hem een Maria-souter voor zijn toekomende...

Er wordt gepraat, en Josine achterhaalt het geheim van Willem's liefde. De schuldige in haar oogen is natuurlijk Johanna. En nu begint het spel van den minnenijd. Zelden is dit in onze literatuur zoo realistisch waar en tevens zoo romantisch boeiend verteld.

Johanna zal een tijdjelang haar intrek nemen te Luik bij haar broer, die wenscht dat ze zich nog eens goed bedenken zal. Terwijl ze daar nu verdiept zit in de lezing van Christine van Pisa, ontvangt ze van Josine, wier afgunst reeds terdege gebleken is, een aanvraag, om zoolang haar meesteresse te Luik is, te mogen behooren tot haar gevolg. Ze mag komen...

Daar treedt pater Bernardinus op om den bisschop, die nog steeds hoopt op het huwelijk van Willem met Johanna, te overtuigen dat 's meisjes roeping in 't klooster ligt. Die beiden in gesprek over de ziel van Johanna, is een voorspel als 't ware tot de samenspraak tusschen pater Albert en pater Ertelius in « Stephana Schwertner » (1).

De haat tusschen de Awans en de Waroux is in Luik weer ontbrand. Onder 't volk is 't verzinsel verspreid dat de bisschop zijn zuster zou dwingen tot het klooster, en dat haar geliefde, de la Marck, daarom ver in den vreemde ten oorlog zal gaan.

De bisschop blijft aarzelen. Eenerzijds heeft hij de la Marck zijn hulp beloofd om Johanna te vermurwen; ander-

(1) Let eens op hoe in de beide romans het heerlijk, middeleeuwsch motief is verwerkt van het vogeltje dat zingen komt van liefde.

zijds bezwijkt hij onder den wil van Bernardinus, die duidelijk Johanna's roeping ziet. « Welnu, ga naar uw klooster » luidt het besluit, maar wacht tot het oproer gedempt is. Daar dringen de kreten van 't volk tot in de kamer door. Met het uur wordt de toestand hachelijker. Eéne kan redding brengen. Welnu, ze zal er zich in schikken... De bisschop opent het venster ; en om het volk te doen zien hoe het misleid is brengt hij de beide verloofden op het terras. De schare juicht, en de « cité ardente » komt alweer eens tot rust.

Ziet u wel, had de bisschop gezegd, dat Gods wil u in de wereld behoudt. Maar Johanna bleef een stille, nadenkende bruid. Abt Bernardinus neemt de la Marck onder handen en maakt hem duidelijk dat hij aan God moet laten wat God zich heeft uitverkoren.

Een laatste maal ziet Willem zijn bruid ; ze is heel alleen in de kerk, en bidt. Hij schrijft haar zijn afscheidsgroet, en alvorens ter kruisvaart te gaan, wil hij nog eens naar Thorn, waar in de jongste Mei zijn hoop op geluk was ontbloeid. In de schaduw van den geheimzinnigen Plompen Toren aldaar wordt Willem door struikroovers vermoord.

Onder zooveel tragiek wordt Josine krankzinnig.

« Jan van Heynsberg legde zijn waardigheid als Bisschop van Luik neder ; hij stichtte tot zielerust van zijn vriend een Augustinessenklooster, waar ook Josine, na een zware ziekte van haar waanzin hersteld, haar afdwalingen boette. Het stift van Thorn. de oude abdij, is verdwenen. »

Zelden werd bij ons een roman geschreven boeiend met zoo gezonde verbeelding, zoo trouwe overgave aan den middeleeuwschen geest, zoo helderen en zoo vasten zielkundigen kijk, zoo mooie karakterschakeering en zoo fijne evenredigheid van bewerking. En dat alles zonder eenige

pretentie van geforceerde diepzinnigheid of gewild-archaïstisch vertoon.

Een heel boek vol van die heerlijke, kiesch-doorzinderende ontroering, die eens te meer bewijst hoe harmonisch deze vrouw denkt met haar hart en met haar hoofd. Dat beseft men te meer naarmate men van dichterbij toeziet en onder den indruk komt dat « Een Abdisse van Thorn » wel een katholiek wederwoord zou kunnen zijn op « Warhold » en op de beide « Zwervers », die met hun jonge faam toen onze heele literatuur bestreken.

XV.

In 1904 verzamelde Alb. Smulders uit tijdschrift en weekblad haar eerste bundeltje « Verzen » (1). Gebundeld bleek het nu een kleine jaarkrans te zijn, inzettend met de lente, en besluitend met den winter, die weer hoop op lente geeft. Maar gaat die jaarkrans om de seizoenen, hij gaat even trouw om de kerkelijke feesten. Duidelijk richt zich haar voorkeur naar de lente en naar den herfst; traditioneele dichtersvoorkeur, inderdaad, maar ditmaal bij niemand afgekeken. Haar natuurgevoel heeft niet den rijkdom, maar wel de onbevangen blijheid van Gezelle, zonder dien tragischen ondertoon, die alles-beheerschende boventoon werd bij die andere rijkbegaafde vrouw, haar geniale Westfaalsche gouwgebuur Annette von Droste-Hülshoff : De natuur immers, toen ze door de Romantiek werd ontdekt, stemde al haar dwepen tot zwaarmoedigheid. Hier niet meer aldus. Hier ligt de natuur overwaasd en

(1) J. W. van Leeuwen, Leiden, 1904.

overwademd met liturgie. Deze lyriek weerkaatst de zachtheid, de tengere teerheid van het Hollandsche landschap, de rust van iemand die zich veilig in 't bezit der waarheid weet en voelt. De stemming over 't geheel der gulle gemoedelijkheid. Geen uitbundigheid ooit ; geen heftigheid zelfs, tenzij een heel enkelen keer : en dat komt dan telkens van de muziek :

Zie me niet aan, o, zie me niet zoo aan (1).

Wel slaakt ook deze dichteres haar klachten, maar 't is de telkens weerkeerende, dat ze van al de gedichten, die binnen in haar zingen, er zoo weinig op 't papier kan brengen : De klacht aldus van Gezelle en van Kloos, van Claeys en van Van Langendonck. Maar wie neuriede 't fijner en mooier dan zij ?

Ze komen weer; reeds kende ik ze als kind,
Onzichtbaar of met nevelen omhangen,
Soms licht en stralend komen ze, m'n zangen,...
En langs het venster gaat de lentewind.

Ik heb ze lang en innig trouw bemind,
En heel mijn hart springt open van verlangen,
Met stille vreugd zal ik ze ontvangen...
En langs het venster gaat de lentewind.

Ik schrei van onmacht; d'oude strijd begint,
Ze zijn van mij, hun adem streelt mijn wangen,
Maar ze ontvluchten als ik ze wil vangen...
En langs het venster gaat de lentewind.

(1) Het heele gedicht wordt aangehaald blz. 86.

Maar degene, die ze heeft kunnen vangen, wat zijn ze één witte, fijne, reine schoonheid ! Een tiental Lente-gedichten, een zestal Zomer-gedichten, en weer een tiental Herfst-gedichten, en weer een zestal Winter-gedichten. En daartusschen in de vroomheid van « Voor God herwonnen », van « Dood », van « Dolor », van « Kruisdraging », van de lieve heiligenfiguren : « Sancta Catharina », «Sancta Cecilia », « Sint Agnes », « Sint Jan », « Maria Immaculata », en van het heele « Allerheiligen », en van nog twee gedichten, die hier bij ons ontstonden, de « Benedictie op de Grand'Place » en « Brugge ».

In elk van die verzen komen tot hun recht de groote gaven van Albertine Smulders ; en die zijn : rijke eenvoud, klare echtheid, sobere veelzijdigheid, spontane melodie. Dat alles maakt haar vers tot iets heel bijzonders en persoonlijks. En 't is alsof 't geen toeval was dat haar eerste bundeltje juist in 1904 verscheen, en alsof ze zich dus meten wou met twee van haar kunstbroers, die veel met haar gemeen hebben ; en die ook in datzelfde jaar een van hun meest karakteristieke bundels gaven : Penning met zijn « Kamermuziek » en Adama van Scheltema met zijn « Zwerversverzen ».

Want dat in deze Tachtigster ondanks de toen alleen zaligmakende leer van het allerindividueelste, toch zeer sterk en bestendig het sociale waakte, getuigt o.m. « Visioen » :

'k Zie in de groote stad veel schimmen waren :
Ellende, ziekte, armoe, hongersnood,
Trawanten van den bleeken koning Dood
Met vaal gelaat en losgewaaide haren.

Zij komen stil m'n venster langs en staren —
De sluier, die hen dekt, is grauw als lood,

En voor één enkle, die er langzaam vlood,
Komen weer velen zich geluidloos scharen.

De groote stad ligt weerloos in hun macht,
En waar ze gaan, daar gilt een woeste klacht,
Of heerscht een dof, wanhopig, somber zwijgen

Van duizenden, die óók Gods kindren zijn,
Die ook verlangen naar den vrijen zonneschijn,
Wier harten óók naar levensvreugde hijgen (1).

Toch is dit vers als poëzie wel van 't minste in den bundel. In de ongestoorde sereniteit van haar gevoel stijgt ze veel hooger. Dan wiekt ook weer de glinsterende verbeelding in « sprookjes » los, of omfladdert ze zachte stemmingen, in een weelde van versvormen, rythmen, en rijmschema's. Want deze Tachtigster doet niet mee aan klinkdichtverliefdheid. 't Is om 't niet te gelooven voor dien tijd : Op deze 50 gedichten maar 10 sonnetten ! En al de rest in bonte lyrische wisselingen.

Nu zou ik als proeve van een echt en fijn dichterschap, dat in stilte zich uitzingt en zich nooit overschreeuwt, en dat juist daarom, helaas, veel minder dan het mocht en moest, naar voor drong, of ook maar de aandacht heeft getrokken, schier het heele bundeltje kunnen aanhalen... Ik weet het wel : enkele bloemlezingen hebben zich over een paar van die gedichten ontfermd. Maar de dikke De Groot Leopold, die zooveel minderen opnam, niet, en de Bloeiende Bongerd, die er zoo op uit was om het echte van het onechte te onderscheiden, sloeg deze mooie gelegen-

(1) Blz. 13.

heid over. En toch van elke dezer bladzijden, om 't even waar ge 't boekje openslaat, straalt u tegen de zachte glans. Ik raap er uit voor elc wat wils :

Vooreerst dat versje, dat om wille van de innige weerkaatsing van haar heele dichterswezen allang klassiek hoefde te zijn, en dat ik heeten durf een der heerlijkste modellen van zacht-opgetogen stemming in de eenvoudigst-mogelijke pointilleerkunst verwerkt :

SINT JAN.

Nu is de nacht alleen een waas van dauw,
Dat streelend op de warme weiden daalt,
En vóór 't opaal vervloeit in donkerblauw
Teêrrood alreê de morgenschemer straalt.
Het zijn de lichte nachten van Sint Jan
Zwaar wolkt een geur van rozen door het woud.
Daar is geen vogel, die nu slapen kan.
Geen bloem, die niet haar kelke openvouwt.

Stil-stralend ligt de Plas in zilverlicht.
Heel zacht bewogen door den morgenwind
Wuift suizend riet; in 't wijde vergezicht
Sluimren de dorpen in matgrijzen tint.
't Is hoogfeest van het blijde zomertij,
Reeds juicht de merel al de vreugde ervan,
De zomernachten ruischen ons voorbij .
Het zijn de lichte nachten van Sint Jan.

Zoekt gij diepte, maar echte, geen gewilde diepte, die vanzelf zich opent, omdat deze geest, die zich steeds in eenvoud uit, toch in zijn houding van elken dag, hel en zuiver meditatief mag heeten, luister dan naar

MUZIEK.

Van lenteregen, die in warme droppen
Komt ruischen door de koude, dorre twijgen,
En 't vale land wekt uit z'n winterzwijgen,
Wijl openspringen alle bloesemknoppen.

Van morgenzon op lichtbewogen koren,
Waar vlinders om de blauwe bloemen stoeien,
Over het pad de windekelken groeien
En 't bruine bijtje z'n gezoem laat hooren.

Van kinderkopjes, die elkaar verdringen,
Tripplende voetjes, die een dansje wagen,
Frischroode mondjes, die om kusjes vragen, —
Gaan zacht en blij de luchte tonen zingen.

Dan is de wind, door 't ruige duin getogen,
Die voor de zee een lied speelt op z'n luit,
Totdat de schoone, ongetemde bruid
Hem juichend in de armen komt gevlogen.

En 't duister woud èn sombere ravijnen
Vol dof gedonder van den waterval,
Besneeuwde bergen, die de hemelhal
Als witte pijlers te ondersteunen schijnen.

De woeste glorie van Gods heerlijkheid
In wilden storm de toetsen langs gegleden,
Brandende woorden, fluisterende gebeden
Hebben gezucht, gejubeld en geschreid;

Totdat gedachten, droomen en verlangen
— Nevelgestalten, die héél verre zweven —
Ontwaakten bij het tooverwoord der zangen
Tot schoone kinderen van het rijke leven.

Zie me niet aan, O! zie me niet zoo aan,
Ik dacht je lang vergeten en verloren,
Ik kan je zachte oogen niet weerstaan,
Ik wil de streeling van je stem niet hooren.

M'n beste droom, m'n liefste, je moet gaan!
M'n stille doode door een lied herboren,
Hoe kan je schoon en stralend bij me staan?
Ga heen, ga heen, en sluimer als te voren.

Ik voel me als de knaap, die 't wonderwoord
Gefluisterd heeft : — de geesten zijn verschenen
En dreigen hem, die hunne rust verstoort,
En hij, vol vreeze, zond ze gaarne henen
Maar heeft die spreuke van den meester nooit gehoord.
... ...
Ik vrees mezelf, omdat je me doet weenen.

Zoekt ge naar echte kinderlijkheid in onze poëzie, die 't steeds over kinderen heeft, maar nog altijd te kort schiet, omdat ze leeft in een tijd, die wel zorg draagt voor de kinderen als ze er eenmaal zijn, maar lang niet in orde is met het christelijk verlangen naar vele kinderen, op des Scheppers wil en gebod — zoekt ge naar echte kinderlijkheid, neem dan :

SPROOKJES.

Goudharig zusje met haar roode wangen
Staat, om verhaaltjes beedlend, aan mijn schoot,
De guitige oogjes glinstrend van verlangen.
'k Vertel haar dan van reuzen wondergroot
Die zich van bloesemboomen ruikers rapen,
Van dansende elfen, die bij zomernacht

Stil in den kelk der witte leliën slapen,
Van lichtpaleizen vol van droomenpracht.
Maar strakjes klaagt ze, dat ze al die dingen
Graag wou bekijken en toch nimmer ziet,
En 'k zeg haar lachend als ze door blijft dwingen :
« Och kindlief, 't zijn maar sprookjes, anders niet ! »

Wij ook, we luistren stil en opgetogen
Naar al wat de verbeelding van ons vraagt,
Met bonzend hart, met vochtig glanzende oogen
Hebben we vaak in 't wonderland gedwaald;
Als kleine kindren dwingen we van 't leven
Om 't fraaie speelgoed, dat « illuzie » heet
En schreien als het ons niet werd gegeven :
« Het zijn maar sprookjes » klinkt het koud en wreed.

Goddank ! daar zijn nog wondere verhalen,
Zoo oud, zoo schoon, zoo vol van zonneschijn,
Die 't onbekende, verre land ons malen —
't Land van Geluk — en die geen sprookjes zijn.

Of neem dan, zoo ge 't verkiest, het rakkerig-stoeiende « Voor een boos jongentje ».

Of wilt ge afluisteren de mysterieuze wording van de poëzie, niet zooals de criticus die te beschrijven tracht, maar zooals de dichter die voelt, ziehier :

WOORDEN.

Diep in de wijde woning der gedachten,
Blijven geluidloos langs den wand geschaard
Staan ongesproken woorden, die daar wachten.
Wanneer we wenken komt hun lichte vaart,
— Als kelken lucht, die boven 't water rijzen.

Daar zijn héél schoone, die we luide prijzen.
Daar zijn héél booze, die men haten kon.
Maar die we 't beste en het teerste weten,
Die men soms, ach zoo gaarne, zeggen zou
En eens vernomen, nimmer kan vergeten,
Streelende woorden, innig waar en trouw,
Die komen nooit uit hun paleis gerezen;
Licht vreezen wij, dat hunne zoete toon
Te véél zou zeggen en te vol zou wezen
Der wonderen van hun mystieke woon.

Diep in de wijde woning der gedachten
Blijven geluidloos langs den wand geschaard
Veel ongesproken woorden — en ze wachten.

XVI.

« Mijn land is het land van de stilte »... Vlaanderen, het land van de stilte... Vooreerst zouden we daarover elkander moeten verstaan.

Zeker is 't dat het versje te pas komt bij het tweede verzenbundeltje van Mevrouw Steenhoff-Smulders, een bundeltje aan « Holland » gewijd, maar zoo stil dat het in de luidruchtige Nederlandsche grootsteden nauwelijks werd opgemerkt, en dat het hier ten onzent schier teenemaal onbekend bleef. « Mijn eigen stille Hollandsche landschap » zou eigenlijk de titel van dit verzenbundeltje mogen zijn. Dat stille hoekje van 't Gooi, waar de dichteres al vele jaren woont en werkt en wandelt. 't Is eigenlijk een tijdkransje gevlochten om haar geliefde trio Baarn, Eemnes en Soest. Van Januari tot December heeft ze haar « Holland » gageslagen en meegevoeld. Want het zou niet moeilijk zijn de stukjes, die zoo maar saam zijn gebundeld, mathema-

tischer te schikken, zóo dat ze alweer meegaan met de seizoenen : « Eerste Voorjaarsdag », « In 't vroege Voorjaar », « Paschen », « Mei », « Zomerliedjes », « Door 't Koren », « September in 't Gooi », « October », « Najaarsmorgen », « Kerstvrede », « Winter »... Maar telkens dezelfde stille stemming die, zou men aanvankelijk eggen, de dichteres zoo maar passief van het landschap uit laat gaan over haar geest-in-ruste.

« Zoo wil ik mijn leven ; wijd en stil en vrij. »

En haar schilderijen zijn zelden meer dan miniatuurtjes, en dan nog wel in 't schuchter gepointilleer.

Een enkelen keer zou ze meer willen, naar 't schijnt, en dan benijdt ze den leeuwerik :

Waar gij op schouwt in uwe vlucht
Dat zie ik wel : de zonnestralen,
De lichte zee, 't begraasde duin,
De dorpen die zoo vredig droomen,
— Zoet Holland in uw blanken tuin —
En 't koel gewuif van verre boomen,
Ik zie dat wel bij 't ochtendkrieken.
Maar 'k heb
Uw tonge niet en wieken.

Had ze die wel, wat zou ze dan doen ? In lyrische weelden den lof uitzingen van haar land, in het heden, als b. v. Adama van Scheltema, of in 't verleden, als b. v. Potgieter? Tusschen haakjes, wanneer krijgen we een Belg van 't gehalte dier twee om eens wat poëzie over België te hooren, die ons opheffen zou uit het patriotten- en paterjodengerammel der Belgische pers ?

Had ze die tong en die wieken dus wel — ik weet wat ze doen zou. Want — is 't een dichterlijke onbewustheid van haar ? — feitelijk heeft ze die tong en die wieken.

Hoor maar : eerst is 't als een half-slaperige droom :

De blaren vallen goud en gloeiend rood.
Niet alle bloesems zijn tot vrucht gekomen,
Op 't warme leven volgt de koude dood —
Maar ik kan nôg van eeuwge Lente droomen.

En de droom zwelt aan tot iets dat niet langer dichterlijke onbewustheid kan zijn, tot een flink besef van haar hooge, sterke wezen :

....Maar in mijn hart een stage melodij,
Maar mijn verschiet veel klaarder dan een sterre.

XVII.

Juist over dat « verschiet » moeten we hier eventjes een paar woorden zeggen. Deze dichteres is vóór alles een Roomsch-geloovige. En wijl die andere hoog begaafde, Mevrouw Henriette Roland Holst-van der Schalk met haar poëzie haar partij weet te dienen, — en wel onder toejuiching van velen — past het die velen toch niet zoomaar smalend van tendenz te gewagen, telkens als een geloovige met zijn kunst hetzelfde poogt ten bate van dingen, die hooger zweven dan welke partij ook en die hem boven alles in de wereld dierbaar zijn.

Meer nog : is 't in ons Vlaamsche land wel genoeg bekend dat Mevrouw Steenhoff, die behoort tot het half dozijn meest begaafde vrouwen in Nederland, weet te doen wat behoort als de nood der tijden praamt lijk thans — namelijk haar kunst tot haar uitspanningsuren te beperken, en elken dag de volle hitte te dragen in deze dagen van harden, bangen strijd ?

Te vertellen wat ze als dusdanig verricht — een werk waaronder andere dan mannelijk-gestaalde krachten zouden begeven, hoort niet thuis in deze rubriek. Enkel kan ik u zeggen terloops dat zij, die aan het hoofd staat van de katholieke vrouwenbeweging in Nederland, werkt en wekt in dagblad en maandschrift, en in haar eigen weekblad, en in tal van sociale leergangen. En wèl past het hier te wijzen op den weerslag, dien hare actie laat in haar letterkundig proza, waarop trouwens onze Vlaamsche vrouwen allang moest gewezen zijn. Ik bedoel in de eerste plaats haar stuk in « de Katholiek », Februari-Maart 1913, waar ze de Roomsche vrouwenbeweging zoo duidelijk-principieel heeft uiteengezet.

De vrouw bruid, de vrouw moeder, de vrouw huishoudster, de vrouw sociale werkster... Mevrouw Steenhoff neemt maar zelden een blad voor den mond. Zoo hebben 't wij, Vlamingen, 't liefst, natuurlijk :

.. « Ook de gehuwde vrouw, ook de moeder van vele kinderen, schiet aan haar plicht te kort, wanneer zij in dezen tijd zich uitsluitend wijdt aan wat men « de huiszorg » noemt, zonder oog en oor te leenen aan wat daar omgaat in het volle leven. Alleen reeds in het belang der kinderen, die rond haar opgroeien, moet zij dat doen, want die kinderen wil zij toch tot denkende menschen, tot daadwerkelijke christenen vormen, en geen school ter wereld kan die taak van haar overnemen.

« Waarvoor is meer gezond verstand, meer practisch denken, meer ontwikkeling noodig dan voor de opvoeding der kinderen ?... Waar blijft, ik zeg niet de liefde, maar waar blijft de achting, het vertrouwen van de opgroeiende kinderen in moeder, wanneer moeder nooit weet te antwoorden op hunne vragen ; hoe ellendig-grievend is dat woord uit een kindermond : « Moeder, dat begrijpt U

toch niet... » De moeder behoeft geen « geleerde » vrouw, maar zij « moet » een « verstandige » vrouw zijn. Zij behoeft met haar zoon geen Latijn of Grieksch te leeren, maar zij kan hem lessen geven in vele andere dingen, die hij bij zijn leermeesters niet leeren zal. Wat zij gelezen, wat zij gezien, wat zij gevoeld en gedacht heeft, daaruit put zij de lessen welke haar jongen tot een goed man moeten maken. 't Is genoeg bekend, bijna alle groote mannen hebben geen geleerde, maar zeer verstandige moeders gehad. En niemand is verstandig die zijn verstand niet heeft leeren ontwikkelen, zijn wil niet heeft leeren beheerschen in ernstigen arbeid. »

Elk meisje, gaat het verder, moet opgeleid worden voor een beroep of voor eenig degelijk werk... « Een groote schaar jonge dames uit min of meer deftige kringen blijven een nutteloos vlinderleventje leiden totdat zij trouwen, of totdat het eenzaam om hen heen wordt, en zij verbitterd zijn door een leven dat zij zooveel rijker en gelukkiger hadden kunnen maken. Wat zou uit deze breede schare een prachtig leger te vormen zijn voor het maatschappelijk werk, waar zooveel handen te kort komen : voor ziekenverpleging, kinderbescherming, meisjesbescherming, drankbestrijding, armenonderwijs, voor daadwerkelijke liefdadigheid in één woord ! De Roomsche vrouw zou toch zeker vooraan moeten staan, waar het de Charitas betreft ook in dezen vorm, en met de aalmoes van haar hart ook die van haar geest moeten geven. Wanneer we ieder in eigen kring rondzien treft ons soms het beschamend feit dat bij andersdenkenden over het algemeen véél meer door jonge meisjes en vrouwen voor maatschappelijk werk gedaan wordt dan bij ons. Dit feit zou zeer beschamend zijn, wanneer er niet eene groote verzachtende omstandigheid neven stond. En dit is dat vele krachten, zij, die in

haar edelmoedig hart den drang gevoelen de armen bij te staan en de nooden der maatschappij te lenigen, bij « ons » die neiging volgen in het kloosterleven, terwijl aan de andere zijde wij die krachten in de wereld werkzaam zien. Toch zijn daarom de katholieke vrouwen in de wereld niet van hun plicht ontheven ; we mogen niet groot gaan op de edelmoedige offervaardigheid van onze duizenden zusters, en daarbij meenen, dat dezen voor « ons » het werk verrichten. Trouwens, er valt in de wereld werk te doen wat de kloosterzuster niet verrichten kàn. Hier mag ook wel even gewezen worden op het feit dat een jong meisje zeer wel geneigd kan zijn tot velerhande goede werken, zonder daarbij de roeping tot het kloosterleven te hebben ; een zoodanig meisje wordt vaak door hare omgeving — zij het ook onbewust — een zedelijke dwang aangedaan, door haar voortdurend te herhalen dat haar streven en werken voor een kloosterzuster beter past dan voor een vrouw in de wereld. Ik heb dikwijls hooren beweren, wanneer een meisje uitmuntte b.v. in huiselijke ziekenverpleging, in liefde tot de armen of in iets anders : « wat zou dat een goede non zijn ! » Alsof wij aan zulke vrouwen ook geen groote, zeer groote behoefte in de wereld hebben ! »

En geleidelijk benadert Mevrouw Steenhoff het vraagstuk van de Universiteit voor de meisjes.

Door alle eeuwen heen zijn er vrouwen geweest die kunsten en wetenschappen hebben beoefend, en in vroeger tijd hebben de Pausen dit streven zelf begunstigd door sommigen onder haar te verheffen op de leerstoelen der hoogescholen. Maar de ideale hoogere studie der vrouw zou feitelijk diè zijn, welke met haar vrouw-zijn rekening hield. Tot de universiteit-studie zal zich wel altijd het kleinste gedeelte der vrouwen aangetrokken gevoelen. Waar het altijd onverstandig is een individu, hetzij jongen of meisje, zonder zeer beslisten aanleg de hoogere studie te doen volgen, zal dit bij een meisje

des te onverstandiger zijn, omdat zij door die proef grooter gevaar loopt haar evenwicht te verliezen, en omdat zij op een ander gebied zich zooveel nuttiger zou kunnen maken. Een goede huishoudster zal toch altijd meer waarde hebben dan een minderwaardige studente. Ook ben ik nog ouderwetsch genoeg om te meenen dat een meisje, dat thuis absoluut noodig is, haar plicht slecht begrijpt, wanneer zij haar huis verlaat voor de universiteit.... Maar onze roomsche jonkvrouwen verdringen zich nog niet aan de universiteiten en voor het oogenblik koesteren wij meer zorg voor te weinig dan voor te veel neiging tot de hoogere studie. Wie ziet niet met belangstelling den tijd tegemoet, waarin wij onze roomsche vrouw- en kinderartsen krijgen, onze vrouwelijke apothekers — dit zoo bij uitstek geschikte vak voor de vrouw — onze op nog ander gebied wetenschappelijk onderlegde vrouwen, die haar licht zullen laten schijnen over de zaken, welke wij nu nog maar blindelings betasten; onze geschiedkundigen, die ons de roomsche vrouwen der historie zullen schetsen, die het leven onzer vrouwelijke heiligen zullen beschrijven met het hart eener vrouw en de pen van een geleerde...

Wat vele onzer vrouwen terughoudt om deel te nemen aan die werkdadige vrouwenbewegingen, ligt grootendeels hieraan, dat ze zoo bitter weinig van vele kwesties afweten. Eerst moet er meer lust gekweekt worden voor « ernstige » lektuur en « ernstigen » arbeid, en het moest bij een beschaafde opvoeding behooren het meisje belang te leeren stellen in de vragen van den dag, zoodat toch zeker in wat men de hoogere kringen pleegt te noemen, het niet meer moest voorkomen, dat de dames naar de courant grijpen alléen voor het feuilleton en de gemengde berichten.

.... Het zal ook voor een groot gedeelte door toedoen van den man zijn, wanneer de Hollandsche vrouw in de toekomst nader tot dat ideaal zal komen, waar ruimer en dieper ontwikkeling toch niets zal wegnemen van die zachte vrouwelijkheid, van « das ewig weibliche ». Want indien het waar is dat de vrouw den man vormt, omdat aan haar knieën de knaap zijn eerste

opleiding ontvangt, even waar is het dat de man de vrouw vormt. Want altijd heeft de vrouw den man naar de oogen gezien, en zij zal dat wel blijven doen. Was in vroeger tijd de vrouw slavin en speeltuig, aan wie anders de schuld dan aan den man, die haar daartoe verlaagde ? En al weer, omdat de voornaamste roeping der vrouw het huwelijk is, vormt de moeder, onbewust, hare dochter zóó, als de man haar gaarne ziet. Wanneer de man dus eene echtgenoote verlangt, die niet alléén een brave vrouw en goede huishoudster, maar ook een ontwikkelde gezellin, een verstandige moeder zal zijn, dan zullen deze vrouwen als vanzelf zich ontwikkelen.

En hare zonen zullen vrouwen verlangen die op hunne moeders gelijken. De ontwikkelde man, die zich een domme vrouw kiest, opdat zij tegen hem op zal zien, zal steeds bedrogen uitkomen, want tot bewonderen is de stomheid niet in staat. En door de eeuwige wisselwerking zal de man de vrouw verheffen en de vrouw den man beter maken. Hopen wij dit niet ?

Sindsdien kreeg Nederland zijn vrije katholieke Universiteit, en kreeg het zooveel meer, dank zij mede de actie der vrouwen, met Alb. Steenhoff- Smulders aan haar hoofd.

XVIII.

Wat ze voor 't sociale te vertellen en te verkondigen had bracht ze vooreerst aan « het Centrum » van haar man, in de « vrouwenrubriek » van dat blad. Ruimer mocht ze werken in « De Katholieke Vrouw » dat, onder haar redactie, uitgroeide tot een der aanzienlijkste sociale weekbladen van Nederland.

Jammer maar dat een àl te voorzichtige censuur te pas en te onpas aan 't knippen ging, en dat Thomson's schrikbewind ook daar op voorraad voor zijn brandstapels kwam azen.

Maar betere dagen braken aan.

En in 1916 kon het komen, weer onder haar leiding, tot

een tijdschrift : « Mei », dat de Roomsche vrouwenrubriek zou drillen tot haar taak. « Drillen » is te Pruisisch gezegd voor iemand die het zoo vlot en zoo gezellig weet te doen. Maar drillen deed het toch, al was 't onder de leuze der ontspanning. Wat aldus Mevrouw Steenhoff bracht, elke maand, jaar in jaar uit, aan opvoeding voor het Hollandsche meisje behoort tot den edelsten katholieken arbeid der jongste jaren in dat prachtig-werkende land.

Veel meer dan in « het Centrum » en in « de Katholieke Vrouw » vergastte Mevrouw Steenhoff haar « Mei »-publiek op literatuur, op sociaal werk, bedoel ik, literair ingekleed.

Het kwam zelfs tot een roman, in een lange reeks van vervolgen : « Een Huis vol kinderen », door honderden kleinen gretig gesmaakt, zoo boeiend als 't was van leuke, verrassende voorvallen, maar ook door ouderen te genieten, vooral om de zorg waarmee zooveel karakters in vormenden groei zijn nagespeurd en geteekend. Laat het verhaal als compositie te wenschen overlaten, wijl het, wellicht om de jeugd te believen, een beetje àl te druk van hot gaat naar her, maar men zal bezwaarlijk in onze hedendaagsche literatuur een tweede uitstalling vinden van zoo rijken, vroolijken, pittigen, christen-levenszin, ten gebruike van iedereen, die zoo veel schoons en flinks op het hart weet te drukken zonder ook maar in 't minst aan preektoon te doen.

Toch verschijnt die leuke vlotheid meermalen zoozeer in negligé, dat het verhaal, mocht het eenmaal, tot veler genoegen, gebundeld worden, voor meer dan één bladzijde zou dienen herzien en misschien herschreven te worden.

Ziedaar. En heeft de zware sociale arbeid van deze vrouw haar kunst te kort gedaan? Juist haar voormelde « Hol-

land » (1) is het antwoord daarop. Nog vindt ze tijd om al wandelende dichteresse te zijn; zooniet naar de hoeveelheid van haar verzen, dan toch naar de hoedanigheid, meer dan ooit :

De zoete zomer, de zonnezoon,
Vlocht van goudblonde aren een prinslijke kroon;
Als hij ging door het ruischende koren
Nam hij zijn blauwe juweelen bijeen
En hij wierp ze stil lachende ver van zich heen,
Dat zij niemand meer zouden behooren.

Maar telkenmaal als de zonnezoon,
Met zijn roodgouden mantel en goudblonde kroon,
Zijn hoogtijdag houdt in het koren,
Ziet hij er tusschen 't ritselende graan
Almaar helblauwe, peinzende bloemekens staan,
In droomrigen weemoed verloren.

En ook in háar « Holland » is er plaats voor Vlaanderen, dat ze zoolang al — en trouwe bezoekster schier elk jaar — heeft leeren kennen en beminnen. En als ze 't over Vlaanderen heeft, dan is het, warempel, geen droomen:

VOOR DE KNAPEN VAN VLAANDEREN.

In Vlaandren's gouwen is het lente nu,
't Zijn korte dagen en ze gaan heel snel.
Dat is de vreugde van de Meimaand wel
en ook haar weemoed; 't gaat zoo snel voorbij,
de goud-en-witte glorie van de wei,
't lichtgroen satijn van jonge beukenblaren,
de berken, ijl als blonde vrouwenharen,
de schittergele vlammen van de brem,

(1) « Holland », J. W. van Leeuwen, Leiden.

langs alle hellingen — en ook de stem,
de zoete stem der kleine nachtegalen.
Zangers van Vlaandren, zult gij eens verhalen
van deze Lente, dezen nieuwen tijd,
Nu Vlaandren weerom voor zijn vrijheid strijdt
en voor zijn sprake ? Knapen, 't is aan u,
te zorgen voor de garven van het najaar nu;
Uw volk te leiden op de nieuwe paden,
Uw land te vullen met uw kloeke daden,
de snelle dagen te gebruiken van uw Mei;
Want Vlaandren's hope en toekomst, dat zijt gij !
In Vlaandren's gouwen is het lente nu.

XIX.

Vlaanderen heeft zijn plaats aan haar Hollandsch hart, maar dat katholieke hart klopt ook trouw Hollandsch voor Oranje.

't Is nog niet lang geleen, dat zij, die woont op een half uurtje kuierens van Soestdijk, het verblijf der Koningin-moeder, werd verzocht, officieel, om mee te doen aan 't feest voor de 70-jarige, en om den tekst te schrijven voor een lied, door de kinderen te zingen op 't paleis. 't Was zooveel als een bestelling dus. Hachelijk genoeg, maar kon een Hollandsche dichteresse zooiets weigeren ? Welnu, 't werd poëzie. Wie vermocht ooit op commando, alhier, in het luchtige rythme, dat kinderen past, aldus te leggen de stem van het hart ? Het was, onder de Soestdijksche hooge beuken en eiken, het mooiste moment van het feest, wêl zoo treffend als de kinderzang uit Schaepman's Kroningslied, een der mooiste bezielingen uit zijn grijze jaren. Mevrouw Steenhoff was toen even oud als de afgesloofde strijder, maar met een jeugdiger hart zong zij voor Koningin Emma als hij voor Willemientje :

Wij zingen een lied voor de Koningsvrouw,
Wij luiden uw jubeltij in,
Kinderen van Holland, met Hollandsche trouw,
Bezingen wij Holland's Vorstin.
En zoo straks ook ons lied verwaait in den wind
Als der vogelen lentegefluit,
Gij hoort nog de liefde in de stem van elk kind,
De liefde, die Holland omsluit.

Nu zinge de klok van 't verre verleên
Van de jeugdige Koningsvrouw,
Die toen in het Huis van Oranje verscheen
Als zonlicht, na dagen van rouw.
Het volk werd hààr volk, en het land werd hààr land,
Aan haar hart, in haar arm, op haar schoot,
Geleid door haar wijsheid, bestierd door haar hand,
Werd de Dochter van Holland toen groot.

Nu zinge de klok, dichtbij, zoo dichtbij,
Van een volk, dat van Noord tot Zuid,
De Vorstin op haar Zilveren Jubeltij
Begroette met jubelend geluid;
Zij zinge, hoe vroomheid en wijsheid en trouw
Zijn de glans en de gloed van de kroon,
En hoe Gij uw Kind tot de edelste Vrouw
Hebt gevormd en gekweekt voor haar Troon.

Wij zingen een lied voor de Koningsvrouw,
Wij luiden uw jubeltij in....
Kinderen van Holland, met Hollandsche trouw,
Bezingen wij Holland's Vorstin.
Wij strooien onze bloemen, een kleurig tapijt,
Als een hulde, als dank en als beê,
Want iedere bloem, U in liefde gewijd,
Die drage Gods Zegen ook mee.

XX.

En rust even de pen, die « Mei » aan 't volschrijven is, dan komt zachtjes weer haàr Mei door haar herinnering bloeien... of soms ook

Gaan mijn gedachten uit het vrije buiten
Weer naar de vale, winterdoode stad,
Waar nu een gouden licht valt op de ruiten
Van 't kleine raam, dat ik heb liefgehad.

Maar 't is alsof 't voorgoed geschreven staat dat de Hollandsche kunst steeds het beste van haar kunnen zal geven in het Hollandsch intérieur. En als Mevrouw Steenhoff is moegepend aan haar weekblad komt haar, wijl ze even in haar zetel verpoost, haar beste bezieling bezoeken :

Een witte bloem in een kamer
Met een zacht doordringend aroom...
Doe de oogen dicht en droom.

Droom van de bloesemkronen
In 't ijle licht van April
— 't Is grauw nu buiten en kil,
En de regen drupt van de boomen. —

Droom van de gele weien,
Margariet en boterbloem,
Met het gonzend gevlieg en gezoem
Van al de vlinders en bijen.

Droom van de rozenstruiken
Citroengeel en karmozijn,
Ivoorblank en wit satijn,
Als alle knoppen ontluiken.

En droom van de purperheide,
Van het vlammend najaarswoud,
Van een dag zoo licht en zoo goud,
Zoo koel, zoo stil en zoo blijde.

Een witte bloem in een kamer
Met een zacht doordringend aroom....
Doe de oogen dicht en droom.

Haar beste bezieling ? Ja, maar boven haar Hollandsch kamertje zelf ook het uitspansel. En als ze weer haar oogen opent, schittert haar Credo daarin :

Ik zie geen sterven in de late najaarsdagen,
Hoe is het licht zoo goud, hoe is de lucht zoo blauw,
Hoe lijkt de nevel naar dien zilversluier, dauw;
Niet naar een lijkwa, die het moede jaar moet dragen.

Ik zie de blaren niet, die rotten op de paden,
Ik zie de blaren rood en goud in 't blanke licht,
Ik zie de gladde knoppen alweer opgericht,
Beloften van het bosch voor nieuwe lentedaden.

Ik zie de bloesem van den hazelaar reeds hangen,
Die rekke' en stuiven zal bij d'eersten lentewind,
Ik ga de paden langs en wijs alree mijn kind
Waar 't zaad zal kiemen daar we nù reeds naar verlangen.

Hoe zou ik vreezen, God, mijn God, daar we toch weten
Dat onder 't aardsche kleed, hoe 't ook aan flarden viel,
Heel stil aan 't groeien zijn de vleugels onzer ziel...

Een dichteresse... Een der begenadigden die zien wat de anderen niet zien, maar er over spreken zoo dat ook de anderen het ontwaren...

Antwerpen 1919; bijgewerkt Broechem, 1930.

MARIE KOENEN

Gerust kon, eenmaal de jaren der scheppingsweelde, eenmaal de vijftig voorbij, Mevrouw Steenhoff-Smulders het zwaartepunt van haar taak naar de sociale actie verleggen, toen ze haar geestelijke dochter Marie Koenen groeien zag tot een dichteres, in vers en proza, die, met een volkomen handhaving van een eigen persoonlijkheid, haar trouwe volgelinge zou zijn — en dan nog wel met een vlijt en een vruchtbaarheid, waarmee deze Roomsche uit het « donkere Zuiden » alle Nederlandsch schrijvende vrouwen steekt naar de kroon.

Is 't een toeval dat ze beiden haar gaven ontplooiden in die gewesten van haar land, die wedijveren in schoonheid van landschap en in gaafheid van volk : het Geuledal en het Gooi ?

Voor Marie Koenen denken we aan nog iets anders. Maar het past noch in dit bestek noch bij den geest die dit overzicht beheerscht, uit te maken hoe 't komt dat onze volksletterkunde, in den echten zin, zich door de tijden heen het best heeft gehandhaafd, als scheppende kracht, in 't uiterste Oosten en in 't uiterste Westen van ons taalgebied. Al wie in de letterkundige geschiedenis werkt naar den geest der nieuwste methode, die eindelijk een harmonische verhouding brengt tusschen wetenschap en kunst, tusschen landschap en taal en geest, kan voor zichzelf uitmaken hoe dat komt. Bij deze gelegenheid volstaat het, er op te wijzen dat onze letterkunde doorgaans

daar het zuiverst en het stevigst groeit waar ze 't eerst is ontkiemd en waar later de Nederlandsche volkskracht haar toppunt bereikte ; en dat Marie Koenen de hand reikt aan Veldeke gelijk Gezelle en de zijnen aan Maerlant.

Wie de literaire traditie van Limburg wil nagaan vindt zijn taak vergemakkelijkt door de reeks bijdragen van Dr H. Knippenberg in « Taal en Letteren », waarvan 't alleen jammer is dat ze zoo traag vordert. Moeilijk is het niet, te voorspellen dat de hoogtepunten in de ons onmiddellijk voorafgaande eeuw zullen zijn : Dautzenberg en Seipgens en Erens. Die vormen dan ook de jongste geleding van Marie Koenen's geestelijke voorouders.

En wat het « binnenhuiselijke » van haar wording betreft, om dat te achterhalen hebben we 't ook al niet moeilijk, wijl ze immers terdege de dochter blijkt van haar vader, den Koenen van de taalboekjes en van 't Verklarend Woordenboek.

Maar evenmin als Albertine Smulders te Baarn werd geboren, stamt Marie Koenen uit haar lievelingsoord. Te 's Hertogenbosch immers werd ze in 't wiegje gelegd, den 19n Januari 1879, het feestjaar van haar land, toen de oude Willem III huwde met de jonge prinses Emma van Waldeck-Pyrmont.

Meer dichters en vertellers en rassige schrijvers schonk ons dat zegenrijk jaar : in 't Noorden Gerard Brom en B. H. Molkenboer en Willem Smulders ; in 't Zuiden Karel Vanden Oever en Constant Eeckels en Herman Teirlinck en Lode Baekelmans.

Was in hoogere orde de geboorte van dit winterkind, dat zooveel heldere lente zou brengen in de literatuur, een antwoord op het epos van de wrangste der vrouwen, van Emant's « Lilith », wier vloekende wanhoop toen sneed door de Hollandsche lucht ?

II.

In haar vroegste jeugd, ze was vier jaar oud, verhuisde Marie Koenen naar Maastricht, waar vaders taak kwam te liggen. Maar ook naar moeder valt om te zien : « Het eerste ontwaken tot de literatuur voor mij waren de kleinkinder-overpeinzingen over het « strooien bruggetje » uit het rijmpje door moeder mij voorgezongen, en over het « jeugdig groen » uit het straatliedje, dat me met een vlaag van rauwe stemmen kwam toewaaien, toen ik, vierjarige dreumes, aan hare hand langs de kloosterachtige oud-Maastrichtsche huizen en bonte winkeltjes wandelde » (1). Maastricht, de stad der Nederlandsche romantiek bij uitnemendheid : Van haar 6e tot haar 15e jaar speelde haar fantazie om de verweerde St. Servaaskerk, om het oude klooster daarnaast, maar evenzeer in het eeuwenheugende hofke, dat daar tusschen die brokkelige muren te droomen lag.

Veertien jaar oud. Nu ging Marie Koenen ter kweekschool. Ze zou studeeren voor onderwijzeres, gelijk Selma Lagerlöf.

Schuchter, en over zichzelve zich schamend om haar drang naar letterkundige schepping, schreef ze in 't geniep dagboeken, gedichten, verhalen. Ze kwam in aanraking met de poëzie der tachtigers. Op haar achttiende jaar las ze Gorter's « Mei ». Zoo dapper als een echt kind van Maastricht leerde ze ook Fransch. Haar taalgymnastiek ging zelfs bij voorkeur die richting uit. Ze vertaalde met heele brokken uit Eugène Demolder (« Les Contes

(1) Aangehaald in « De Boekengids », jrg. 1925, nr. 6, een inleidend artikel door A. Van den Dries.

d'Yperdamme ») en Gustave Flaubert's « Trois Contes ». Aldus volgde ze, voor 't veroveren van 't rake woord en de juiste schakeering, denzelfden weg als Van Schendel, Vermeylen, Couperus ; een heel andere methode dus dan de Engelsche van Albertine Smulders. Maar den diepsten invloed op haar kreeg toch wel Thomas a Kempis met zijn zachte sterkte en de zoete extase van zijn allesbeheerschende energie.

Haar eerste openbaar werk was een « gedicht uit plicht »: een kindercantate bij Wilhelmina's kroning in 1898, waarmee ze schoorvoetend in Schaepman's geestelijk gezelschap geraakte.

Maar liever volgde ze 't spoor naar 't publiek, haar door 't voorbeeld van Albertine Smulders gebaand ; en ook haar eerste verhalen verschenen in de « Katholieke Illustratie » (1899). Aldus kwam ze nader tot Maria Viola, en werd ze medestichtster van « Van onzen Tijd » (1901), waarover een en ander in de vorige studie.

Ook in dit maandschrift richtte zij zich bij voorkeur naar Albertine Smulders. Gedichten dus, en, in proza, sprookjes, legenden, novellen, schetsen, romans. Maar dat alles toch meer naar tachtiger-trant, tot zelfs proza-gedichten toe.

Hoe vol piëteit voor haar thuis in den ruimeren en engeren zin, hoezeer ook schatplichtig aan haar geestelijke en stoffelijke omgeving voor haar zijn en haar doen — toch is Marie Koenen vooral het kind van haar eigen gave en haar eigen arbeid. Reeds uit haar eerste gedrukte schetsje sprak haar sterke persoonlijkheid. In haar jeugdwerk, lijk in dat van alle grooten en echten, woelde de « storm en drang » van de oorspronkelijkheid, weliswaar getemperd in deze Roomsche vrouw, door een reeds opzich-zelf te waardeeren tucht, maar toch in haar vers zoo-

wel als in haar proza onstuimig genoeg om alweer eens te juichen bij 't schouwspel van dat heerlijk-oprechte losvieren der jonge jaren. Van meet af aan was er de klank, de kleur, de drift, het heele vaste rythme van een ziel die iets te zeggen had en het zeggen dorst. ...Tot het sympathieke neo-romantisme van dit natuurkind, dat zichzelve veel studie had opgelegd, en dat aanvankelijk wat verlegen was, en daarom soms onbeholpen leek, en daarom werkelijk weleens wat omslachtig werd, uitkwam op de gepuurde, zelfbewuste scheppingskracht van hare romans ; — uitkwam — ik zeg niet te veel — op den epischen eenvoud van 't groote.

III.

Haar eerste vertellingen verzamelde ze in « De Witte Burcht » (1912), naar den titel van 't eerste verhaal in den bundel. Volgen daarop nog zes andere : « De Levensavond », « St. Marcoensberg », « De hoovaardige Herdersknaap », « De Ruil », « De Klok van Meldaert », « De Weg des Levens ».

De bundel sloot chronologisch onmiddellijk aan bij Albertine Smulders' jongsten roman : « Een Abdisse van Thorn » (1911), die immers ook in Limburg speelt, en hij bracht verhalen meerendeels uit diezelfde romantische tijden of uit nog vroegere Middeleeuwen. De neoromantiek was weer met vertelkunst aan 't boeien gegaan, en wat Van Eeden en Van Schendel en Van Moerkerken deden langs de overzijde, deed nu ook Marie Koenen voor de Roomschen, en inniger nog, waar 't er op aan-

kwam op te gaan in de naieve kinderlijke vroomheid van ongeschonden middeleeuwsche zielen.

De symboliek strijkt over de meeste dezer verhalen haar lichtende gouden tint.

Maar niet alles daarom is een ridderlijk spel van droomen en daden als in « De Witte Burcht » ; het kan ook donker worden van menschelijke dwaasheid en zonde, als in « Levensavond ». Het kan een strijd wezen van boerschheid en paradijzenweelde, van stuggen werkelijkheidszin en wonderzuchtig bijgeloof, als in « St. Marcoensberg ». Met den ouden pastoor van Meldaert wandelt edele goedheid rond ; maar vunzig ruikt het geniepige kwezelgedoe van « De Ruil », terwijl de « Herdersknaap » stijgt van hoovaardij naar nederigheid, en de geestesadel van dien anderen knaap, dien stillen jongen, den weg des levens gaat, met zijn kleine koperen wonderlamp, de beste erfenis van zijn vader, door alle stormen heen, tot hij daar staat voor de zee der eeuwigheid.

Wel wordt men gewaar aan allerlei dat deze bundel jong werk is. Zooveel ervaren levenswijsheid, als in de sproken van Albertine Smulders spreekt uit dezen arbeid niet, maar de ongerepte naiefheid ligt allentom gedompeld in een wonder waas van poëzie, misschien een geschenk van 't Zuid-Limburgsche landschap zelf en van de Trichtsche atmosfeer, waarin deze vrome met al haar wijding is opgegroeid.

Maar de realiteit van 't hedendaagsche Limburg bleef Marie Koenen niet vreemd. Zij kent haar Hollandsch Limburg zooals Seipgens en Hurrelbrink het kennen ; hoewel ze zich niet inwerkte in bedrijf en in zeden, door alles zelf mee te maken, zooals voor zijn Belgisch Limburg Jeurissen dit vermocht.

IV.

In datzelfde jaar 1912 bracht daarvan haar tweede bundeltje « Het Hofke » 't bewijs. Een onzer gaafste, eenvoudigste vertellingen, borrelend uit de bron van gemoed en verbeelding, als een dier tientallen kristalklare beekjes van 't Geulegewest.

Een oude, stille hoeve, waar Manuel Bartels woont ; en daar nu, vlak in de buurt het nieuwe, weidsche «Zonneveld», door Grave, den rijkaard, gebouwd. En rondom koopt hij alles op. Ook het « Hofke » verlangt hij. Maar Bartels blijft, en heeft barsch gezegd: Ik heb je geld niet noodig. Bartels' eenige dochter huwt; er komen twee kinderen, Milia en het veel jongere Sanderke. Na den vroegen dood der ouders zorgt Milia voor Sanderke, onder grootvaders hoede. Maar zijn de bazen van Zonneveld en het Hofke vijanden, de kinderen zijn 't niet, en Grave's eenige zoon Willem vrijt om Milia. Maar 't gaat niet door. De oude Manuel moppert, en Grave wil heelemaal niet; hij eischt dat Willem trouwt met de burgemeestersdochter. Er komen kinderen, maar de moeder wordt ziek. En Milia treedt op om te zorgen voor Willem's kleintjes. Dat kan ze zoo goed : ze heeft immers haar Sanderke zoo zorgzaam gemoederd. Terwijl ze op Zonneveld alles bereddert, krijgt grootvader Manuel een beroerte, en als Milia 's avonds op 't Hofke terugkomt vindt ze haar grootvader stervend. Willem's vrouw gaat ook dood. Nu staan ze weer vóor elkaar: Willem en Milia. Sander trouwt met Tielde, een ijdeltuitige herbergdochter, en 't loopt verkeerd. « Het Hofke » wordt aan Grave verkocht. Kom, zegt Willem tot Milia, die eindelijk toegeeft. 't Wordt een gelukkig huwelijk, en de meubels uit het Hofke komen naar Zonneveld. Zoo wordt het oude met het nieuwe verzoend.

Dat « Hofke » is in onze letterkunde inderdaad iets bizonders. En ik zou me schamen wat ook te willen verbeteren aan 't oordeel van Th. De Jager in zijn « Roomsche Keur » :

« Op het eerste gezicht lijkt men hier met eenvoudig realisme te doen te hebben. Het verhaal toch voltrekt zich in het gewone alledag-leven, de personen doen er in 't geheel niets vreemds, hun gewone doeninkjes gebeuren op volstrekt geen opvallende wijze. En toch zou het alles eer zijn dan realisme.

« We hooren hier niet de geschiedenis van hoe een zeker meisje een zekeren jongen niet durft aanvaarden : we leven hier mee het opbloeien van twee zielen tot elkaar, en hoe een geheimzinnige macht hen van elkander scheidt. Het is niets dan de geschiedenis van twee zielen. Ge krijgt Milia's lichaamlijk figuur geen oogenblik te zien, en ook niet dat van Willem. Doch ge blijft in voortdurend kontakt met beider ziel. Het feit b.v. dat Milia met de hand in 't dennegroen woelt wordt niet vermeld omdat dit eenige plastische waarde heeft, doch omdat dit de wijze is waarop de op den rand van geluk en ongeluk weifelende ziel Milia, zich uit. Zoo is het met ieder in 't verhaal voorkomend feit : het wordt slechts gegeven als het noodig is om de ziel te teekenen. Zielen spreken nochtans het verstaanbaarst door de stemming die tusschen hen zich breidt. En een stemming wordt nog tastbaarder in een stilte dan in feiten. Vandaar dat geheel dit verhaal plaats grijpt in een bijna woordeloos zwijgen. Slechts een enkel woord klinkt uit die sprekende stilte, niet eens naturalistisch genoteerd nochtans. Ook de lichamelijk gesproken woorden mogen slechts vermeld voor zoover zij weer de openbaring zijn van de zielsgebeuringen. Dat een dergelijke opgaaf slechts slagen

kan bij een uiterst sterk technicus hoeft geen betoog » (1).

In 1920 verscheen van « het Hofke » de 3e druk. Minder gretig ging het tweede verhaal er in, dat aanvankelijk in een zelfden bundel als « het Hofke » werd opgenomen, namelijk « Dolfs Zonde ». Dat is veel schrillere romantiek: een drama van geldzucht. Ze hadden 't geluk in handen, Dolf en Bette, maar Dolf begeeft, en steelt het fortuin van zijn broer die doodgaat. Van stonde afaan veracht Dolf zichzelf, en hij overleeft zijn broer en zijn zonde niet lang. Nu is 't Bette's beurt. Ze vergaat aan haar boos geweten en aan den angst voor de straf. 't Wordt haar te machtig : ze zal den weg der boete gaan: dien naar Fina, Andries' dochter, en haar alles bekennen en teruggeven. Maar 't is te laat. Bij haar aankomst verneemt ze dat Fina van ontroering gestorven is. Daar is een kindje. Bette neemt het weesje mee, en nu zal ze aan dat kind pogen te vergoeden wat zij en Dolf aan de ouders hebben misdaan.

V.

Maar op zijn minst zoo sterk als het nieuwe bleef het oude haar trekken, het oude in Maastricht, het roemruchte Trecht, dat tot 1204 een keizerstede was, dat in de 12e eeuw een befaamde schilderschool bezat in wedijver met die te Keulen, dat ook om zijn weverijen vermaardheid verwierf, zooals Tongeren, St. Truiden en Luik, dat van einde 4e tot begin 8e eeuw onder de Frankische steden de zeldzame eer droeg, een bisschopszetel te zijn, dat om zijn gunstige ligging aan Maas en Jaar reeds onder de Romeinen een municipium werd, met een kamp, op de groote heirbaan van Parijs naar Keulen.

(1) Th. De Jager : « Roomsche Keur », dl. I, blz. 256.

Maar vooral de goede stede van St Servaas, met die statige kerk hem gewijd ; vóór het orgel dat machtige standbeeld van Karel den Groote, in de krypte de schatkamer met de Noodkist, zijden weefsels en relikwieën.

Zoo werd Henric van Veldeke een van Marie Koenen's lievelingsdichters. En nu de Nederlandsche huldiging zou worden op touw gezet van hem die, na zoowat acht lange eeuwen door Noord en Zuid, ook door het volk, als onze oudste dichter, als « Meester Heinric » zou worden gevierd, wenschte Marie Koenen met haar eeregave vooraan te staan; in gezelschap dan van onzen Dr A. Kempeneers met zijn proefschrift over « Veldeke en de Bron van zijn St. Servatius » (1913), van Chr. Mertz met zijn « Rond Hendrik van Veldeke » (1914). Zij zette in nieuw Nederlandsch om Veldeke's Sint Servatius' legende (1912). Een vrije bewerking, althans van het eerste der beide boeken, met een inleidend woord van Dr Endepols.

Het lijdt geen den minsten twijfel dat Marie Koenen hier een waagstuk beging. Sproken en legenden van eigen schepping, hoe meer des te liever, vooral vanwege een vrouw die weet wat de middeleeuwsche geest beduidt, waarvan de ziel haar doorzindert, waarvan 't aroma de dampkring is, die haar edelste leven voedt, waarvan de pareling de eigen polsslag is van haar begenadigde scheppingskracht. Maar Veldeke na te dichten ! Ten overstaan van de philologische heeren, die voortdurend op de vingers u zien, het losse, vrije pennetje te hanteeren binnen 't bedwang van een wetenschap die niet valt weg te cijferen, en die nu eenmaal haar verworvene rechten heeft... Denk er eens aan, Chaucer om te zetten in de taal van Swinburne, of Dante in die van d'Annunzio. In 't geval van Veldeke is 't eigenlijk nog bedenkelijker : óf men is modern, en 't naieve gaat aan den haal ; óf men is roman-

tisch, en men legt zijn eigen naiefheid aan den band bij die andere, in een gymnastiek van een telkens weer, bij elk vers, herhaalde inspanning, die natuurlijk geweld pleegt op de eigen gesteldheid.

Het beste wat men hier wenschen kan is, dat de nieuwe legende ook leesbaar blijft voor degenen die op de oude verliefd zijn. En dat mag men gerustelijk getuigen van Marie Koenen's arbeid, en mede beamen het vrome slot :

Zoo dichtte 't eens in dietsche woorden
De dichter naar wiens stem wij hoorden,
Terwijl onze eigen stem en tale
Zijn zang nog eenmaal mocht herhalen,
Na eeuw en eeuw, is Tricht de stad
Waar Heinrijck dichtte en Heinrijck bad,
Waar Heinrijck Sint Servaes vereerde,
Waar Sint Servaes de taal hem leerde
Die ieders harte raakte en trof,
En bidden deed Servaes tot lof.
O God verleen, na eeuw en tijden,
Dat onze woorden niet ontwijden
Des dichters taal, des Bisschops eer,
En zie genadig op ons neer
Die weifelend den zang herhaalden,
Die zingend bang en tastend dwaalden
Door 't woelen onzer dagen heen.
Ach, dat hij nogmaals ons verscheen
Servaes, de Heilige, Gods bode,
Dat hij door levenskracht en nooden
Ons voorging waar Gods wegen leiden
Naar Hemels open bloemenweiden,
Waar aan ons allen zij gegeven
De rust eens en het eeuwig leven. Amen!

Is 't de philologie, die mij in den weg staat om met

meer geestdrift voor de nieuwe bewerking te getuigen ? Mogelijk. En uitgesloten is 't niet dat veel smaakvolle lezers hier staan aan de zijde van Chr. Mertz, den Limburgschen priester, die een half nummer vulde van « de Katholiek » (1) met een paralleel-studie van Veldeke's tekst en dien van Marie Koenen, en met een proza-hymne aan de vertaal-verdiensten zijner gouwgenoote.

VI.

In dezelfde Middeleeuwen, nu eens wat vroeger dan weer wat later, spelen de « Wenschen en Wonderen » (1913).

Daarin « De drie Wenschen », « De Molenaar van Daalhove », « Van den bloeienden Stok », « De Booze en de Poorters van Blijgaard », « De Vogels van Weidaal », « De Knaap en de Engel », « Reprobus ».

Hoe eenvoudiger des te mooier in dezen bundel, vooral die verhalen van heiligen. Hoeveel keeren reeds kregen we de legende van den bloeienden stok ? Maar geene simpeler en treffender en inniger dan die van boer Joannes, die de zestiende bisschop wordt van Tricht.

En « Reprobus » is de geschiedenis van St. Christophorus, gegaan door het simplistisch gemoed en de naieve verbeelding van Marie Koenen, schier in denzelfden tijd toen Van de Woestijne's jacht naar symbolen voor zijn tragische verscheurdheden tot bedaren kwam in de sublieme verwerking van datzelfde verhaal.

En het bloeide toen in Marie Koenen van « Sproken en Legenden ». Weer een bundel in 1916, en wel haar aller-

(1) Mei 1914.

fijnste in dit slag, maar niet om de meest uitgebreide, die haar zelf het liefst is, niet om « de Zonnekroon », waarvan de schrijfster getuigt dat dit is « de volledigste uiting van hare herleefde, ook weer rusteloos-zoekende verbeeldings- en werkkracht. » Te veel bewerkt inderdaad. *Ça sent l'huile.* En bij sproke of legende mag dat zeker nog minder dan bij om 't even welk anderen kunstvorm. De sproke zelf is een vondst, al komen in schier alle literaturen gelijkaardige dingen voor, die dan toch meestal epigonenbrodeersel zijn bij het magnifieke vizioen van Milton's Verzoeking.

De zonnekroon is het stralende diadeem, dat Lucifer aanbood aan den uitgevasten Jezus. De Booze, afgewezen, gooit woedend de zonnekroon over de wereld. Ze springt in vier stukken uiteen. Uit die stukken, die 't zaad zijn van 't hoofdzondig verderf onder de menschen, schiet allerwege de zucht op naar geld en glorie, die ook Wigand, den eenvoudigen boerenknaap te pakken krijgt. Hij vindt een brok van de zonnekroon, en nu wil hij zijn leven wijden aan 't opsporen der overige stukken. Een averechtsche Graalridder. Satan houdt dien zoeker in de gaten, en leidt zijn lust en zijn trots ; Wigand op dwaaltocht naar de zonnekroon en naar het koningschap der wereld. Wel veert de christen in hem telkens weer op, maar de bekoring is te sterk, en door de heele gamma der menschelijke zonden streeft Wigand voort. Ook de anderen, wie hij de scherven der kroon ontfutselen moet, zijn werktuigen in Satan's handen : Rosalde, Broeder Andreas, de goudsmid, die Gods kunstenaar was, en die thans niets anders dan werken van ijdelheid smeedt, en de heele stad Mirate, de schoonste, maar ook de verdorvenste der steden, met op haar dom den schitterenden krans uit de zonnekroon. Maar naarmate de scherven der kroon uit het be-

zit van die menschen verdwijnen, herleeft in hen ook het goede en de ziel die naar God wil. In Wigand zelf, die ze alle verzamelt, komt steeds weer op de herinnering aan zijn arme moeder : dat is voor hem de stem van het nooit gedoofde geweten. Hij is toch eigenlijk te goed voor het werk van den Booze, en hij, die zooveel menschen ontmoette, hoopt in zich op: het medelijden met al hun dwaze driften en droomen. Zijn cultus voor zijn moeder en zijn niet te dooven liefde voor de menschen redden hem eindelijk op 't oogenblik dat hij met zijn zonnekroon voor eeuwig zou storten in den afgrond...

Ook « De Wachter » lijkt mij, om dezelfde reden, te lastig bewerkt en minder geslaagd.

Maar wat een weelde is de rest ! « Sint Geerte's Minne » zou nopen, onder de zeer vele specimens dier Dietsche legende, tot een vergelijking van Marie Koenen's romantiek met die van Jos. Alberdingk Thijm. Maar het edelste trio in den bundel is « Van Broeder Udo », « Hoe Roland aan Koning Karel's hof kwam » en « Ridder Rupert's Blijdschappen ». Elk in zijn soort iets eenigs, die drie.

Broeder Udo is de lompste, leelijkste, slordigste, vieste broeder van 't klooster. Hij slaapt in den stal. Maar die stal is een hoekje van 't Paradijs : want Broeder Udo vlamt en vuurwerkt van Maria-vereering. Dat is zijn glorie en zijn zegepraal.

« Roland » gaat een stralenden gang door het Zuid-Limburgsche landschap, de lachende heuvelen, en de ridderlijkheid onzer zuiverste epische tijden.

En « Ridder Rupert's Blijdschappen ». Lang is het niet. Luister :

Hij was een edelknaap aan 's konings hof, en wel droeg hij in zijn hart een groote liefde tot Maria, de maagd en moeder Gods. Maar ook hield hij

van spelen veel, en even lief als 't hem was te vertoeven in 's konings burchtkapel biddend bij het beeld zijner Vrouwe, was 't hem lief in den boomgaard onder de andere edelknapen bij het wedspel met bal of werpschicht of met de lichte houten lansen.

Zat hij, zooals hij dikwijls placht, geknield aan onzer Vrouwe voeten en hoorde hij de luide stemmen der knapen uit den boomgaard tot die stilte doordringen, dan had hij daarbinnen geen rust meer. Tot hij met een verlegen lach zeide : « Nu moet ik heengaan, hoe graag ik ook bleve, want men roept mij buiten âl te dringend ». Dan boog hij hoofd en knie als in de troonzaal voor 's Konings gemalinne, en hij ging spelen in den boomgaard. Maar ook gebeurde het meermalen dat hij, buiten spelend en luide meejuichend in de vreugd der knapen, ineens een zoete stem meende te hooren die hem riep. Dan had hij daarbuiten geen rust meer. Tot hij met een verlegen lach aan zijn speelmakkers zeide : « Nu moet ik heengaan, hoe graag ik ook bleve, want men roept mij binnen âl te dringend ». En knielend voor het beeld onzer Vrouwe bleef hij bidden tot hij haar glimlach als een glans over zich heen voelde schijnen.

Zoo dan was spelen hem blijdschap en bidden hem blijdschap, zonder dat hij wist of spelen hem meer verblijdde dan bidden, of bidden meer dan spelen. Dies kon hij nooit weten of hij een ridder wilde worden of een monnik, hoeveel hij hierover ook nadacht. En hoe hij ook bad tot onze Vrouwe, ze deed hem nooit het minste teeken.

Zoo bleef hij weifelen, en de tijd ging voorbij.

Rupert was reeds van edelknaap een schildknaap geworden en droeg zijns heeren lans, hem volgend waar hij toog en geen oogenblik wijkend van zijn zijde, slagen opvangend en slagen afwerend, steeds reede met hulp en nieuwe wapenen. Totdat hij de eigen wapenen ontving en den ridderslag. Toen meende Rupert zijn levensroeping geheel te vervullen door een vroom ridder te zijn in dienst des Konings. Want was het niet de grootste blijdschap voor zijn hart wapengekletter te hooren en vonken te zien springen uit staal dat schaardt op staal?

Onoverwinbaar was Rupert in den strijd, en heerschte er vrede in 's Konings land, dan klonk Rupert's naam als een jubel over de tornooivelden, want geen ook dààr onoverwinbaar als hij. Ridder Rupert was 's konings sterkste held.

Maar Maria de zoete maagd en moeder Gods was nimmer vergeten. Droeg hij niet haar teeken in zijn blazoen : de Roze van mysterie, rood op zilveren veld ?

Eens toen ridder Rupert weer, door zijn knape gevolgd, in volle rusting op zijn hoog paard naar 's Konings tornooi toog, kwam hij door de Stad langs de kerk van Sint-Franciscus' minderbroeders gereden, juist toen daar in den toren een kleine klok klepte ten teeken dat de Mis zou beginnen. « Ten teeken dat ik moet afstijgen en Mis hooren », dacht ridder Rupert, en hij steeg af en trad in zijn glanzend harnas de kerk binnen.

Het was een kerk met spitse bogen en met vensters vol bloemenkleur. Het hoogaltaar lag er in een haag van pijlers en koperen hekken, en rond dit hoogaltaar liep de zuilengang, wier bogen de poorten waren tot zeven transkapellen, alle gewijd aan de Moeder Gods en de zeven blijdschappen die haar op aarde geschieden.

Ridder Rupert knielde in de eerste der kapellen, en Mis hoorend was hij indachtig, hoe de Engel Gods de zoete Maagd geboodschapt heeft, en zijn hart was blij in den morgen.

Maar na Mis en zegening uittredend om heen te gaan, hoorde hij eens monniks stem in de andere transkapel « confiteor » bidden, en ook daar knielde hij neer, en Mis hoorend was hij indachtig Maria's blijdschap te Bethlehem in den stal, toen de Zoon Gods in den Kerstnacht geboren werd. En in ridder Rupert's hart was vrede en een zoete verheuging om Maria's vreugd en Gods glorie.

Maar uittredend om heen te gaan, hoorde hij opnieuw « confiteor », en hij ging ook bij het derde altaar Mis hooren, Maria's blijdschap indachtig toen de drie Koningen door de Ster geleid uit verre landen kwamen met de heilige offeranden. En ridder Rupert's oogen lachten stil, omdat hij Maria's glimlach zag als een teederen schijn over dien wierook, die mirre en dat goud.

Maar na die derde Mis, riep hem ten vierden male « confiteor », en wederom bad hij Kyrie en Gloria en Sanctus mede en alle andere schoone woorden van Gods geheimenissen, gedenkend Maria's blijdschap, toen ze haar lieven Zoon in den tempel vond tusschen de leeraren in alwijsheid sprekend van wat Zijns Vaders is.

En heel blij was ridder Rupert, ook binnen de naaste kapel door eens monniks « confiteor » geroepen te worden, om die vijfde Mis hoorend,

indachtig te kunnen zijn Maria's allergrootste blijdschap ten derden dage na haar Zoons bitter lijden, toen Hij verrezen is uit het graf. Daar geleek het ridder Rupert of hij verre koren, waarin hij zelf meezong, « Alleluja » hoorde zingen.

Maar ook ten zesde male riep hem een stem en hoorde hij Mis, en waar hij neerzat op de altaartrede, de gevouwen handen geheven voor het hart, meende hij zelf een der jongeren te zijn op den Sinxendag geschaard rondom onze Vrouwe. Want hoorde hij niet, zich verblijdend in hare blijdschap, het gedruisch van den voorbijgaanden wind en voelde hij ook niet de tong van vuur brandend boven zijn voorhoofd?

Vervuld nog van die vreugde mocht hij toetreden ook tot het zevende altaar en weerom Mis hoorend indachtig zijn, hoe de Roze van mysterie in 's hemels hof is opgenomen om daar te bloeien opdat de zoetheid harer roke en de glans harer bladen tijd en eeuwigheid vervullen zouden en de ziel aller stervelingen, zooals de ziel van hem, Rupert, haren ootmoedigen dienaar.

Zoo nog biddend verliet Rupert de kerk en trad in den dag. Daar stonden de knape en ridder Rupert's paard ongeduldig te wachten, want veel tijd was voorbijgegaan. Het paard stampvoette en schudde den kop dat de zilveren halsbellen rinkelden en de roode pluimbossen woeien.

In schrik bedacht ridder Rupert het tornooi, waar ieder hem verbeidde, vergeten te zijn.

Met een snellen sprong zat hij in het zadel en reeds reed hij in gestrekten draf naar het krijt buiten de stadspoort.

Daar hoorde hij luid geschal van klaroenen en een gejubel overgroot, en bij de hamei zijn paard inhoudend, zag hij hoe het roode rozen regende over een ridder, die het strijdperk rondreed, met zijn glavie de edelvrouwen op de galerijen groetend.

« Heil Rupert! Heil Rupert den sterken held! » Herauten riepen, de Koning op zijn troonstoel riep, de vrouwen riepen, al het volk riep.

En ridder Rupert te paard stilstaande voor de hamei, zag den zegevierenden ridder die daarbinnen rondreed, geheel aan hem gelijk, in een rusting van zilver zooals de zijne, voerend op den beukelaar zooals den zijnen dezelfde roode Roze op zilveren veld, dragend zijn glavie, dragend zijn helm, gezeten op een paard geheel geharnast als zijn paard en dat droeg dezelfde ketens van zilveren bellen om den hals, dezelfde roode pluimbossen op kop en staart,

en denzelfde rozen van rood geweven in de hoeken van hetzelfde witte schabrak.

Zoo zag ridder Rupert zich zelven daarbinnen rondrijden onder den regen der roode rozen, terwijl hij roerloos van verwondering zelf buiten stond, door niemand gezien.

Maar wel de wonderbare ridder Rupert scheen den waren ridder Rupert gezien te hebben, want hem voorbijrijdend, sloeg hij het vizier op en sprak :

« God groet u, mijn ridder! Zeven Missen hebt ge gehoord zonder opzien of zonder verstrooiing, en ge zijt blij geweest in mijne blijdschappen. Zeven lansstooten heb ik gegeven zonder vallen of kanceleeren, en ik ben blij geweest in die blijdschappen van u! »

En dat was een zoo zoete stem die hem toesprak, en dat waren zoo zachte oogen die hem aanzagen, en dat gelaat was zoo blank en teeder en geleek geheel op het gelaat onzer Vrouwe in 's Konings burchtkapel.

Rupert was van zijn paard gesprongen en wilde dien wonderbaren ridder te voet vallen in schroom en eerbiedigheid, maar daar kwam een groot licht en veel verre stemmen hieven te zingen aan « Gloria ».

Een geur van roode rozen bleef daar zweven, maar de wonderbare ridder was voor Rupert's oogen weg.

En toen de herauten, de Koning op zijn troonstoel, de edelvrouwen allen en het vele volk, ridder Rupert den sterken held daar bij den ingang naast zijn brieschend en stampvoetend paard zagen geknield liggen in het stof, kwamen ze toeloopen in groote verwondering.

Dan sprak Rupert hun stamelend van wat er gebeurd was, maar eer iemand dit goed verstaan had, zat ridder Rupert alweer in het zadel, en hij zei tot die allen met een verlegen taal : « Nu moet ik heengaan, hoe graag ik ook bleve, want men roept mij ginder àl te dringend ».

Toen zwegen allen eerbiedig stil en lieten Rupert gaan, maar niemand wist waarheen.

Want heel alleen was Rupert toen hij in 's Konings burchtkapel voor het beeld onzer Vrouwe knielde en haar zeide : « Nu zullen voortaan, bij Gods behagen, uw blijdschappen en mijn blijdschappen ééne blijdschap zijn voor immer en eeuwig ».

Hij legde daar zijn zwaard, zijn glavie, zijn helm en halsberg, en het schild met de Roze van mysterie, aan onzer Vrouwe voeten neer.

En is een monnik geworden in der Minderbroeders klooster.

VII.

Bij « Sproken en Legenden » sluit aan « De Toren van Neekum », dat in 't zelfde jaar 1916 afzonderlijk verscheen, en dat inderdaad met zijn tragische momenten en zijn donkere tonen, niet hoort in den grooteren bundel.

De toren van Neekum is zoozeer in verval, dat hij een ruïne dreigt te worden. De menschen aldaar zijn vroom genoeg, maar te arm, om aan zijn herstelling te kunnen denken. Pastoor Cristof is teinde raad. Eén is er rijk genoeg om hij alleen de kosten te dragen ; maar die juist is niet vroom : Querijn, de trotsche en koppige zelfzuchtigaard. Wat heeft hij met zoo'n pastoortje, wat heeft hij met dat kerkje, wat heeft hij met die dorpsche, dorpersche kwezels te maken ? Maar een toren, da's waar, uit eigen zak heel alleen kan hij der een bouwen. En zal het doen ook, maar voor hem zelf, op zijn eigen erf, de hoogste toren van de streek. En hij bouwt.

De heele parochie ligt verslagen. Een Maria-beeld uit de kerk, hun dierbaarste devotieparel, moet verkocht worden, aan een buurdorp ; dan zal 't wellicht gaan om de kosten voor de herstelling van den bouwvalligen toren te dekken.

Querijn heeft een zoontje : Dolf. 't Ventje is braaf genoeg, maar 't heeft zijn vijf niet. En dat is de keerzijde van Querijn's gouden medalie... De toren staat er. Maar op zekeren nacht gaat hij op in lichtelaaie, en het erf daarbij. Dolf, waar mag die zijn ? Vruchteloos gezocht, en de hooghartige vader zakt onder de wanhoop ineen.

Maar de pastoor waakt : Een bedevaart van de Neekumers naar 't verkochte beeld. Dolf wordt teruggevonden, en Querijn zelf vindt meteen zijn beter ik terug. Hij legt zijn trotschheid af, en gaat met zijn geld naar

pastoor Cristof om den dorpstoren te doen herstellen en zijn eigen ziel te redden.

Schier altijd verzoenend en blij-eindend, Marie Koenen's legenden en sproken. Voor iemand, die ontegensprekelijk zat met haar aesthetiek aan de voeten der Tachtigers nogal merkwaardig. Maar zeer verklaarbaar als men zich herinnert wat voor tegenwicht deze hoogbegaafde bezit in haar eigen Roomsch hart, in haar zorgzame studie en in haar gedegen lectuur. De droefheid van 't leven, ook haar bekend, maar van een hooger orde uit, vond steeds haar oplossing in de vreugde, ook van een hoogere orde uit, en die men steeds vindt als men maar zoekt langs den weg die er heen leidt, den eeuwigen, dengene, dien haar groote zuster in 't Noorden ook vond, in goed-christelijke trouw, en dien ze verkondigt in de leuze, op al haar werken, op al Selma Lagerlöf's boeken prijkend: « Gods wegen gaan » of althans, na veel dwaling soms, er op uitkomen.

VIII.

Terwijl de Godbegenadigde vertelster in « Van onzen Tijd » het publiek boeide, en het weleens, uit zijn Hollandsche kalmte, tot opgetogenheid beurde, schonk ze in datzelfde maandschrift ook verzen. Maar voor mij is het duidelijk dat haar beste poëzie in haar proza ligt. Een dichteres als Albertine Smulders, een geboren zangeres, met het rythme in al de vezelen van haar wezen, is Marie Koenen niet. Het welt maar bij uitzondering op uit de diepten bij haar. En als de bundel nu toch « De Wegen » moet heeten, dan zou ik in dien titel voor een ruim deel de beteekenis leggen van wegen langs de Tachtigers om. De

meeste van die verzen zijn kopwerk, om in orde te zijn met de beginselen, die de Kloos der Veertien Jaar Literatuurgeschiedenis uit eigen genialen aandrang, en met zich duidelijk vergewissende, af en toe zich vergissende inzicht en studie, wierp in onze vegeteerende letterkunde. Maar, kijk, als men zichzelf dan dwingt naar de nieuwe mode, dan loopt het alweer mis, want dan hapert het, niewaar, aan 't geen elke nieuwe mode vooropzet : het leven boven de leer. Des te bedenkelijker als een leven als dat van Marie Koenen door den meester en leider nieteens in de kunst wordt aanvaard.

Zoo hinkt het langs die « wegen » van katholieke emotie, die — 'k herhaal het — weleens dieper mocht blijken, naar allerindividueelste expressie toe, die inmiddels nooit laat vergeten dat middeleeuwsche eenvoud haar beter zou afgaan.

In 't opvolgen der nieuwe Gidsersleer slaagden Brom en Binnewiertz werkelijk mooier, niet slechts in de geestdrift der eerste epigonen-jaren, dus twintig jaar vroeger, maar ook wijl er toen inderdaad ook voor de Roomschen een bepaalde atmosfeer bestond, want de nieuwe Gids was nog jong ; en jeugd is, laat ze ook nog erfelijk belast wezen, steeds voor een ruim deel gezond. Maar wat een idée, ook nog na 1916 in dien ouden nieuwen Gids de wijsheid te gaan zoeken ! Dan had in haar vormingsjaren, Albertine Smulders, met haar Engelsche meesters, buiten en boven de mode, het wat beter voor !

Maar « de Wegen », zooals Marie Koenen ze bedoelde, met haar hooge, reine mystiek, door de Middeleeuwen gevoed en beschut, leidden, ondanks de leer, toch naar schoone momenten, zooals maar zeer enkelen toen in onze letterkunde te beleven vermochten :

Wij dragen heugenis en hope
Van eeuwigheid naar eeuwigheid,
Gods glans en naklank door den tijd,
Der aarde wegen wijken open (1).

Een toeval is 't zeker niet dat de blijvende gedichten van zoo iemand gebeden zijn : « Domine, probasti me », « Sero te », en dat schier vlekkelooze

Het was niet veel van u aan mij :
In 't heimlijk harte van mijn huis
Een handvol distels bij Uw kruis
Dor gaarsel uit verstorven tij.

In 't heimlijk harte van mijn huis
Van mij aan U wel zonden veel,
Wel ijl gedroom, wel wuft gespeel,
Wel dorre distels bij uw kruis.

Van U naar mij een stroom van licht,
De blik die zag, de stem die riep,
Het leven dat het leven schiep,
Het schijnen van Uw aangezicht.

Wat dwaal ik om en klaag ik nog.
Mijn leege hart stroomt vol van U,
Mijn leege handen tasten U.
Wat dwaal ik om en klaag ik nog.

Het is te veel aan mij van U.
Uw licht in deze dwaze ziel
In een te broze vaze viel,
Ze beeft van pijn. Ze sluit zich schuw.

(1) Marie Koenen « Verzen » blz. 9. De beste verzen uit « De Wegen » (1916) werden opnieuw gebundeld in « Verzen » (1923), Maastricht.

Het wordt steeds minder wat ik geef.
Het wordt steeds meer van U aan mij.
Gij ziet het aan : Heb medelij,
En geef dat ik U wedergeef.

En had Marie Koenen zich eens voorgoed kunnen losmaken uit de tachtiger-theorie, had ze kunnen leggen in haar vers het sociale dat ze voelde in haar zending, wat ze dan zou geworden zijn, als voorgangster naar onzen eigen tijd, daarvan getuigt « Pax Vobis », een vers uit « Van onzen Tijd » (X[e] jaargang) dat ze wegliet uit haar bundel :

« PAX VOBIS ».

Ze noemen ons de laatsten van 't verleefd verleden,
Wankele dragers van den doodgehoonden God,
Wrevele slaven van vernederend gebod,
Hopeloos prevelend de dof-versleten beden.

Ze noemen ons de laatsten in belaagde steden :
Straks geven we onzen waan voor hunnen hoogen spot,
En geven voor hun heil verbleekten droom van God,
En treden met hen mee te bouwen levens Eden.

De laatsten wanen ze ons, waar wij verrukt ons voelen
Geroepen eerstelingen van Gods nieuwen tijd,
Die heerlijk menschdoms nood zal komen overstralen.

Straks, aan glans-open poort der oude kathedralen,
Reiken wij 't levend Brood aan hun verworpenheid,
En bieden 't vredewoord naar goddelijk bedoelen.....

IX.

« Van onzen Tijd » was nu den weg gegaan van alle vleesch, en van zooveel tijdschriften, hier en elders.

Was het gebrek aan of verval van Roomsche levenskracht? Welneen, want naast de zich al meer verstarrende « Katholiek » voor het jonge geslacht nu een eigen tijdschrift, leniger en guller ten overstaan van 't heele Nederlandsche volk, maar zoo kordaat als de oude garde staande op de zending « Vindicamus haereditatem patrum nostrorum ». En midden in den oorlog ging, onder de leiding van mannen als Brom en Hoogveld en Struycken « De Beiaard » aan 't klingelen. Er zou, voor wie den redactieraad kende, geen tekort zijn aan inzichtige leiding, wijsgeerige, staat- en letterkundige. Maar de eigenlijk scheppende bellettrie ? Daarvoor werd Marie Koenen aangesproken. Ze zou voor « de Beiaard » romans en novellen schrijven.

In den 1^en^ jaargang van het nieuwe, prachtig opschietende maandschrift, verscheen « De Moeder », de Limburgsche roman bij uitnemendheid (1).

Moeder Severiens heeft harde dagen gekend sinds den dood van haar man. 't Was een zwoegen dag en nacht om met haar beide kinderen door 't leven te komen. Tila en Jules zijn thans groote menschen. Jules is zooeven geslaagd in zijn onderwijzersexamen. De kans bestaat dat hij een bediening zal krijgen in zijn eigen dorp, in Vlake. Jules is met de oplossing niet zoo erg in zijn schik als moeder zelf. Hij droomt van andere dingen, hoogere, en hij zou zich liever

(1) Teulings, 's Hertogenbosch, 1917. « De Moeder » verscheen in boekvorm. We zijn thans aan den 3^n^ druk. In 't Duitsch vertaald, Missionsdruckerei Steyl, door Th. Metzler, onder den titel « Die Mutter », Roman aus dem Niederländischen.

toeleggen op de muziek. Toch vraagt hij om moederswille de plaats aan, die hij dan ook bekomt.

Nu is daar nog Tila : daar zit voor moeder allerlei kommer aan vast. Tegen moeders wil vrijt ze met Louis Curvers, den oudsten zoon van steedsche lui, die zoopas in Vlake het pronkerige hotel Curvers hebben opgericht. Tila drijft door, en de bruiloft wordt in 't nieuwbakken hotel met veel staatsie gevierd. Onder de gasten is daar ook Treeske Bormans, het lieve blonde dochtertje van een rijken Vlake-boer. Treeske houdt van Jules, en Jules eigenlijk ook van Treeske, maar Jules' groote liefde blijft toch de viool.

Jules staat voor een barre keus : óf in Vlake te blijven, en daar geld te verdienen voor zijn moeder, en dan om Treeske te gaan ; of zijn intrek te nemen in de groote stad, de dure muziekstudie op te drijven, en de gedachte aan Treeske te laten varen. 't Wordt een lange weifeling. Maar Treeske schijnt het te zullen halen tot groote blijdschap van moeder. De viool wordt opgeborgen, en met haar zijn grooten toekomstdroom.

Intusschen ziet het er voor Tila minder prettig uit. Weldra bleek het hoe wankel «hotel Curvers» stond, verhypotheekt tot den nok. Aloys, Curvers' geldschieter, komt om de jongste dochter, Liza, vrijen. En als deze niets van hem weten wil, dreigt hij 't boeltje te doen springen. Liza vlucht het huis uit, naar moeder Severiens toe. Daar vindt haar Tila, die op haar beurt om troost komt bij moeder, nu Louis haar laat zitten. En ze verwacht een kindje! Als Aloys weer vertrokken is, gaat Liza naar huis. Maar Tila blijft bij moeder, die alles vergeet en vergeeft. Onder grootmoeders dak wordt het kindje geboren, dat naar grootmoeders vroeggestorven man Dolf zal heeten.

De Curvers-glorie gaat heelemaal ten onder, want Liza weigert halsstarrig den verloopen Aloys. En moeder Seve-

riens neemt Tila en Dolf op voorgoed.Maar nu gaat Jules heen. Hij kan het in Vlake niet harden. De stem van de viool bleef maar lokken. De school heeft hij er aan gegeven, Treeske, helaas, ook, en hij volgt nu zijn roeping. In de groote stad werkt en zwoegt hij aan zijn muziek en aan zijn toekomstdroom.

Reeds anderhalf jaar is Jules weg uit Vlake, en moeder Severiens is teinde raad. Alles is op ; zelfs geen geld meer om Jules te laten overkomen. Allang zijn aan Jules' verdere studie de laatste spaarpenningen verteerd, die ze sinds jaren bestemd had voor 't aankoopen van 't huisje, dat ze bewoont. Eén uitweg is er : ze zal — hoe hard het haar ook valt — den gang naar Barbe gaan, haar rijke zuster, om geld te ontleenen. Maar Barbe is niet te spreken over Jules' dwaasheden. Wel wil ze de achterstallige huur verschieten, maar voor Jules' bezoek aan zijn moeder heeft ze niks over... Maar daar is nog Louise, Barbe's dochter, die veel van Jules houdt, en voor hem in moeder Severiens' handen haar spaarpot legt... Bij Barbe's weigering is iets gebroken in moeder Severiens. Wél kan Jules thans overkomen. Maar hij vindt zijn moeder ziek te bed, en hij vindt Treeske aan haar zij. Op moeders verzoek leidt Jules Treeske 's avonds naar huis. En zoo wordt alles tusschen hen beidjes weer goed. Ze begrijpen malkander nu beter, en Treeske zal wachten tot Jules klaar is. Jules is tevreden en gelukkig thans. Hij zal vanavond nog alles aan zijn moeder vertellen. Maar hij vindt zijn moeder, bij zijn thuiskomst, stervend. Treeske wordt bijgeroepen : Treeske bidt de gebeden der stervenden voor. Moeder Severiens heeft nog alles begrepen. Haar taak is volledig volbracht. En glimlachend gaat ze de eeuwigheid in...

X.

En 't is me des te aangenamer hier een berichtje te geven over dit boek omdat ik aldus een toemaatje brengen mag bij 't geen die fijne Karel Elebaers over « de Moeder » aan de lezers van « het Vlaamsche Land » (1919) heeft geschonken.

Hierover zullen we 't allen eens zijn, niewaar ? Een goede moeder was en is en zal immer zijn, onder ons menschen, en tevens voor God : het groote. En wie zichzelven kent en dan zijn eersten roman de taak durft opleggen dat groote te scheppen, stelt, met zijn talent, ook een daad van moed. Dit juist maakt ons Marie Koenen dubbel dierbaar : die gave, frissche kracht, ook in 't zedelijke, buiten elke leer om.

Deze kunst is heel zeker veel minder grootsch en weidsch, veel minder vizionnair-geniaal ook, dan die van Streuvels. En bewondering voor den meest begaafden onzer levende Vlaamsche scheppers laat ik me niet ontzeggen. Maar is 't niet een beetje beschamend voor hem en voor ons, te moeten bekennen dat deze sterke Vlaming het aflegt bij deze Limburgsche vrouw, waar 't er op aankomt naar het diepste te tasten, in hemzelf en in ons te treffen dat innerlijk-innigste, waar 't heiligste en schoonste in één heerlijke genieting dooreenpolst ? Neen, dat kan hij niet, die toch de schepper is van Horieneke en van Prutske en van het Kerstekind en van zooveel andere kinderen ; en dit deed Marie Koenen in « De Moeder » met een greep, zoo sober en zoo zeker dat ook hier, hoe zuinig we het woord ook wenschen te gebruiken, van genie mag worden gewaagd.

Denk nu maar niet dat die goede moeder Severiens een geaureoleerd ideaaltje zou zijn van sentimenteel romantische ouderenliefde, of zoowat.

Och neen, moeder Severiens heeft gebreken. En vele. Maar 't gaat in dit realisme inderdaad als in de levende werkelijkheid ; ik weet niet wat mij ten slotte het liefste in haar is, haar goeie gaven of haar gebreken.

Dat oude vrouwtje van Vlake, dat in haar weduwschap daar schameltjes winkeliert om haar twee kinderen groot te brengen, heeft volstrekt geen andere grootheid dan haar moederschap. Om die kinderen « is » ze er, om anders niets. Haar Jules, haar brave jongen, moet huwen met Treeske, van 't Berghof. Haar Tila, die lang niet mak is, mag niet huwen met dien Curvers, van 't hotel. Waarom ? In geen van beide gevallen weet ze 't u te zeggen. Ze kan wel praten, hoor ! maar philosofeeren, ben-je mal ? Ze « voelt » dat het eerste « moet » en dat het tweede « niet mag ». Ze voelt dat, omdat ze een goede moeder is, omdat ze heeft de liefde, en omdat ze dus veel meer weet dan alle « weters ».

Dat is het : de liefde, de hemel-en-aarde-beheerschendeliefde vaart door de Limburgsche gouw. Zie, dat is de echte « heimatkunst ». Het algemeen menschelijke te vatten binnen het raam van uw gewest. Het groote menschenhart, zoo groot als het steeds wordt geschapen in alle tijden en ruimten, neer te laten waar het leven kan, in de omgeving van zijn eigen bestemming, op dat bepaalde plekje waar het zijn zending heeft onder zijn medemenschen ; daar, en elders niet.

Hier komt tot zijn recht, tot zijn heerlijke recht, het landschap van Marie Koenen. De levenswarmte van 't zonnige Limburg trilt door de bladzijden heen. In zijn oude veiligheid ligt daar tusschen zijn heuvelen Vlake verscholen. Zacht zingt het boerenbedrijf om 't stille kerkje van 't braaf-gebleven dorp. Enkel dat hotel Curvers ; de vloek van 't nieuwe, in 't oude gebed.

En Tila trouwt toch met Louis. Ze zal er naar varen... En moeders huisje wordt straks weer haar eenige toevlucht.

Jules intusschen werd onderwijzer in 't dorp. Kan het mooier voor moeder en voor Treeske ? Zijn geluk heeft hij nu in zijn handen. En — ben je nu heelemaal van de wijs ? klaagt zijn moeder : hij laat het vallen om naar zijn viool weer te grijpen. Eerst studeeren in de verre stad ; musicus worden ; en dan zullen we zien.

Ach, moeder Severiens toch, zal 't nog beteren vôôr het te laat is voor u ?

Ge weet natuurlijk, lezer, wat er nog komen zal, want Marie Koenen gelooft in het leven, en in 't geluk. Maar meen daarom niet dat Jules in triomf naar zijn dorp zal worden teruggebracht, en dat het zal gaan als in den goeden tijd van Dumas, en van Ganghofer, en van Conscience, en van Cremer, onder eerebogen, met den stoet van jubelende gemeentenaren voorop.

Steeds blijft Marie Koenen haar soberheid getrouw : Jules wordt naar Treeske teruggevoerd door het lijden en door beproeving, veeleer dan door een meer of minder idyllische faam. En moeder zal nieteens de blijde uitkomst beleven. Maar ze is er zeker van, jawel, en het oude, moede hoofd legt ze dan ook neder, tevreden en gerust. « Op 't oogenblik dat ze stierf, bewoog er iets voor Jules' oogen. 't Was of er licht in licht verdween. Toen lag ze met een rustigen glimlach als verjongd. »

Is nu alles mooi in dit mooie boek ? Neen. Er hapert zelfs iets aan den bouw. De lijnen, die dringen naar de monumentale teekening van die moederfiguur, raken hier en daar even verward in de schets van Jules' opgang naar zijn roeping, die soms het voorplan bedreigt.

't Geval Curvers is uit kieschheid zoo schuchter behandeld dat Louis, die goed was ingezet, na 't huwelijk heelemaal in 't vage verwaast.

De meer massale bewegingen : processie en huwelijksfeest, hoezeer ook verzorgd, hebben iets van dat stijve en dat stroeve over zich dat meer nieuwelingen in 't scheppen belemmert, wijl ze te innig omgaan met één van hun personnages om volkomen mee te leven met het heele gezelschap. Daarbij komt nog het gebrek dat zooveel schrijvende vrouwen aankleeft, in de Germaansche literaturen vooral. De verlegenheid van hun « bas-bleu »-schap schijnen ze nog steeds niet heelemaal ontwassen. Ongedwongen geestig zijn ze dan ook zelden of nooit. Bij de schitterende uitzonderingen te onzent, bij Margo Antink, Top Naeff, Ina Boudier, Annie Salomons, valt Marie Koenen voorloopig, in dit ééne opzicht, niet te scharen ; al is ze, in veel andere, naar inhoud en vorm, bepaald hun meerdere.

Is 't u nooit opgevallen in de Nederlandsche kunst, hoe rijk we zijn aan « moeders » ? Niet zoozeer in de letterkunde, waar onze grootste van allen geen woord over zijn moeder heeft gerept, maar vooral in die heerlijke « stillevens » onzer vroegere en latere schilderkunst.

Laat me dan deze mooiste onzer literaire « moeders » eventjes hangen naast Rembrandt's heerlijkheid : twee oudjes, die in deze wereld niets anders kwamen doen dan moeder te zijn ; maar die 't goed hebben gedaan. Kijk naar die beide gezichten. Maar misschien kunt ge 't niet lang zonder tranen. Waarom toch, waarom ? O, die rimpels, die heerlijke rimpels, die rimpels van versletenheid en onsterfelijkheid, bij Rembrandt's « Oudje » en bij « de Moeder » van Marie Koenen !

XI.

Gerard Brom, de « Beiaard »-secretaris, meende dat iemand die zoo heerlijk in de legende kon werken, zich ook

wel mocht wagen aan den historischen roman. En hij stelde zijn medewerkster voor « een verhaal te schrijven uit den tragischen tijd der Contrareformatie. Hij liet haar daarom de Veluwe en den Cannenborg zien, en vertelde haar ooren vol over den Isendoorn, die van soldaat in dienst der Staten Franciscaner-monnik werd. Dra lag zij gebogen over die veelbewogen 17e eeuw, in diepe historische navorschingen en lectuur van algemeene werken, en kwam ze in 1918 aandragen met « De wilde Jager ». Slechts twee personen en enkele figuranten zijn er in gefingeerd. De overigen zijn vermeld in de historie, met de hoofdfeiten van hun leven, door de fantasie natuurlijk uitgesponnen en psychologisch verklaard » (1).

Na « De Moeder » dan « De wilde Jager ».

Van ons heden uit naar den aanvang der 17e eeuw ; van Limburg uit naar de Veluwe.

Wat al kunst is er in die Geldersche woestenij al opgebloeid! Enkel reeds binnen het soort waartoe « de wilde Jager » behoort, werd er geboren de « Hermingard » van Drost en de « Warhold » van Van Oordt.

Maar telkens toch een heel andere Veluwe. Natuurlijk: Drost immers werkt in de 4e eeuw, Van Oordt in de 8e, en Marie Koenen zooveel eeuwen later. Haar verhaal, om het stipter na te speuren, gaat van 1616 tot 1629 ; van midden in 't Bestand tot het Beleg van den Bosch : Spinola, Maurits en Frederik Hendrik, de periode van Vondel's uitbundigste prinsen- en krijgslyriek.

Intusschen verneemt ge hier ampertjes iets van wat in 't eigenlijke Holland gebeurt. Met één zuchtje maar wordt Oldenbarneveldt's naam gefluisterd. Genoeg toch om op de Veluwe niet heelemaal buiten de wereld te leven. Is trou-

(1) In een « naschrift » geeft M. Koenen haar bronnen op.

wens die Veluwe, in dien tijd meer dan vroeger nog, niet steeds een wereld op zichzelf, niet steeds het land van Maarten van Rossum ? De eenzame oneindigheid der dennewouden ; en toch wat een galmen door de geschiedenis en door de romantiek : Ede, Otterloo, Elspeet, Elburg, Epe, Vaassen, het Loo !

't Kasteel de Laar, onder Otterloo, is wel 't Geneve van de streek, maar toch zetten we rustigjes in. Al hooren we ook in « Ik heb gejaagd mijn leven lank » en « Ik ben verdoold op deze jacht », het voorspel van wat komen moet.

Tegenover de Laar der van Delen's staat de Cannenborg der van Isendoorn's, 't vervallen restje Roomsche trouwe, versomberend tot een spook.

Daar houdt Hendrik, de zoon, die leven wil, het niet langer uit. Zoo'n vader, eeuwig met zijn hoofd in zijn handen, en zoo'n broer Elbert, even eeuwig met zijn hoofd in de boeken, is dat het oude, goede geloof !

Dan is het nieuwe op de Laar toch andere thee. En dan die Fenne daar, die pracht van een meid. Die moet hij hebben, al was ze nog zoo fel antipaapsch.

Maar Fenne trouwt met Wilt van Broeckhuyzen...

Nu breekt in Hendrik los de achterkleinzoon van Maarten van Rossum. En weg is de krijgsman, niemand weet waarheen.

Anna, Fenne's jongere zuster, die Roomsch bleef, zal bidden voor hem. Aan 't kruis in het bosch en bij de nachtelijke Geheimen op 't Loo. En Lijsje, de jongste, bidt mee.

Hendrik zwiert er op los in den Dertigjarigen Oorlog. De sage van den wilden jager « die na zijn vaders vloek het tehuis zag verzinken en jagen moet, jagen door dagen en nachten, met heel een gevolg van weerwolven en booze geesten huilend achter hem aan, alles verdervend »

— die sage zal zijn geschiedenis worden. Rossum ! Rossum! Gülik, Praag, Bacharach, Lippstadt, Paderborn, Soest, Münster, Frankfort, Fleurus — en nu Tilburg, Breda, den Bosch — en dan verder de Veluwe, met de Laar en de Cannenborg ! En overal brandschatten, hoor ! Want overgrootvader kende zijn vak. En 't leutige leven van Wallenstein's Lager zal op den duur dat hart wel tot zwijgen brengen. Want dat hart is er nog steeds. Hij voelt het elken dag. Ook, en het meest nog, als hij feest viert gelijk daar straks in den Haag.

Maar ook Anna's hart is er. En haar verschijning verlicht de nachten van den beloken tijd op de Veluwe. Toe Boecop, de priester, die zich nu en dan waagt in 't gewest, heeft Hendrik in Duitschland ontmoet, en Karel, Anna's broer, treft hem vóór den Bosch.

Daar zal Anna hem opzoeken...

Maar den Wilden Jager zal ze niet meer vinden.

« Vuisten saamgeklemd op den rug, tanden open is hij zijn tent uitgedwaald, snakkend naar lucht en ruimte. In het kamp joelt de kermis tusschen de soldatententen, die met strookransen en vlaggen en wilgetakken zijn versierd. De mannen drinken bij de vaten, ze dobbelen op de keteltrommen, staan als kinderen om den zigeuner met den dansenden beer, en hotsen om den doedelzak een boerendans... In 't voorbijgaan ziet hij 't met vagen blik. En eer het te weten is hij midden in de eenzaamheid van de wijde hei....

« Een reiger vliegt met breeden vleugelslag over zijn hoofd... die komt van de kim waar het avondrood verpurpert in den nevel uit de plassen, en vliegt naar zijn nest in de bosschen bij Maurik... Hij staart hem na... Is 't niet of de stilte neerdaalt van zijn kalmen vleugelslag, statig en rustig, recht naar het doel... zijn nest. Geen schepsel of 't weet waar rust te vinden...

« Arm en gehavend en stervensmoe staart hij den vogel na. Wenscht hij, als een kind, zijn vleugels?... om stil heen te vliegen, de hei over... ginds de poort van het avondrood door — terug langs den weg, die hem heen voerde op den zomeravond lang geleden, toen zijn wilde jacht in haat en oproerig-

heid begon... Had hij de kracht om het laatste van zijn trots te breken! Brak God het zelf, hier, waar hij zich neerwerpt, de armen opengestrekt en het voorhoofd in het heikruid verborgen...

« Geslagen hebt gij mij, maar niet genoeg... Treed me met uw voeten, dorsch me met uw toorn, kruisig me, zooals gij u zelf kruisigen liet... Verzoener en Zaligmaker... Of voldeedt gij, liefdevolle, niet voor mijn zonden? Vraag ik te veel als ik zelf ervoor wil voldoen en pijnen en nooden aan u offeren? Wasch me dan in uw bloed, drenk me in den stroom, die uit uw wonden eeuwig vloeit... stralender dan het avondrood, dat me doopt en drenkt in dit oogenblik... Verslonden in U als in dit licht, wil ik niet meer leven, maar U zijn...

» Snikken doorschokken hem, en mild wellen de tranen... Hij heeft zich overgegeven.

» En de woorden, die zijn hart uitstoot, vergaan in de stilte, dieper en inniger, nu de dag vergloort tot een teer geschemer, waardoor het laatste purper waart, ijl als de dorre geur der Septemberhei.

» Als hij zich eindelijk opheft, ziet hij de eerste sterren aan de doorzichtige bleekgroene lucht, en mijmerend zoekt hij er meer, maar vindt niets dan in de verte tegen de kleurlooze diepte van den hemel de schaduw van de stad, met de wieken der windmolens als strakke zwarte kruisen op de walhoeken, en massaal boven het grillig hoog en laag van daknokken en torens uit, de kathedraal... Oprijzend uit de stilte, uit de vlakten van water en weien, is ze het hart en het midden, het tabernakel dezer wijde eenzaamheid, zoo vol van God... » (1)

En zoo goed als in Marie Koenen's heimatkunst komt ook hier alles terecht: Hendrik, de wilde jager, wordt Franciscaan te Keulen. Anna en haar moeder gaan in een Fransch klooster. Elbert huwt met Lijsje. Vader van Delen roept een priester aan zijn sterfbed. En een genadige ziekte verlost vader van Isendoorn van zichzelf. Als ik dat nu

(1) Ook van « De Wilde Jager » verscheen een Duitsche vertaling : « Der wilde Jäger », übersetzt von Hans Almeroth. — Schönbergh, Paderborn, 1929.

zoo zeg, schijnen de radertjes, die 't slotwerk verrichten, alweer te zoetjes gesmeerd. Maar 't is toch heusch, alles karaktervol flink. Enkel vader van Isendoorn gaat met zijn maniake somberheid af en toe in 't komische stranden: Wat is dat voor een vent die zijn zoon mordicus wil doen priester worden, en die meent 's jongens bezwaren op te heffen met zijn advies: Vrees niet dat daarom ons geslacht zal uitsterven voor de Roomsche toekomst. Ga gij maar gerust naar Leuven in de theologie; ik zal hertrouwen. En er wordt zoowaar een Anna van Steenbergen op gevonden. Ze moesten maar liever den oude in een klooster hebben gekamerd, gelijk Costijn in Warhold destijds ! Laat Marie Koenen ook maar dien trant eens beproeven, veel liever dan, met verlof, zulk een averechts-vrome kletsmeierij.

Maar zelfs die Martin van Isendoorn is niet in staat een geheel als « de Wilde Jager » aan te tasten. In dit vaste verloop, dat enkel op 't einde naar 't bloemzoetige dreigt, wat een schakeering van landschappen en personen! Met veel eenvoudiger middelen een psychologie in Hendrik en Anna en Fenne en Elbert waardig van Bosboom Toussaint op haar best. Leg dat eens naast Van Lennep's « Pleegzoon », die speelt in de buurt, en net in denzelfden tijd. En zelfs waar 't bij enkele trekken blijft, wat een toets in Vader de Reyser en Toe Boecop.

De beschrijving van de godsdienstoefeningen in den Beloken Tijd mocht misschien een beetje minder omslachtig. Wij hebben van dat slag toch al heel wat dat goed is, en dat we des te meer waardeeren wijl we zien dat zelfs een schrijfster als Marie Koenen niets beters vermag te brengen.

Uitstekend is, me dunkt het perspectief in dit werk ge-

slaagd : 'k bedoel het brokje Dertigjarige Oorlog in de Rijnstreek, en de krijgstooneelen in Noord-Brabant.

Toch is wellicht de meeste zorg besteed — gelijk telkens bij Marie Koenen — aan het toedienen der sacramenten : Biecht en Communie. Misschien meer nog dan haar heerlijke kunstzuster Enrica von Handel-Mazzetti wil zij door de uiterlijke gebaren de hoogste mystiek, — niet door de innerlijke ontleding ervan — den lezer op gezonder wijze treffen en ontroeren dan dit in de « liefde »-romans gebeurt.

Hier en daar zouden we nog wel wat kunnen peuteren, maar ten slotte blijft toch staan het blijde feit dat Marie Koenen haar meesterschap handhaaft in de geschiedkundige zoowel als in de landelijke vertelling. Men kent de eischen van Fruin voor den historischen roman, en wie ze niet kent, en aan letterkunde wil doen, moet ze lezen. Welnu, 't loont de moeite hier eventjes te constateeren hoe stipt en hoe « voornaam » die eischen zijn vervuld door Marie Koenen in « de Wilde Jager » en door Mevrouw Steenhoff-Smulders in « Een Abdisse van Thorn », twee schrijfsters, wier naam nog niet is doorgedrongen, zooals 't hoort, langs de overzij, zelfs niet bij kleppers als Prinsen. 't Was eigenlijk de bedoeling met dit N^r XI een soort aanhangsel te geven bij 't boekje van dienzelfden Dr Prinsen over « de oude en de nieuwe historische roman in Nederland », en meteen de Vlamingen te vragen, of zij misschien iets kunnen aanvangen met het bewustzijn dat de stille Roomsche werkers in « de Wilde Jager » bezielt : « Wij hebben 't eigen land vrijgevochten, en dit is nu de vrijheid die 't vrijgevochten land ons gunt ».

(1) C. N. Teulings, 's Hertogenbosch, 1918.

XII.

Op ons letterkundig atlas zal **Hove** waar «de Andere» speelt, in de naaste buurt van Moeders Vlake komen te liggen.

Een letterkundig atlas ? Kom, vooreerst een beetje « geleerdheid ».

Wie niet heelemaal vreemdeling bleef op 't gebied van de hedendaagsche philologie, zal weten dat, even vóor den grooten oorlog, een wetenschap werd geboren, die heet de **Taalgeographie**. Van Frankrijk gingen de beginselen uit, en de eerste practische proeven ; en weldra werden ze, met een vlijt die wel hartstocht mocht heeten, toegepast en verder uitgewerkt in Duitschland, Scandinavië, Nederland, Zwitserland, Italië, Engeland.

De taalgeographie wil in aardrijkskundige kaarten vastleggen niet enkel de dialectische gouwen, de « isophonische » lijnen der klankschakeeringen naar hun geluid, maar ook de « isoglossische » lijnen dierzelfde schakeeringen naar den woordenschat. Hoeveel namen b. v. heeft in den volksmond de meikever ? Waar heet hij « mulder », waar heet hij « muldeneire », « muldenteir », waar heet hij « preekhere » ? enz.

Het is inderdaad verrassend met wat een prachtigen groei die taalkundige atlassen gedijen. Nu is 't geen groote kunst te voorspellen, dat weldra naast die taalgeographie een andere wetenschap, de «literaire geographie» zal verrijzen, datgene wat ik vroeger eens noemde de « geestelijke aardrijkskunde ». (1).

Als nu in deze, naar ik hoop, objectief gehouden let-

(1) Zie « Kritisch Kleingoed ; Vlaanderen », in het opstel over Hugo Verriest.

terkundige beschouwingen één enkel propaganda-nootje voor onze Antwerpsche Vrouwenhoogeschool geen kwaad kan misschien, zou 'k hier tusschen haakjes durven zeggen dat met die wetenschap in ons faculteitje van Wijsbegeerte en Letteren alree een begin is gemaakt, een voortzetting van 't geen in de lessen over Nederlandsche Letterkunde binnen dezelfde lokalen vóór den oorlog reeds werd beproefd, — o, schuchtertjes maar, want in aanpassing bij de zeer verschillende ontwikkeling van de hoorderessen, die allen de groote verdienste van wegbereidsters bezitten, maar die natuurlijk niet allen achter zich voelen de zoo gewenschte jaren der humaniora-opleiding... Maar sinds 1920 spannen we stouter zeilen op, en gaat het kordaat in de richting waarin 't hoort, wil de leergang over letterkunde, wil elke leergang over elke kunst, zijn wat hij eigenlijk wezen moet : een opsporen van en een drijven naar de bronnen onzer geestelijke vermogens.

Voor de « isophonen » en de « isoglossen » der literatuur zullen we dan ook wel de passende namen vinden, niet zoo Grieksch-geleerd misschien — 't kan immers met minder — maar dekkend alvast de beide groote onderdeelen der letterkundig-aardrijkskundige taak : het vestigen, — in 't oog gehouden ook de chronologische orde van alle groote beschavingsverschijnselen, — van de geestelijke centra, de geboortesteden van 't vernuft ; en het opnemen der plaatsen, waarin en waarom de kunst van de scheppers haar tooneel heeft gevonden.

Zoo zal het atlas, waarbij natuurlijk ook een woordenboek hoort, vermelden de aardrijkskundige namen in verband met den levensloop van de kunstenaars en in verband met het situeeren van hun arbeid.

Monografisch werd in dezen zin al 't een en 't ander gedaan, vooral in Engeland en in Zweden. Schooluitga-

ven van de gedichten en de romans van Walter Scott b.v. schenken als toemaatje de kaart van het landschap waarin de vertellingen spelen ; en de « fjarda upplagan » van « Goesta Berlings Saga » brengt met zijn « Karta oefver Loefsjoe haerad i Vermland » stipt-zorgvuldig al de aardrijkskundige deknamen aan, die Selma Lagerlöf's verbeelding, zoo innig-trouw aan de werkelijkheid, om haar dierbaar Frykenmeer heeft gezaaid. De beoefening der echte letterkundige wetenschap nog daargelaten, is 't zeker niet te veel gezegd dat het nut en 't genot van lectuur, als die Engelsche en Zweedsche meesterstukken, met de hulp van dergelijke kaarten voor de helft wordt verhoogd.

In meer algemeenen zin werd ten bate van 't hier bedoelde streven, in populariseerenden zin, door een paar flinke kunstenaars-geleerden ook in Duitschland iets gedaan : door Alfred Biese met zijn « Deutsche Literaturgeschichte », die den zin voor de natuur en de sociale aangelegenheden tot hun recht laat komen in de letterkunde; maar voorzichtiger, en dan ook oordeelkundiger, zou ik meenen, dan over 't algemeene Lamprecht's methode. En vooral door Joseph Nadler met zijn « Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften ». Intusschen beantwoordt ook dit werk nog lang niet aan wat ik bedoel, wijl het eigenlijk niets anders doet dan, in literair geliefhebber, geografisch te rangschikken wat anders letterkundige geschiedenissen historisch-chronologisch vertellen. Maar toch is Nadler's pogen een aanloopje in de goede richting, en des te belangrijker voor ons wijl tevens de beide Nederlanden, zij 't ook maar zoo te hooi en te gras, binnen het veld der letterkundige « deutsche Landschaften » worden gelegd.

Voor de nieuwe wetenschap dan maakt Marie Koenen

het ons met haar beide Limburgsche romans in 't geheel niet lastig. Vooral in « de Andere » wordt de ligging van 't pseudonymische Hove bijna mathematisch aangeduid. Ten Noorden ligt het mijnland achter Valkenburg, ten Zuiden het Walenland. Oud-Valkenburg is het naaste groot dorp, waar de kermis de moeite nog loont; en zoo heel ver van de paters van Wittem is 't ook al niet, wijl men op een loopje daar te biechten kan gaan. Zoo zitten we ongeveer midden in dat heerlijk gewest tusschen Maas, Geul en Gulp, het Hollandsche klein Zwitserland, de streek der echte blonde heuvelen, zoo schilderachtig in haar geschiedenis als in haar landschap. Want het land van « de Moeder » en van « de Andere » is immers ook het land van « de Bokkenrijders », van die kavaliers — wijl we daareven toch Selma Lagerlöf's eersteling in dit stukje betrokken — die in Limburg hun reuzengrollen uithaalden vijftig jaar voor Goesta Berling en de zijnen in Wermland.

En zoo brengt ons atlas Marie Koenen in 't gezelschap van Ecrevisse, Hurrelbrink, en Rutten, wellicht een voorzaat van dichter Felix, haar faam-, sinds 1919 haar echtgenoot... Of is die nieuwe wetenschap niet pikant ?...

XIII.

Van toen « de Andere » in het maandschrift, dus van vóór het boek verscheen in de reeks « nieuwe Romans van de Amsterdamsche Maatschappij voor goede en goedkoope Lectuur » (1919) werd heen- en weergeloopen met de vraag wat Marie Koenen toch met zoo'n titel beduidde. Zelfs Mr. Frans Erents, die fijnerd, vroeg zich af in « de

Gids » (1) : « Wie is de andere ? Is het Virginie ? Die is waarschijnlijk bedoeld. » Pardon, ik geloof dat « de Andere » juist de titel is die past op dit boek, en dat hij uitstekend gevonden is om met de verscheidenheid van zijn zin het heele verloop van den roman te omsluiten. Vierderlei verwikkeling heeft het verhaal ; vierderlei zin mag ook de titel hebben :

Naast Giel, den boerenzoon, Giel de decadent : — « de andere » ; naast Fina, de heerlijkheid in de vrouw, Virginie, de laagheid in de vrouw — « de andere » ; naast Konings, den burgemeester der trouwe traditie, Daker, den burgemeester van 's braven pastoors verkeerde politiek — « de andere » ; naast Giel's moeder, 't geduld en het offer totterdood, Giel's zuster, de vrouw van de wereldsche deftigheid — « de andere ». En daar is nog iets: naast het « andere », steeds het « verkeerde », het « andere » in den zin van het « goede » ; naast Giel's verleden, dat hij voorgoed achter zich legt, de toekomst in zijn zoontje Christiaan : de « andere » die nu komen zal.

Uitstekend ; maar ál te gezocht voor een titel, om met een simpel woord zooveel zaaks te omvatten? Misschien ; en dan weet ik er voor uw smaak een beteren op. Was 't overigens mijn doens geweest, dan had ik wellicht de heerlijke lijn van het eerste boek ook bij den doop van dit tweede niet losgelaten ; en naast « de Moeder » had ik « de Vrouw » geplaatst.

Vooreerst scheelt het eigenlijk niet zooveel of « de Andere » mocht weer « de Moeder » heeten. Ook Moeder Konings heeft immers hier haar zending, nauwelijks een mindere dan die van Moeder Severiens.

Twaalf lange jaren zit ze daar ziek ; en vader Konings

(1) Juni 1920.

is vóor een paar maanden zoogoed als plots gestorven. Hij was 't hoofd van het vijfde geslacht, dat boerde op dezelfde hoeve en burgemeesterde op dezelfde gemeente.

Hoe zal zijn opvolger 't maken, Giel, de eenige zoon ? Totnogtoe leidde hij 't leven van vroolijken Frans. Dat zijn vader stierf, en zijn moeder daar nu alleen zit, lam, is hem geen blijvende reden tot inkeer.

Moeder bidt en wacht... het heele boek door.

Voor 't huis daagt, naast de oude meid, nieuwe hulp op in Fina, die eigenlijk naar 't klooster wil, maar hier nu terecht komt. Een braaf kwezeltje zonder meer, zou men zoo zeggen : maar wacht !

Leelijk is 't meisje als een Buysse-type van congregatie-vroomheid. Maar wat een pracht van binnen ! Een die behoort tot het zeer hoog en zeer klein gezelschap in de literatuur : de stille heerlijkheden. Ze staan daar tusschen Loveling's « Reine » en George Eliot's « Dina Morris ». Zij is de rustige kracht, die handelen zal, die doen zal wat moeder niet kan. Maar 't zal veel geduld kosten en veel genade. Nu bidden ze en wachten ze beiden...

Giel is altijd uit met de fiets. O, die fietsen voor rijke boerenjongens, dat sturen naar eigen believen ! Ditmaal gaat de tocht naar Lindeberg, de vervallen herberg, zijn eigendom. De luie kastelein droomt van 't verbouwen tot een hotel. Nu zal Giel misschien ja knikken, om Virginie te believen, de mooie dochter, die uit Luik is thuis gekomen, om voortaan « waardinne » te zijn.

Niet zoozeer is Giel's hoofd op hol, dat hij 't aanstaande burgemeesterschap zou vergeten. Een dineetje te zijnent voor de kopstukken van 't dorp zou geen kwaad kunnen. Fina zal alles wel schikken zooals 't hoort ; want Fina mag er wezen als huishoudster, dat heeft hij al dadelijk beet. En hoe 't komt dat hij tegenover haar zoo ver-

legen is met zijn vergooide dagen en nachten, weet hij zelf niet.. Maar hij kan 't niet laten, haar, die zoo weinig zegt, af en toe te vragen om raad.

Het feestmaal is er. En als de menschen weer weg zijn, komt over Giel de pracht die hem redden moet. 't Was avond, en Fina zat bij Moeder Konings onder kaarsenschijn haar getijden te lezen :

« Fina ! »

De roep doorschokte haar zoo hevig, dat ze opsprong. Ze zag Giel in de deur wenken. « Waar blijf je? Heb je niet gehoord dat ze weg zijn? Je zoudt immers komen om mee op te ruimen... »

Hard en gebiedend sprak hij, en wel deed het haar plots zoo'n pijn, dat ze 't had kunnen uitschreien, maar ze zei tot zichzelve : « Goed, goed, hij is immers de meester, en ik maar de meid hier... Ik mag het niet vergeten.... »

« Laat de kaarsen maar branden, kind », hielp moeder Konings, die haar ontsteld kijken naar de deur wel zag. Genoopt en benard, kwam ze hem als een schuw kind nader, toch een verwijt in haar oogen.

« Ik kan je niet missen », mompelde hij als ter verklaring en verontschuldiging van zijn ongeduld. Maar alsof haar dit nog dieper wondde, zag ze bang smeekend naar hem op, even, vóór ze 't zelve wist; dan gleed ze gejaagd langs hem heen, de trap af. Toen hij aarzelend de zaal binnenkwam, was zij reeds druk in de weer om de tafel. Ineens wist hij geen weg meer met zich zelf. Hij bukte naar de leege flesschen, schoof ze bijeen, droeg ze de keuken in, vond teruggekomen alleen nog de stoelen langs den muur te schuiven, stond onder de schouw naar Fina te kijken, die afgewend bij het dressoor het zilver sorteerde, en streek telkens opnieuw met de hand over het voorhoofd en de oogen, om den nevel van zijn gedachten weg te wisschen. Wat was er verder geweest, dat laatste uur toen zij niet meer de zaal in- en uitging? Ingespannen had hij zich om met zijn gasten te praten en te lachen. Maar alles om hem heen was al doffer en doodscher verzonken in een floers. Hij hoorde de kerkklok en rook de lucht van kaarsenwalm en rouwcrêpe weer, die hier gisteren hing toen hij binnenkwam... Vervreemd van de anderen zat hij te staren, terwijl opnieuw die leegte van hongeren en wachten zich

in zijn hart groef. Wat kon hij nog zonder dat meisje? Wat was hij alleen?

Nu bleef hij naar haar zien, hoe ze gebogen stond in dien schemerigen hoek, sluik en duisterig, en vooral bang, zoo bang! Waarom ging hij niet weg? En waarom dit zwijgen? Iets moest er gebeuren... Of hij ging het uitschreeuwen als een gek... « Mijn, mijn, mijn vrouw! »

« Fina », riep hij dof, toen ze zich naar de deur wendde. Ze zag om, schrik in de oogen.

« Alles is klaar, heer », en ze ging. Hij hoorde haar op de trap, en in plotse drift haalde hij haar met een paar sprongen in. « Waarom doe je zoo? » vroeg hij, heesch fluisterend. Ze stonden in den schijn, die door de open zaaldeur zwak het voorhuis doorschemerde. Duizelend zag ze hem aan. « Je moet niet van me wegloopen of je bang van me bent... Ben je bang? Toe zeg, zeg dan? »

« Laat me, heer », bracht Fina uit, zich vermannend om door te gaan. Maar hij greep haar bij den arm en gebood : « Blijf! »

Ze rukte zich los. « Zoo niet ».

« Je moet mijn vrouw worden », stiet hij uit.

En ze zag zijn mond onder den kleinen blonden snor vreemd verwrongen trillen. Zijn oogen staarden angstig in de hare.

« Ik moet weg », stootte Fina terug, haar laatste kracht in dat woord.

« Zeg dat je wilt ».

« Laat me ».

« Het moet. En jij weet het ook. Jij ook... »

Ze ging verder de trap op, ze wist niet hoe. Maar op de bovengang, waar alleen van de grijze deuren een flauwe weerschijn weifelde door het duister, versperde hij haar den weg, door haar vóór te dringen. Hij sloeg de armen over elkaar, aanroeren durfde hij haar niet, en stond daar toch als gebieder. « Zeg dat je wilt ».

« Ik ben hier de meid, heer. Het kan niet ».

« Onzin... Ik wil het... Neen, neen, 't is ernst! We kunnen niet meer zonder elkaar ».

« Ik moet weg. » Hij hoorde haar stem sidderen door tranen, en ineens trok hij haar tegen zich aan....

« Tot je hier voorgoed blijft. »

Een ademtocht lang liet ze hem, gaf ze zich over. Toen rukte ze zich los en vluchtte de deur der ziekenkamer in. Roerloos stond hij daar op die angstig gesloten deur te turen.

« Het moet en het zal », wist hij toen, vastberaden als nog nooit, en kalm ging hij naar beneden, om de zaallampen uit te doen en alles te sluiten.

Met zwikkende knieën steunde Fina tegen de tafel, oogen dicht om niets te zien....

« Bijna, bijna... » anders wist ze niet, oogenblijk na oogenblik. Maar toen het werd, of de stilte om haar heen zich uitholde tot een leegen eeuwigen nacht, en het verlangen naar steun en bescherming als een golf van wee in haar opsloeg, bewoog ze uit haar ban en zag naar het bed.

De kaarsen voor het kruisbeeld brandden nog. De schijn viel over het neergebogen hoofd van de zieke, die sluimerde als in tevreden rust.

Fina sloop in den hoek, waar haar eigen bed stond, en zonder nog te weifelen, begon ze haar kleeren van de kapstok te nemen, vouwde rokken en jakken boven op de sprei van het ijzeren ledikantje, en trok de sluitmand uit den hoek, om ze er in te leggen op het linnengoed. Helder en vast stond 't eenmaal in haar gedachten : morgen vroeg zou ze gaan, zoo gauw als de pastoor er was geweest. Aan wat daarna zou komen durfde ze niet denken. Maar gaan moest ze, eer dat gevaar opnieuw begon, de bekoring die al te groot was. Bidden heel den nacht, en morgen weg... Neen, aan de zieke, aan haar werk hier, mocht, mocht, mocht ze niet denken. Met Gods hulp zich redden voor zich zelf.

En Giel ? Was het dan waar, wat hij zei ? Konden ze nog zonder elkaar ? Hoe zou dat gaan ? voor hem ? voor haar ? En waarom toch die angst van haar voor het eigen gevoel ? Kon dit dan ook voor haar niet een geluk worden ? Het grootste dat God op aarde aan de menschen gaf : twee tot één.....

Ze zat op den rand van het bedje, met de open sluitmand aan haar voeten. De zieke sluimerde, en de kaarsen waren roerlooze bloemen van licht naast het kruisbeeld. En huiverend van weelde voelde ze in haar vingers streelingen en bewogen haar lippen bevend, terwijl haar oogen neerloken. Het was haar of zijn hoofd aan haar hart was gebogen en zij hem liefkoozen moest en toeprevelen : « toch, toch, toch heb ik je lief. »

Wel, nu gaan ze trouwen. En Giel zal gered zijn, en moeder kan gerust sterven, want een schamele, maar vaste vrouwenhand heeft de goede, schoone Koningstraditie weer vastgezet.

Ze trouwen inderdaad. Maar één tikje aan Giel, en de « andere » springt weer op, brutaler dan ooit. 't Ontsnapte burgemeesterschap wreekt hij op de vrouw, die toch immers voor 't volk maar zijn meid was ; en om het haar en den pastoor en de heele gemeente en de heele wereld betaald te zetten holt hij naar Virginie.

't Hotel zal er komen. Hij regelt alles met haar. Hij is er thuis. Op drie maanden komt de nieuwe wereld klaar. Lindeberg koestert in zijn booglampen-geschitter het heele donker gewest. Nu nog de echtscheiding en de vlucht met Virginie naar Luik...

Dienzelfden avond moest het gebeuren...

Dienzelfden avond stierf Moeder Konings met op haar hart het doopkleed voor haar kleinkind, dat Fina zou baren.

Fina verschijnt aan 't hotel.

« Ze had een zwarten doek los over de schouders hangen, en stond daar bijna plechtig, 't hoofd opgeheven, bleek maar met wild levende oogen. Sprakeloos zag Giel haar aan, verbluft door die verschijning, en meer nog door haar rustigheid, alsof 't heel gewoon was, dat zij hier kwam.

« Je moet komen, Giel », zei ze met ingehouden stem. « Moeder is plotseling gestorven. We wachten op je ».

Terwijl ze eenvoudig maar vlakweg die woorden sprak, strekte ze even de hand naar hem, met een ongewild gebaar van overgave en in-bezit-neming, maar haastig liet zij ze zinken voor zijn zwijgende verstarring. Meer dan Terhove's (1) boodschapster was ze niet. Want zonder een antwoord te wach-

(1) De naam van Giel's hoeve.

ten, zonder hem meer aan te zien en met een zachte hoofdnijging beiden groetend, verdween ze weer den avond in ».

Nog een paar uren vóor Giel zich heelemaal uit de macht van « de andere » en van den « andere » in hemzelf heeft losgeworsteld. « Zullen we samen waken », heeft Fina gevraagd, en ze vertelt van haar doopkleedje. De genade is daar, en Giel valt snikkend neer op moeders lijk.

Na den dienst is 't ook tusschen den pastoor en Giel de verzoening. Practisch zal Giel nu ook burgemeester zijn. En samen bespreken ze «de verwachtingen van den fruitbloei...»

XIV.

« De Andere » met zijn beste gedeelten reikt nog boven « de Moeder ». Niet enkel wat ik aanhaalde is van een kracht waarover thans, in haar heerlijk-suggereerende soberheid, te onzent weinigen als Marie Koenen beschikken, maar ook de typeering, die ditmaal dubbel zooveel personen als in « de Moeder » betreft, is bijzonder geslaagd. Ook die van de nevenfiguren : de pastoor, Anna, Maternus, Leenders.

Voor Giel en Virginie worden enkel daar de trekken aarzelend waar de schrijfster 't van haar kieschheid niet verkrijgen kan, de toestanden, waar ze zichzelf heeft opgelegd doorheen te gaan, stipter weer te geven. Toch is juist dat willen en niet-willen op zijn minst zoo gewaagd als een stoutere zet. Een hoogbegaafde als Marie Koenen moet maar zien dat ze er 't middel op vindt om zonder eenig procédé, dat ons haar buurschap met Nanny Lamprecht zou doen bedenken, te zeggen wat ze te zeggen heeft,

ook in die zaken. Uit bangheid aan 't stotteren gaan, en uit halfheid aan 't loenschen, waar men flink moet rechtop staan en rechtdoor kijken, is misselijk.

Daartegenover is 't wat al te kras dat Giel, na Fina's droeve boodschap op Lindeberg, nog blijft zitten, en over 't lijk van zijn moeder heen doorgaat met hunkeren. Zoo aartsgemeen is Giel niet.

Verder heeft « de Andere » meer stoffelijke gebreken dan « de Moeder ». Omwille van de boeiendheid is de techniek van hoofdstuk XVI met die van XV door mekaar gegooid. Vooral voor de rol van den pastoor werkt dat storend. Ook wat de taal betreft moeten we even fronsen bij dingen, waaraan Marie Koenen ons niet heeft gewend. Naast bladzijden, zoo fijn verzorgd dat « de Moeder » er zulk geene biedt, komen slordigheden als op blz. 35.

Dat alles vermag niet in 't minst onze bewondering te storen waar we Marie Koenen aan 't werk zien om staag en stout door te grijpen naar 't diepste van Fina, zooals voorheen naar 't diepste van Moeder Severiens. Wat een macht, des te treffender daar 't alles zoo eenvoudig-pretentieloos blijft. En dan sterker nog dan in 't vorige werk, die zindering van ontroerende bangheid om de grijparmen der grootstad die dringen tot hier. Maar geen nood, een « terre qui meurt » wordt het niet. Want over alles heen glanst weer Fina. Ze spreekt zich uit in dit boek, volmaakt en volkomen, en met haar « woorden » heeft ze niet ten volle één bladzij gevuld ! Maar elken dag en elk oogenblik doet ze wat haar te doen staat, schuchtertjes en toch zoo beraden, stilletjes en toch zoo sterk. Dat is de kracht van 't karakter, van 't geweten, van 't gebed. Geen wonder dat de pastoor, in een episch gebaar, wijst naar de sterren. Maar voor zichzelf had hij — ach, 't is zoo menschelijk, ook bij zijn ambtgenooten — zijn eigen gebaar,

bij politieke verleidingen, wat beter in 't oog mogen houden.

En zou ter eere van deze heerlijk-vergeestelijkte Judith dit boek nu niet mogen heeten « de Vrouw » ? De vrouw, in zoover ze is, naar 't woord van een ander Limburger, « der menschheid zegen» ? Onder onze meisjes die thans voor Vlaanderen aan 't opgroeien zijn, meen ik, Goddank, zulk een paar Fina's te ontwaren. Ik wensch er ons vele.

XV.

« Ik heb mijn ouden Bijbel wel gelezen.

« God zeide : Daar zij licht ! — en daar is licht ! » zong Schaepman in een gedicht, waarvan degenen, die peuteren aan den reus van de Roomsche bevrijding der Nederlanden, mij maar eens bij henzelf de weerga gelieven aan te wijzen.

Ook Marie Koenen heeft haar ouden Bijbel wel gelezen. En het gudst van licht in haar Mozes, in haar David, in haar Tobias, ook in haar blinden Tobias, al zijn de beide eersten veel beter geslaagd.

Zoovelen bij ons hebben zich aan Mozes gewaagd: Vondel, Bogaers, en die wel wat ten onrechte vergeten Versteeg, met zijn 18e eeuwsch heldendicht. 't Is alles vol plecht en majesteit. Maar Marie Koenen, in haar eenvoud, heeft « De Redder » anders gezien. Ik weet wel, dat men aldus niet stijgt tot de geniale Sinaï-hoogten van de Vigny's « Solitaire », en evenmin tot de rijk-gedrapeerde weidschheid van Carl Hauptmann's « Mozes », of tot den heldenmarsch « Mose », in « Das Lied der Menschheit » van Heinrich Hart. Maar, binnen kleiner bestek, vermocht aldus Marie Koenen iets als L. Frei in « Der neue Gott », een

Mozes-roman. Wel moeten wij bij de Nederlandsche vertelster missen de schittering van de Duitsche, die al boeiend en pakkend, zich ook in wijsgeerige kringen beweegt; maar Marie Koenen kent de perken van haar vermogens, en zwaarwichtige beschouwingen te vlechten in haar vlotte, vanzelf daarheenvloeiende verhalen is niet de zaak van haar kunst.

Wij hebben hier overigens te doen met verhalen voor de jeugd. « De Redder » verscheen in de A. U. M. editie (1) en « De Herdersknaap » in de St. Jozef's klasbibliotheek (2). Niet van het hooge bedrijf der beide heldendichters, profeten-volkenleiders wordt hier verhaald, maar van hun wording en vorming, wat er, met Gods genade, kan groeien uit een slavenkind en uit een volksjongen. Van Mozes' biezen mandje tot de verlossing door het wonder van den Nijl tot de Roode Zee. Een tweeluik : « Aan het Hof van Pharao » en « Ik zal met U zijn ». Natuurlijk hebben we hier niet datgene wat haar Limburgsche verhalen hun bizondere bekoring geeft en hun éénige waarde : die fijne harmonieering van romantische vizie en realistische, zelf-doorleefde werkelijkheid, die tintelende speling van gevoel en verbeelding en stipte noteering. Maar de Bijbelvastheid, naar letter en geest van deze Roomsche, haar inzicht en haar aanvoelen, haar vrome overgave aan wat de Heer zelf heeft ingegeven, bracht ook over haar iets van den Geest, die richt en drijft, en rustte haar kunst uit voor een plastiek van Bijbelsche figuren en landschappen, 't zij paleizen, 't zij slavenhutten, 't zij hevelingen van woestijnen, of Tien-Plagen-mirakelen.

Een klein wonder, die « Redder », maar evenzeer die

(1) Teulings Uitgevers-Mij, 's Hertogenbosch, 1919.

(2) N. V. Paul Brand's Uitgeversbedrijf te Hilversum, z. j.

« Herdersknaap ». Deze David gaat van zijn schapen tot den troon, maar dan is 't ook uit met dit verhaaltje « voor voortgezet onderwijs » : de ongekreukte kinder-, dichter- en heldenziel. En leg dat eens, gelijk we 't voor Mozes deden, naast hetgeen anderen gaven in onze taal. Alweer die plecht van vroeger eeuwen : van Jan Bellet tot J. Fr. Cammaert, over Vondel en Justus de Harduyn en J. B. Schaken en L. W. van Merken en C. Droste en Adr. van Cattenburgh. Neem er het heden bij : Quérido en J. Reyneke van Stuwe en Feber en Felix Rutten zelf : Ze deden hun best met inspanning van al hun krachten, en 't werd schitterend soms. Maar, o, die eenvoud van Marie Koenen, die maar steeds rustig vertelt, en die triomfeert in de idyllische plastiek ! Wij zouden er haast bij vergeten dat ze stopzet juist vóór de tragiek, en dat die anderen aandorsten iets dat reikt boven Marie Koenen's pædagogisch voornemen niet enkel, maar wellicht ook in dezen boven haar artistieke kracht.

Wat intusschen Bijbelsche verhaaltrant mag heeten voor de 20e eeuw, dat schrijf ik u in dit proefje af :

« Luistert broeders », zei Samuel tot zijn gezellen, terwijl ze daar voortgingen met het witte kalfje tusschen hen in, « luistert, ik ga u een geheim openbaren dat ge niet verbreken moogt, want het is een heilig geheim, een woord Gods: Ge hebt als allen in Israël, van Sauls zonde vernomen. Hij, dien de Heer heeft uitverkoren, en dien ik op 's Heeren woord gezalfd heb, heeft weerspannig en onwillig het Woord des Heeren verworpen. En daarom verwerpt de Heer hem, dat hij niet koning blijve over Israël. De Heer heeft gesproken, tot mij, zijn dienaar : « Vul uw hoorn met olie en ga op weg, opdat Ik u zende tot Isaï in Bethlehem; want Ik heb mij een zijner zonen uitverkoren om koning te zijn als het uur gekomen is. » Daarom, Isaï, moet ik uw zonen zien, dat de Heer, volgens Zijn woord, mij zal aanwijzen wien van hen ik zalven moet. »

Toen Isaï en de ouderlingen dit vernamen, waren ze zeer verwonderd en

verheugd, maar ze spraken verder niet, om door hun woorden Gods geheim niet te ontheiligen.

Zoo kwamen ze, met het kalfje, op den heuvel.

Midden op den heuveltop stond een altaar van aarde. Toen het kalfje geslacht was, werd op dit altaar het bloed uitgegoten en het vet verbrand tot het offer.

Boven een kolenvuur werd, aan het spit, het vleesch gebraden, en Samuel met de ouderlingen traden het huis binnen, dat bij dit altaar stond. De tafel tot het offermaal was daar bereid, maar ze gingen nog niet aanzitten. Terwijl Samuel, de hoorn met gewijde olie gevuld in de handen, zich in een der zetels neerliet, schaarden de anderen zich om hem heen, en uitziende naar den ingang, wachtten ze tot Isaï's zonen zouden komen.

Eindelijk trad er een jonge man binnen, hoog van gestalte en breed geschouderd.

« Dit is Eliab, » zeiden de ouderlingen, « Isaï's oudste zoon. »

Samuel zag hem met onderzoekenden blik aan, terwijl hij in stilzwijgen bad tot God : « Is deze uw uitverkorene, dien ik zalven moet ?» En in zijn hart hoorde Samuel Gods antwoord : « Zie niet op zijn voorkomen en op de grootheid van zijn gestalte. Deze is niet Mijn uitverkorene, al lijkt hij den menschen schoon en sterk. Der menschen oog ziet naar het uiterlijk, maar de Heer aanschouwt het hart. »

Toen schudde Samuel het hoofd : « Niet deze, » en Isaï riep zijn tweeden zoon, die ook kloek en welgebouwd was. Maar weer schudde Samuel, na ernstig stilzwijgen, het hoofd: : « Niet deze. »

De derde naderde, de vierde — zeven naderden er achtereenvolgens tot voor Samuel, die telkens weer dat woord herhaalde « Ook dezen heeft de Heer niet uitverkoren. »

Toen werden Isaï en de ouderlingen teleurgesteld en heel droevig, want ze verloren de hoop dat een der jongelingen van Bethlehem, een van Isaï's zonen, waardig zou bevonden worden tot het koningschap.

Maar Samuel zeide tot Isaï : « Zijn dit al uw zonen ? »

« Ach, » antwoordde Isaï, « één ontbreekt er nog, de kleinste. Maar als geen dezer zeven de uitverkorene is, hoe zal hij het dan wezen ? Hij is nog een kind. Niet eens hebben de anderen hem geroepen tot dit offermaal, om-

dat hij nog al te jong en te onnoozel is. Hij weidt de schapen buiten de stadspoort.

« Zend en laat hem halen, » zei Samuël, « want we kunnen niet aan tafel gaan, voor ik ook hem gezien heb. »

Het was een verre weg van den offerheuvel door het stadje naar de weiden buiten de poort. Eerst toen er veel tijd verstreken was, hoorden Samuel en de anderen de voetstappen komen van de twee zonen door Isaï uitgezonden en van den derde, dien ze gehaald hadden. Nu traden ze over den drempel.

Verwonderd en bedeesd zag de knaap, die daar tusschen zijn twee groote broers liep, naar den eerwaardigen grijsaard in het witte kleed, wiens blik zoo welgevallig en liefdevol op hem rustte.

« Dit is David, » zeiden de ouderlingen.

In zijn linnen lijfrok, tenger en klein, stond de jongen daar, blootsvoets, en een hoofddoek droeg hij nog niet.

Zijig en glanzend golfden hem de zwarte lokken om het gelaat, op de nog zoo teere schouders neer. De zon had hem voorhoofd en wangen verbruind, maar met een kinderlijken blos van beschroomdheid was nu zijn gezicht overtogen, al blikten zijn fonkelende zwarte oogen nog zoo vrank en open met hun vriendelijken lach naar Samuel op, die den blik niet meer van hem afwendde.

Want in zijn hart hoorde de rechter van Israël Gods stem : « Sta op en zalf hem, want deze is het, dien ik uitverkoor. »

Langzaam hief Samuel zich op en trad op den knaap toe, om wien thans de zeven broers en de vader met de vier ouderlingen zich zwijgend schaarden.

In zijn handen hield Samuel den horen, en over Davids lokkig hoofd goot hij de gewijde olie uit, zeggende :

« Zie, de Heer heeft u gezalfd tot vorst over zijn erfdeel. »

Toen kuste Samuel het kind op beide wangen.

En allen schaarden zich dan rond de tafel, aan het offermaal, om het vleesch van het witte kalfje te nuttigen.

Aan Samuels zijde zat David, stil en aldoor verwonderd, want begrijpen kon hij niet, wat er zoo opeens met hem geschied was. Maar hij voelde een diepen ernst en een vroom ontzag in zijn hart, dat tot dit uur niets anders gekend had dan zorgelooze vroolijkheid.

Toen het offermaal was afgeloopen, stond Samuel op om heen te gaan.

Allen vergezelden hem door de straten tot buiten de stadspoort. Maar bij het afscheid legde de grijsaard de handen op Davids schouders en sprak :

« Wacht uw uur, zooals God het geven zal, en doe al wachtend alles wat uw hand te doen vindt tot Gods eere en der menschen hulp. »

Toen schreed Samuel alleen verder langs den weg door het groene land.

« Mag ik nu terug gaan naar de schapen ? » vroeg David, die verlangde naar zijn eenzame weide, om er over al het wondere wat er in zijn hart bewoog te kunnen nadenken.

Isaï liet hem de vrijheid, en de knaap liep, op z'n vlugge lichte voeten, dwars door de velden. Het was nu laat in den middag. De zon begon reeds naar de kim te zinken. Inniger werden de kleuren, dieper getint en breeder zich spreidend de schaduwen van boomen en struiken. Stil en droomerig was het late licht.

Toen David bij zijn schapen kwam, lagen ze rustig in groepjes bijeen. Ze hieven even zachtblatend den kop op, nu ze hun herdertje herkenden.

Dwars tusschen hen heen, met een goedig woord hier en daar hen groetend of geruststellend, schreed de knaap naar den lagen heuvel, die het weideveld afsloot.

Hij klom naar den heuveltop. Mirtenboschjes gaven daar schaduw, en veel bloemen goudgele brem en zonnegouden hennabloemen aan de lage struiken, tulpen en ranonkels tusschen het gras kleurden er en geurden er. David stond daar nu midden tusschen de bloemen en bloeiende struiken, en schouwde uit over het wijde landschap daar vóór hem. Dicht langs den heuvelvoet lag een weg, en daarachter begonnen weer de weiden en de korenvelden. Hier en daar in die groene vlakten glansde lichtend een meertje, rees een groep olijven of een eenzame cipres op, verhief zich een heuvel, belommerd door looverige boschjes. Over dit alles gloorde het avondrood, want ver aan de kim laaide purper en oranje de vlammengloed van zonsondergang.

Nog nooit had David de aarde zoo schoon gezien. En terwijl hij daar stond en uitzag was 't hem, alsof zijn hart al voller en voller stroomde van verwondering en dankbaarheid, al voller van geluk. Het was hem alsof al het licht van de kim en de ruimte zijn hart vervullen kwam, en dit klopte met zoo machtige slagen, dat hij wel moest de armen breiden en zijn stem verheffen en roepen : « O Heer mijn God, ik dank U ! »

Toen zag hij om en bukte zich. Uit een verborgen plekje onder de mirte-

struiken haalde zijn hand een kleine harp te voorschijn. Het was een versleten en onooglijk speeltuig. Davids kleine harp. Vaal en vermolmd was haar hout. En toch waren haar snaren strak gespannen, en nu hij, neergezonken daar in het gras, met het speeltuig op zijn knieën, de hand over die strak gespannen snaren liet glijden, gaven ze een diepen en welluidenden klank, die ver doortoonde over het stille land en door het avondrood.

En de tonen rijden zich aan de tonen in wiegende evenmaat, al dieper en inniger werd hun zang, en met gebogen hoofd beluisterde David de stem van zijn harp, die uitzong al wat er leefde en bewoog in zijn hart, al zijn verwondering over het geluk dat hij in zich voelde, al zijn dankbaarheid voor Gods weldaden, al zijn blijdschap om de schoonheid en de vrede van het landschap.

En met de stem van zijn harp vermengde zich ten laatste Davids eigen stem, want woorden welden op, in zijn hart, die hij uiten moest;

« De Heer leidt mij, en niets zal mij ontbreken.
In een weideland, daar doet Hij mij verwijlen.
Aan een ververschend water voedt Hij mij op.
Mijne ziel doet Hij opleven. »

Hij zong en herzong zijn nieuw gevonden lied, tot zijn oogen vochtig werden van tranen. Toen begaf hem zijn stem; hij liet het speeltuig neerzinken in de schootvouwen van zijn kleed, en uitstarend zag hij dat de avond begon te duisteren.

Langzaam stond hij op, verborg zijn harpje weer onder de struiken, nam den herderstaf, die daar lag neergeworpen, en daalde dan met snelle sprongen den heuvel af naar den kant van de weide.

Hij klapte in de handen en riep de schapen, die allen zijn teeken en zijn stem kenden, opsprongen en zich om hem heen kwamen dringen.

David streelde met zijn langen rieten staf over hun wollige vachten, terwijl zijn blik hen telde, en toen hij vooruit trad volgde zijn kleine kudde hem al blatend.

Op den weg kwamen ze, daar liet het herdertje zijn schapen voorgaan, en, evenmatig zijn staf oplichtend en neerzettend, stapte hij achter hun vredig geblaat op Bethlehems poort toe.

Met het hoofd opgeheven liep David na te denken, de oogen gewend naar den diep-blauwen avondhemel, waar de eerste sterren reeds openloken.

't Laatst van alle herdersknapen kwam David vandaag in 't stadje terug. » (1)

XVI.

De verliefde op de verhalen en de legenden van den ouden en den nieuwen tijd, de verliefde op de Middeleeuwen vooral — waarom zou ze zich niet wagen aan zwaarder werk, aan uitgebreider en aan dieper, waarom zou ze 't niet eens beproeven met een Middeleeuwschen roman ? Als Couperus in zijn « Groot Nederland » naar den wereldschen « Walewein » werkte met « Het zwevende Schaakbord », waarom zou zij, Marie Koenen, die zooveel meer voor de Middeleeuwen voelde en er zooveel meer van afwist, den vromen « Parcival » niet aandurven ?

En ze bestond het. Maar te onzaliger ure speelde Marie Koenen, Couperus. Want Marie Koenen, als ze doet aan parade-stijl, dan is ze niet meer Marie Koenen, dan is ze een pseudo-Couperus. En alree daarom, om dien opgewonden, opgejaagden stijl, waarin de kunstmatigheid de bezieling verdrong, vind ik 't jammer. Dat is geen rythme, dat is kadans van blik-en-tin ; en dat voor een epos, dat door de tijden heen de klokken doet luiden op Montsalvat !

Mislukt alvast naar den vorm. En de inhoud ? Wat zou ze kiezen ? De naieve wijsheid van Chrestien de Troyes, of de gloeiende mystieke passie van Wolfram von Eschenbach ? Was onze Hollandsche prozadichteres getrouw ge-

(1) « De Herdersknaap van Bethlehem », blz. 11-18.

bleven aan den geest van den Franschen dichter, had ze zich niet verstout aan de intellectueele zielsdiepten van den Duitschen, dan was er althans een kans tot slagen geweest. Maar hoezeer ook doordrenkt met de edelste phantasieën der Middeleeuwen, gevoed door 't gevoel, — van de gedachtenstrevingen dier tijden in haar scholastische snuffelingen of haar ascetische vluchten, ware ze wijselijk afgebleven. Of zij die toch weet wat studeeren is, had zich ditmaal moeten inwerken, dubbel en dik, in die veelslachtig-symbolische en anagogische sagen. Die symboliek nu, vooral waar ze zooals in de Parcifal, door Duitsche Grübelei, in den edelen en grootschen zin, als 't ware geometrisch is uitgezet, mag niet de zaak heeten van Marie Koenen. Dit heeft ze dan ook wel weer zelf gevoeld, en zoo vond ze 't eenvoudiger — voor eenmaal heeft haar eenvoud haar parten gespeeld — op haar wijze te gaan parafraseeren ik weet niet welk bondig Parcifal-relaas, wellicht datgene wat in een of ander schoolboek pasklaar lag. Ik durf denken — ben ik verkeerd, het zou daarom voor 't geval niet te beter staan — aan een operatie-basis als b.v. de « Parcifal » die « naar Wolfram van Eschenbach », met een onmeedoogende uitzifting der diepzinnigheden, naar pædogogische wenschelijkheid voor schoolgebruik werd geschoteld door G. Bolkestein, M. Poelhekke en Dr. J. Prinsen in het 2e deel van hun overigens heel mooi « Nederlandsch Leesboek », dat in 1916 bij Wolters — Groningen — verscheen.

Daar kan men opdoen, binnen die enkele bladzijden (285-296), ongeveer alles wat Marie Koenen aan inhoud heeft verwerkt in de 150 blz. van haar « Parcifal » (1920). En toch zou 't onrechtvaardig zijn, te onderschatten de verdiensten van onze dichteres, waar ze 't verhaal doorweeft met haar eigen vondsten : de Gloria-, de Credo-, en de Sanctus-liturgieën.

Maar als geheel moet ik, tot mijn spijt, den indruk handhaven dat Marie Koenen zich ditmaal in haar keuze en haar kunnen vergist heeft.

Hield de « Parcifial » (1) haar zoo vast, dat ze behoefte gevoelde om het moederland van de Graalsagen te gaan verkennen ? In elk geval bracht ze van haar kuiertocht een fraaien bundel « Bretonsche Legenden » (2) mee, waarbij we dan mogen vaststellen dat het speelsche gevolg gelukkiger was dan de drijvende oorzaak. Twaalf stuks : « De Klokkeluiders van Quelven », « Introïbo », « Sint Rohan », « De Zanger », « Anna bis Regina », « De Boomen van Sint Ivo », « Het schip met Monnikjes », « De Herten van Sint Kenan », « De Toren van Sint Michiel », « Het Pardon ar Bêwien », « De Malord » « Ker-Is ». Vooral dat « Schip met Monnikjes » is een prachtig dingetje ; maar er is ook veel fijns in de andere, al wordt men af en toe gewaar, dat de sappen gewilliger stijgen uit den eigen Limburgschen bodem, en dat een toeristen-rit niet het beste middel is om in stemming te komen.

Met een enkel woordje mag hier ook worden bedacht Marie Koenen's arbeid voor het Geert-Groote-Genootschap, waarin van haar een paar brochuurtjes verschenen, die, buiten de vroom-propagandistische bedoeling van die grootscheeps-werkende onderneming, de verdienste hebben, in den eigen dadelijk te herkennen toon van Marie Koenen's verteltrant te blijven : « Leven van Jeanne d'Arc » en « Melania de Jongere », het leven van de parvula benedicta (383-439), de laatste der Valerii Maximi.

---

(1) Verschenen in de reeks «Nieuwe Romans» van de Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur », A'dam.

(2) Van Munsters Uitgeversmij, A'dam, 1927.

Maar aan tochten op vreemden bodem is het dan ook voor haar heimat-Muze genoeg.

XVII.

Hoe zou een vertelster als Marie Koenen kunnen vergeten dat ze wandelt en leeft op denzelfden grond, die eenmaal getuige was van de epiek en de tragiek der Karlingers ? In « de wilde Jager » had ze haar kracht in 't historische beproefd ; waarom zou ze 't niet wagen in de tijden, de oudere en bontere nog, waarin zoovele harer legenden spelen ? Had onze groote historische romanschrijfster met protestantsche laatdunkendheid de Middeleeuwen verwaarloosd ? Komaan, hier was iets goed te maken.

Aan « Het Koninkje » (1) werd niet zooveel aandacht geschonken als aan het vroeger werk van Marie Koenen. De schuld ligt voor een deel aan ons publiek, dat het zich in zijn lectuur almeer gemakkelijk wenscht te maken ; voor een ander deel aan Marie Koenen zelf, die zoo gewetensvol aan voorstudie deed, dat haar schepping er onder leed.

Ziehier de inhoud van den driedeeligen roman, waarmee Marie Koenen voor de Nederlandsche literatuur iets aandorst dat, naar zijn omvang, zoowat bedoeld was als een tegenhanger van « Stephana Schwertner ».

We zitten onder de regeering van Dagobert I (629-639). Lichtzinnig is deze koning, maar goedhartig ook. Zijn Austrasiërs zijn ontevreden over hem ; maar hij zal ze paaien. Heeft hij tot residentie het wufte Reuilly verkozen

(1) 3 dln. Hilversum, in Brand's Witte Bibliotheek, z. j. (1918-21).

boven Metz, de vrome bisschopstad, waar hij werd grootgebracht, hij schenkt hun thans alvast zijn driejarig zoontje, Siegbert III, tot koning.

Siegbert reist dus af naar Metz, onder de hoede van zijn leeraar Otton, Dagobert's voorlezer, en van Begga, Pepijn's dochter, die Siegbert's pleegmoeder is. Schitterend is de ontvangst te Metz.

Onder 't gevolg verschijnt ook Grimoald, de zoon van huismeier Pepijn. Maar Grimoald loopt te morren tegen zijn vader, die hem bij 't koninkje een ondergeschikte bediening gaf. De eerste plaats naast den troon zou hem nog niet genoeg zijn. Hij begeert de koningskroon, en al zijn daden zal hij richten naar dat doel.

Het is voor Begga, die te Reuilly bij haar moeder en zusters een prinsenleven leidde, een zwaar offer, in dit somber kasteel te Metz te moeten wonen. En als er niet de jonge bajulus Otton was, die voor haar en het koninkje, maar het liefst voor haar, met zijn palster komt, en liedjes zingt, ze zou het zeker niet volgehouden hebben.

Maar het koninkje is er immers ook, het hulpelooze, kleine ventje, dat hen allebei zoo noodig heeft, Otton en Begga. En Otton kent nu zijn roeping, die Fedolius, de kluizenaar, hem heeft aangewezen : het koninkje te vormen tot een vromen, heiligen koning, die het land zal verlossen en opheffen uit het heidendom. Er is nog iets anders : Otton houdt van Begga, en eerst als Grimoald, haar broer, hem verrast op zoo'n onschuldig zanguurtje, en woedend uitvliegt tegen Begga over vrouweneer en geboorteadel — want Grimoald is natuurlijk ook op Otton jaloersch — dan eerst beseft hij dat het best is, Begga te vergeten, en alleen nog maar te leven voor het koninkje.

Als Begga dan, een week later, Otton verzoekt om mee te gaan met den hofstoet naar Reuilly, weigert hij, en ver-

trekt hij alleen, te voet, naar Remiremont, waar Siegbert's koningswijding zal gevierd worden op den Heiligen Berg, en waar hij vader Eloy, den kluizenaar-goudsmid van Reuilly, moet spreken.

Bij vader Eloy vindt hij nu Begga terug, die om raad kwam en steun. Otton mag blijven, terwijl ze alles opbiecht : Hoe ze een huwelijksaanzoek kreeg van den zoon van Arnulf, vaders besten vriend, maar dien onmogelijk huwen kan, daar ze een ander liefheeft, een mindere, in dienst van het hof. En wat ze doen moet : teruggaan naar Metz, waar ze hem elken dag ontmoet, of bij haar moeder en zusters blijven te Reuilly. Eloy raadt haar het laatste aan. En Otton overwint zichzelf, en zegt haar, kalm en koel, dat het voor haar best zal zijn, zich heelemaal aan God te wijden.

Zoo gaat Begga dan heen. En Otton vertrekt met Eloy naar den Heiligen Berg, waar het koninkje wordt gekroond...

Dagobert is nu dood, twee jaar lang heeft Begga de koningin-weduwe Nautilde gezelschap gehouden te Compiègne. Thans wordt ze naar Metz geroepen, waar haar vader ziek ligt. Ze vindt er haar moeder, haar zusters, Grimoald, Otton, het koninkje, dat haar niet meer herkent.

Pepijn laat, in 't bijzijn van zijn familie en van Otton, zijn brief aflezen aan Siegbert : de laatste raadgevingen van een stervend staatsminister.

Als allen zijn heengegaan, blijft alleen Grimoald nog, die om een onderhoud heeft verzocht. Hij eischt het majordomusschap op. Pepijn doorpeilde allang de onwaardigheid van zijn zoon. Dit optreden geeft hem den laatsten knak ; en als Begga, een half uurtje later, haar vader zeggen komt dat ze zijn wensch volbrengen zal, en huwen met Ansegis, Arnulf's zoon, vindt ze den stervende uit-

gestrekt op den grond, en vangt ze zijn laatste woorden op : « Nooit Grimoald Majordomus, wel Otton »!

De Rijksraad, op Grimoald's aandringen bijeengeroepen, moet uitmaken wie majordomus worden zal. Het volk verlangt Grimoald, Pepijn's zoon, den dapperen, machtigen, die zoo'n heerlijk paleis heeft op Cauriacum, en die hen groot en rijk zal maken. Maar Begga verschijnt, en onder eede bevestigt ze de echtheid van Pepijn's laatste woorden : « Nooit Grimoald, Otton ! »

Ge liegt, tiert Grimoald, ge liegt uit liefde tot Otton. Maar Begga stelt aan de vergadering Ansegis voor, als haar toekomstig echtgenoot. Het volk stemt jubelend in : « Otton majordomus ! » Grimoald gooit zijn zwaard voor de voeten van Siegbert, en verdwijnt.

Maar Lothar schaft raad, hij, de weggeloopen leerling van Otton, die zich, uit berekening aan Grimoald heeft gehecht. Grimoald zal eerst een tijd het land verlaten.

Rodolf, de hertog van Thüringen, heeft verraad gepleegd, en Siegbert's leger moet optrekken. Grimoald zal ginder als ridderlijk helper bijspringen, en het Godsrijk redden op de ongeloovigen, die Rudolf steunen. Zoo zal Grimoald het brengen tot heerschappij, het koninkje in den Rijksraad weten te dwingen tot het toekennen van het majordomusschap, en Rodolf tot het schenken van zijn dochter Renula, als vrouw aan den overwinnaar.

Grimoald aarzelt nog even ; want zijn moeder komt hem opzoeken in zijn prachtig paleis, om te vernemen of haar zoon nog aan God en zijn geloof denkt. Maar hij weet haar gerust te stellen, en zoo dadelijk gaat hij vertrekken naar keizer Heraklius.

't Valt uit zooals Lothar voorspeld heeft. Het volk slaat aan 't morren omdat de regeering te heilig wordt en het hof een klooster lijkt. Het krijgt medelijden met Grimoald,

den verstooteling. En als Grimoald met den praal der overwinning terugkeert, en de held wordt, die het Godsrijk redt, valt hem overal geestdrift en toejuiching te beurt.

Zelfs het koninkje doet mee. Stralend van geluk verschijnt hij bij Otton. Maar hij vindt zijn vriend in treurnis. Siegbert moet beloven dat hij nooit naar Grimoald luisteren zal, zonder vooreerst hem — Otton — raad te vragen. Goed zoo. Siegbert gaat heen om het feest der overwinning voor te zitten. Otton blijft alleen in zijn studeervertrek. Dat oogenblik heeft Lothar afgewacht : hij wil immers den laatsten hinderpaal uit den weg ruimen. Hij stort op Otton, maar Otton weet van zich af te slaan, en slaat Lothar neer. Maar wat nu ? Otton vlucht.

Midden onder 't feestmaal, komt daar Lothar kruipen over den vloer, kermend van pijn. Op Grimoald's vragen weet hij enkel te fluisteren : « Otton » en « wraak ». En Grimoald zal zich wreken.

Het koninkje, half waanzinnig, doorloopt het paleis om Otton te zoeken. Maar Otton is heen. Lothar sterft. De Rijksraad vergadert, en, onder Grimoald's dwang, verklaart Siegbert Otton vogelvrij als sluipmoordenaar ; en Grimoald wordt tot majordomus verheven.

Grimoald zal het koninkje wel klein krijgen. Twee wegen : ófwel hem langzaam overleveren aan 't verderf, waaraan ook zijn vader stierf, óf hem laten stikken in zijn heiligheid. En als handlanger van Grimoald krijgt Siegbert een nieuwen bajulus, Salapius, den vadsigen Griek.

Na vier jaar is dan ook het koninkje een suffe stakkerd geworden. Maar Otton, de vogelvrije, leeft wilskrachtiger dan ooit. Romaric, de kluizenaar, na rijp beraad, wees hem af voor het priesterschap. Maar Otton heeft zich opgesloten, vast, bidt, en denkt aan zijn koninkje.

Daar flikkert iets op in Siegbert. Uit zijn doffe slaperig-

heid rijst een koning, die beseft dat het Godsrijk wacht op hem, en die zich niet zal laten doodknijpen, in langzame wurging, noch door Grimoald noch door Salapius.

Hij doet zich voeren van stad tot stad. Overal wordt de koning gevierd. En vóór hij terugkeert naar zijn Palatolium, wil hij volstrekt naar Metz. Zijn omgeving wil dat niet. Maar Siegbert vlucht, 's nachts, langs de Moezel. Uitgeput zakt hij neer onderweg. En Grimoald, die hem achterna is gehold, vindt hem den volgenden ochtend ziek in 't slaaphokje van een veerman.

De ziekte duurt lang, en als het koninkje weer opstaat is hij een heel andere Siegbert geworden : de koning, dien het Godsrijk noodig heeft, en dien Grimoald zoo vreesde. Met één verleiding heeft Siegbert nog te kampen : Grimoald's mooie, jonge vrouw, de wufte Renula, heeft hem lief. Maar ze begeeft zelf voor Siegbert's dappere deugd ; en, tot inkeer gekomen, laat ze haar kind, Childebert, in heilige handen, en vertrekt ze naar 't klooster te Nijvel, waar Grimoald's moeder en zusters zijn.

Salapius, de gluiper, weet van de samenkomst van Renula en Siegbert, en van haar onverwachte reis gebruik te maken, en zet Grimoald aan om zijn vrouw schuldig te verklaren. Op een feest te Cauriacum wordt ze door haar man openbaar als deerne geschandvlekt ; en zoo is niet alleen Renula, maar ook de jonge koning gebrandmerkt.

Nog steeds is daar Otton, die waakt en bidt.

Romaric, die nog altijd in Grimoald den zoon zag van den koenen Pepijn, en in Otton, den jaloerschen sluipmoordenaar, begint eindelijk klaar te zien. Hij gaat naar Grimoald, die schuld bekent en bekeering huichelt. Maar dit is voldoende om Otton het langbegeerde priesterschap te bezorgen.

Terwijl Grimoald voor Romaric zijn veinsbiecht sprak,

reikte hij Siegbert den beker, met een langzaam werkend hersenvergif. En de koning, die met Otton nu zoo heerlijk aan het Godsrijk zou werken, sterft een paar dagen later, en laat een jonge weduwe achter, Himnechild, met twee kindjes : Dagobert en Clovis.

Nu slaat Grimoald zijn laatsten slag : Hij verbergt Dagobert II, maakt een valsch testament, en laat zijn eigen zoontje kronen tot koning. Maar Siegbert's broer achterhaalt alles, en laat vader en zoon in den kerker opsluiten. Childebert wordt door Begga te voorschijn geroepen. Nu is 't uit voorgoed met Grimoald. In wanhoop snijdt hij zijn polsaders over. Otton wil Grimoald in zijn gevang komen groeten en troosten. Maar hij vindt er een stervende en komt op het juiste oogenblik om berouw in hem op te wekken en hem een biecht af te nemen, die hem nog redden kan voor de eeuwigheid.

XVIII.

Na « het Koninkje », « Stormenland ». (1) — Het Frankenrijk, dat zich onder de huismeiers had verstevigd en uitgezet, nu ook Friesland veroverend. — De levens van Pepijn van Herstal, van Radboud, van Willibrord door elkaar gevlochten. — De laatste strijd tegen het Heidendom, dat bezwijken moet.

« Stormenland » zet in met het Benediktijner-klooster te Ripon, waar Wilfried abt is geworden. Zooeven liet hij Dagobert, den zoon van Siegbert III, uit zijn handen gaan: de pleegzoon immers is thans gereed voor den troon van Austrasië. Nu krijgt hij van de Voorzienigheid een ander pleegkind in de plaats : den kleinen Willibrord. Zijn moe-

(1) De Gemeenschap, Utrecht, 1930.

der is gestorven in de kraam, en Wilgis, de vader, wil kluizenaar worden.

Het kind groeit op tot een prachtigen jongen. Zal hij kloosterling worden ? Wilfried wil naar den Paus, om ginder te Rome te gaan vertellen hoe hij door de knoeierijen van koning en edelen uit zijn bisschopstroon te York werd ontzet. Maar intusschen een klooster zonder abt, dat gaat niet ; en liever dan iemand in zijn plaats te zetten, zal hij zijn mannen verstrooien over de kloosters der Heptarchie tot hij is weergekeerd van zijn reis. Zoo gaan ze her en der in groepen van zes. Willibrord, de jongste, trekt met de vijf oudsten over zee naar de Oostkust van Ierland, bij Egbert, den abt van Rathmelsigi.

Daar groeit nu Willibrord verder op tot een reus van een Zee-Sas. Hij hoort er de verhalen van de zendelingen, die komen van den Rijn en van elders. En het duurde niet lang of hij besefte dat door de schuld van zijn voorvaderen Britannië in zijn eeuwenlangen schoonchristelijken bloei was verwoest. Dat zou hij goed maken elders, zoo God het wilde, met voor Christus zijn zweet en zijn bloed te geven.

Maar pas is Wilfried met 's Pausen brieven in volmacht teruggekeerd, als hij door koning Egfried wordt gevangen genomen. Nu is hij verdwenen uit York en Northumbrië; maar straks krijgt Willibrord uit Wilfried's schuiloord een brief van hem met veel nieuws : In 't Frankenrijk werd Dagobert II vermoord door Ebroin, die nu regeert in naam van zijn onmondigen koning Theodorik over de drie Merovingische rijken. Het Christendom ligt er verscheurd en onteerd, en nog steeds zijn de Friezen heidenen en vijanden der Franken. Op zijn jongsten tocht was Wilfried over Friesland gereisd... Dat is voor Willibrord de openbaring: Hij, de Zee-Sas, moet naar die Zee-Sassen ginds.

Na vijftien jaar verblijf te Rathmelsigi wordt Willibrord, de Benedictijner monnik, tot priester gewijd. « Vader Egbert, mag ik naar Friesland? » Egbert schrikt terug. Hij zelf stond eenmaal, met zijn vriend Wigbert, vóór zijn ouden abt met dezelfde roekelooze vraag. Ze werd hem geweigerd... Maar Egbert denkt na : Een reus en een wil als Willibrord, misschien! Ga om raad bij den kluizenaar in de bergbosschen ten Zuid-Westen van ons klooster. Daar vond Willibrord Wigbert. Een kwarteeuwe zwierf deze, ondanks het verbod van zijn abt destijds, langs de meren en moerassen der Friezen. Van Wigbert verneemt Willibrord dat in Frankenland een held is opgestaan, Pepijn van Herstal, die onlangs Ebroin versloeg, en aldus zelf oppermachtig huismeier werd. Die Pepijn wordt de redder wellicht van heel Gallië. Als nu daarbij nog de Friezen zich bekeerden. Maar een kwarteeuw ervaring heeft mij geleerd dat daarginds voor den zendeling weinig oogst en veel gevaar valt te rapen. — Toch wil ik er heen, verstokt zich Willibrord. Egbert stemt eindelijk toe, en elf kloostergenooten van Willebrord gaan mee, met onder hen ook een oudere, priester Siudbert.

Het tooneel is nu Friesland. Koning Radboud regeert, en heeft, ondanks al zijn dapperheid, al zooveel van dat Frankische christendom en die Frankische grijpzucht geleden, dat hij dubbelen ijver gebiedt in den heidenschen godsdienst. Maar daar komen van over zee weeral christenpriesters aan, die oorlof vragen om 't land te doorkruisen. Als 't maar alweer geen Frankische spioenen zijn ! Radboud houdt raad : Halfdan, de grijze Wodanpriester, is de vraagbaak. De Britten, die basterd-Sassen, vragen een onderhoud. Het moet hun worden toegestaan, zoowel als de gastvrijheid, zoolang als 't blijkt dat ze geen kwaad in 't schild voeren. Nieuwe vijanden trouwens hoeven de

Friezen zich niet op den hals te halen. Wij hebben al aanzien en grondgebied genoeg verloren. Onze stam is aan het ontaarden. De trouw aan Alvader moet herleven onder ons. Dan krijgen we weer de kracht om onzen bodem te zuiveren van Franken en Christenen. En dan herleven hier weer in hun pracht Balder en de Azen.

Het onderhoud wordt verleend : Maar Radboud richt zich niet in 't minste tot Siudbert, wel tot dien man als een boom, tot Willibrord. Het is dan goed begrepen: ze mogen blijven in Friesland, tot zoolang ze geen Friezen bekeeren.

Radboud ziet en weet en doet veel. Maar het minst in zijn eigen huishouden. Zoo achterhaalde hij nieteens dat zijn dochtertje Theudezinde allang christinne is, en dat zijn oudste zoon, zijn Welgel, ook al aan 't wankelen gaat.

Siudbert vindt het akelig in dat modderland; maar Willibrord voelt er zich thuis. Bij 't oude Romeinsche kasteel Wiltaberg, vindt hij de ruine van het oud kapelletje terug, daar opgericht door Dagobert I, na zijn overwinning op Friezen en Sassen. Van daaruit zal de prediking van Willibrord over de Friezen uitstralen. Vooreerst wordt Welgel door de genade bezocht... Maar intusschen heeft Radboud's gebod zijn beslag gekregen : over het heele land heidensche feeststoeten; een daarvan trekt Willibrord voorbij, terwijl hij, verdoken, in gesprek is met Welgel. Maar dat gesprek werd door kleinen Radboud, 's konings jongste zoontje, een geboren spionnetje, onderschept.

Zoo moeten de zendelingen 't land uit. Op Siudbert's voorstel gaan ze naar Pepijn, over Maastricht, waar ze groeten het graf van Sint-Servaas en het beeld van de Sterre der Zee, waar ze den jongen Hubertus ontmoeten en Plectrudis, de verstooten vrouw van Pepijn. Want Pepijn is schoon van verre, maar van dichtbij verre van

schoon. Wel wordt de Britsche groep door Pepijn ontvangen. Maar zijn eerzucht houdt geducht de Kerk onder den Staat; en zijn privaat leven, nou, daar verneemt Willibrord alles van, bij monde van bisschop Lambertus. Pepijn's bijzit, Alpaïs, en haar broer, Dodon, doen zoo ongeveer met den vorst wat ze willen. Enkel is hij nog held op het slagveld.

Pepijn's voorstel luidt, Taxandrië te herevangeliseeren. Siudbert vindt het best ; maar Willibrord niet. Die wil Pepijn weer naar de wapenen lokken, ook om hem zedelijk op te helpen; en, gesteund door de macht, wil dan Willibrord naar Friesland terug. Maar vooreerst naar den Paus om toelating. Zoo speelt Willibrord, die wat aandurft, in Pepijn's eigen paleis, Rome uit tegen Herstal. Pepijn knarsetandt, maar Willibrord gaat.

Intusschen gebeuren in Friesland vreemde dingen. Welgel is sinds drie jaar heen, gevlucht, wijl zijn vader hem dwong naar Wodan's priesters. Beroald, de dappere jongen, verliefd op Theudezinde, moet van haar vernemen dat ze enkel Christus bemint. Radboud's woede stijgt met zijn haat tegen den Kruisgod. Heel Friesland moet weer naar Wodan. Maar daar verschijnt weer Pepijn om Wiltaburg, Pepijn met zijn troepen.

Willibrord is uit Rome terug. Aan Pepijn brengt hij brieven van den Paus. Pepijn weerstaat den invloed niet van zoo sterke wilskracht en zoo diepe vroomheid. Hij komt tot inkeer. Weer wil hij vóór alles de veldheer van Christus wezen. Zijn geestdrift deelt hij mee aan zijn troepen. De Friezen worden achteruitgedreven; en Welgel, die opduikt, wordt door Willibrord gedoopt.

De Frankische afgezanten bieden Radboud den vrede, mits hij de prediking van 't Christendom aanvaardt. Radboud is radeloos, maar Halfdan, evenzeer als Radboud zelf

onkundig van Theudezinde's bekeering, stelt voor dat Radboud's oudste dochter, die immers door de Franken als onderpand wordt gevraagd, uitspraak zal doen. Theudezinde verklaart dat ze met den overwinnaar meewil. Radboud raast, maar Wiltaburg wordt ontruimd. Daar zal voortaan de bisschopszetel staan in plaats van te Dorestad; en Willibrord, niet meer Siudbert, zal bisschop zijn. Maar Willibrord antwoordt : Gebeuren zal wat de Paus, niet wat Pepijn wil. Woede weer van Pepijn, althans van den ouden Adam in hem. Maar Willibrord aanvaardt andermaal de reis naar het Zuiden; en Theudezinde gaat mee tot Maastricht, waar ze onder Plectrudis' hoede verblijven zal, en waar ze oudere speelgenoote wordt met Grimoald, den ziekelijken zoon van Pepijn.

De Paus heeft Willibrord tot aartsbisschop van Friesland gewijd. De zetel wordt Wiltaburg, inderdaad, en om Medemalacha, de hoofdstad van Radboud, die steeds meer verbolgen en machteloos wordt, zal Willibrord een wal van kerken en kloosters slaan.

Welgel is door zijn vader in boeien geslagen. Halfdan slaakt ze, maar niet voor de vrijheid, wel voor het offer, dat aan de goden moet worden gebracht tot het keeren der kansen. Reeds vlamt de brandstapel op, maar daar wordt Welgel gered door de Frankische soldaten, en gebracht onder de hoede van Willibrord.

Het uiterste zal worden gepoogd, niet door Radboud, die een oud, gebroken man is, maar door Beroald, die met het Noorden een bond van Wodansvolken wil stichten.

Grimoald komt Willibrord boodschappen, dat Lambertus is vermoord door de handlangers der wraaknemende Alpais. De aartsbisschop zal mee met Grimoald; want naarmate het Christendom vorderde in Friesland, zakte het

steeds in meer ellende en verdorvenheid over het Frankenrijk. Willibrord volgt den wensch op van Plectrudis, en zal te Rome zijn invloed doen gelden, opdat Hubertus, die tot hardhandige hervormingen in staat is, bisschop zou worden.

Maar nu Pepijn oud wordt, nu hij van zijn laatsten tocht naar Keulen terug is, en niets meer verlangt dan rust, wie zal hem opvolgen? Nooit Karel, zweert Plectrudis, want dat is de zoon van Alpais, een basterd. Maar Karel was altijd Pepijn's lieveling en is voor de wapenen opgeleid door hem. Grimoald huwde met Theudezinde, en hun kindje Theobald, wijl vader te zwak is, moet grootvaders macht in handen krijgen. Dat is Plectrudis' droom.

Maar Theudezinde kwijnt. Ze is niet gelukkig bij haar man en onder de Franken. Ze heeft zich hun Christendom anders voorgesteld, veel schooner en edeler. Dat alles heeft Beroald vernomen. Daar brengt Karel de boodschap dat Grimoald werd vermoord in de kapel van Sint-Lambertus. Plectrudis stuift op; ze verdenkt Karel zelf; dat is haar eenige zonde.

Uitzinnig om den moord op haar man en om al het andere vlucht Theudezinde naar Leodium. Onderweg wordt ze door Beroald's vriend afgewacht en opgeëischt voor haar heidendschen geliefde. Ze bezwijmt van ontzetting en wordt ondergebracht in een hut.

Intusschen heeft Plectrudis de belegering van Keulen, dat Pepijn niet meer verdedigen kon, met schatten afgekocht van de Friezen en de Noren. Zoo heeft Wodan Christus weer overwonnen, en Willibrord wordt uit Wiltaburg verjaagd. Theudezinde geneest. Rouwmoedig keert ze naar heur zoontje terug. Maar Theobald sterft, en straks ook Pepijn.

Daar is nog Karel, die aan Plectrudis zal toonen wie hij

is en wat hij kan. Hij rust zich uit voor een tocht naar Friesland, en alles voor hem moet buigen of barsten. Beroald, der Friezen leider, sinds Radboud onmachtig in zijn zetel zit weg te kwijnen — Beroald laat zich doopen. Nu wordt ook Radboud zelf bang van den dood en van Christus. Ook hij wil Christen worden, maar daartoe eischt hij Willibrord op. Zoo wordt de bisschoppelijke held weer zijn rijk binnengeleid. Maar te laat voor Radboud, die zoo juist is gestorven.

Onder Willibrord's leiding is Welgel nu te Wiltaburg broeder Azarius geworden. Ook Beroald legt alle eerzucht neer, en komt zich bij Welgel vervoegen.

Plectrudis en Theudezinde, beiden in 't klooster, erkennen Karel's grootheid, en vertrouwen hem gerust de toekomst van 't rijk; terwijl ginder in 't Noorden de oude Willibrord een jongen priester uit Ierland heeft ontboden, om zijn taak voort te zetten. Winfried is zijn naam : voor zijn jongen ijver zal het heidendom niet slechts in Friesland, maar ook onder de Wodanstammen in Germanië bezwijken.

XIX.

Uit de aandachtige lezing van Gregorius van Tours heeft Marie Koenen voor haar « Koninkje » een mooien voorraad gepuurd. Voor de wijze waarop een romandichter uit de geschiedenis het zijne kan halen zal ze waarschijnlijk gedrild zijn geweest door hetgeen Kurth te vertellen weet over den schrijver zelf der « Historia Francorum », die vertrouwbare geschiedenis te boeken vermocht eerst voor het gedeelte dat volgt op 550.

Schier alles wat de periode van « het Koninkje » betreft ligt met zijn feiten en toestanden in Marie Koenen's ro-

man zorgvuldig bewerkt. Maar voorop stond bij haar de verheerlijking van het Godsrijk, of liever het huldigen van de stichting er van. Het heilige Koninkje moest worden opgevoed tot zijn taak; wie zich daartegen verzette moest uit den weg, of heelemaal ten onder.

De vrome thesis ontwikkelde haar nadeelen, in zake kunst, naarmate de roman vorderde. De algemeen erkende wet dat de historische figuren èn in hun karakter èn in hun lotgevallen moeten standhouden in den roman werd hier niet nageleefd, wat betreft een der hoofdpersonen, n.l. Grimoald. Zoo groot een booswicht werd hier deze heerschzuchtige, dat zelfs zijn dood op zijn rekening komt, wijl het toch voor zoover totnogtoe de wetenschap de juiste toedracht der zaken achterhaalde, heelemaal anders is gegaan.

In hoofdzaak weet immers de geschiedenis het volgende over Grimoald : Hij was een zoon van Pepijn den Oude, of van Landen, die zoo machtig was dat hij bij uitersten wil op dien zoon het hofmeierschap van Austrasië kon doen overgaan. Zoo kreeg Grimoald het van meet afaan bedenkelijk hoog in den bol. Maar hij gedroeg zich voorloopig heel behendig : Sigibert II immers, de koning, bij wien reeds Pepijn de Oude diende en heerschte, bleef regeeren, bij name althans, over Austrasië, terwijl vader Dagobert nog over Neustrië regeerde. Maar bij Dagobert's dood werden de beide gedeelten van 't Frankische rijk gescheiden voorgoed, en Clovis II, de tweede zoon, kreeg Neustrië en Boergondië. « Ook deze regeerde zoomin als zijn broeder; hij was er bovendien te eenen male ongeschikt voor, jong, uitspattend, onmatig. Tusschen Grimoald en de hofmeiers en grooten van Clovis bleef de vrede bewaard. Maar na den vroegtijdigen dood van Sigibert II (najaar 656) kwam er heftige beroering. Want Grimoald waande zich reeds zoo

alvermogend, dat hij zonder raadpleging der grooten Sigiberts zoon als monnik naar Ierland zond, en zijn eigen zoon op den troon zette. De intrige mislukte evenwel. De adel van Austrasië verhief zich tegen Grimoald en kreeg steun van dien in Neustrië en Boergondië ; binnen enkele maanden waren Grimoald en zijn zoon gevallen en ter dood gebracht. Het gansche rijk kwam nu aan Clovis II (') ».

Deze levensloop richt zich toch eenigzins anders en komt heel anders tot zijn einde dan die van het verfijnde monster, dat knoeit en woedt in Marie Koenen's roman tot het zichzelf verdoet. Hofdijk, en zelfs Van Lennep, toonden in dezen meer eerbied voor de wetenschappelijk vaststaande feiten uit datzelfde tijdvak. Marie Koenen ging ditmaal liever staan langs de zijde van Felix Dahn, die in zijn « Fredigundis » en zijn « Ebroin » aan den eenen kant zooveel idealisme verspilde, dat de donkere zijde er noodzakelijk des te zwarter om werd.

Dat is het storende in « Het Koninkje ». Maar daartegenover staat veel schoons, door trouwe bewerking uit de geschiedenis gehaald en zielkundig belicht ; meer schoons nog rechtstreeks ontsproten uit Marie Koenen's fantazie en menschenkennis, door haar gul-geloovig levensoptimisme zoo mooi gestoffeerd. Zoo is daar b.v. Otton, een uitgewerkt model van geestes- en zielenadel. En komt het Koninkje zelf er maar bleekjes uit, wat een bonte en warme galerij van nevenfiguren met bisschop Amandus voorop ! Zelfs bij Grimoald vergeet men de grieven waar Marie Koenen hem opvoert in dat onvergetelijke gesprek met zijn moeder Itta (II[e] deel, blz. 147).

---

(1) Dr A. Van Gelder. « Algemeene Geschiedenis », 3e deel, blz. 282-283.

Heel anders, en toch weer eenigszins gelijkaardig, staan de zaken met « Stormenland ».

Vooreerst heeft een eigenaardig toeval gewild dat in de jongste jaren twee zeer begaafden onder onze Nederlandsche auteurs gebogen zaten over Aug. Thiéry's « Récits des Temps mérovingiens » om er den geest der tijden uit te halen, en ook iets van den trant, behoudens eigen persoonlijkheid, waarop een modern kunstenaar het best over die verre dagen vertellen kan. En beiden zijn daarin uitstekend geslaagd, de een in « Genoveva van Braband » en de andere in « Stormenland ». De voorsprong bij Streuvels ligt in het eigen werk van de karakteruitbeelding der heldin. Genoveva rijst op, ze leeft, en de geschiedenis — de sage, zoo ge wilt — werd volbloed werkelijkheid onder zijn vasten greep, omdat zijn oog, klaar en scherp, zag wat vast te houden en wat los te laten viel. Juist die vaste hand en dien vinnigen blik had ik aan Marie Koenen gewenscht voor haar zwaarsten roman. Dan had ze Willebrord niet gekozen tot held, dien heiligen reus. Om hem wetenschappelijk te achterhalen heeft ze zich zeker niet minder moeite getroost dan Streuvels voor zijn taak. Voor zoover het mij op eigen houtje gegund is de voorstudie van Marie Koenen te controleeren, ben ik er zeker van dat ze zich voornamelijk heeft geschoold, wat haar held betreft, in P. Alberdingk Thijm's « Leven van St-Willebrordus », aangevuld met tal van kleinere dingen, als b.v. de jongst verschenen bladzijden over hem in Dr Hensen's « Nova et Vetera ». Maar zou haar het oude Vlaamsche werk over haar heilige wel bekend zijn ? Ik bedoel : van Jhr. R. Verstegen « de Nederlandsche Antiquiteiten met de bekeeringe van eenige derselve landen tot het Kersten gheloove door St-Willebrordus » (Antwerpen, 1613) ? En zou ze gebladerd hebben in P. J. Visscher's « Levensschets van

den h. Willebrordus », met plaatselijke geschiedkundige aanteekeningen (Mechelen, 1839) ?

Maar is dat zoo, of is het anders, veel baten voor de literaire schraging kon het niet. Mij spijt het dan ook, dat deze schoone schrijfster, die door den band zoo zeker is van haar stuk, heeft gemeend een roman te moeten weven rondom een figuur als Willibrord. Zij kon toch weten, zoo goed als de beste, dat Willibrord, een onzer edelste heiligen, heelemaal niet is wat ze er volstrekt van maken wou : een tragisch figuur. Dat leven, voor zoover we 't kennen, is nieteens een boeiend leven; het is, in zijn onuitsprekelijke dadenkracht, een recto-tono-psalm, op 't hoogste reliëf, voor zijn Christus en zijn Kerk. Menschelijke zwakheden zijn in dit leven niet te bespeuren. Dat is heerlijk. Maar zoekt men in de vertelkunst ook een publiek te behagen, dan beslaat zulk een leven 50 bladzijden, niet 500. Van de eeuwigheid uit gezien, zal 't wel jammer wezen voor het vak en voor den doorsneemensch, maar literatuur en ascese is niet hetzelfde.

In veel hoogere mate boeiend, en tragisch ook, is de persoon van Pepijn van Herstal. En ik vermag de vraag niet op te lossen waarom Marie Koenen dien Pepijn niet heeft gekozen tot de centrale figuur van haar meest bewerkten roman. Zijn het moreele bezwaren, die haar verhinderd hebben, die werkwijze te verkiezen ? Alle eerbied daarvoor. Maar nu heeft ze, met aan te stippen wat er is van Plectrudis en Alpais, die zedelijke hindernissen allerminst overwonnen, en haar heiligenleven zelf is niet, zooals ze dit voorhad, tot een aangrijpenden roman geworden.

Dat er een hoofdgrief bestaat tegen dit werk, is alweer geen reden om niet toe te juichen de zeer schoone partijen in dit strenge en rauwe hoogland. Wie geduld heeft zal ze vinden, en zijn langen toeristentocht beloond achten.

Daar is b.v. de verhouding van Dodon tot Pepijn, daar is Radboud's telkens weer opvlammende woede en telkens weer aarzelende drift, daar is Beroald, een heiden zoo grootmoedig, dat hij een christen wordt, allen ten voorbeeld. Daar is vooral, door het heele werk heen, dit schoone medelijden met de dwaling-te-goeder-trouw, en die eerbied voor wat de schaduw van Ygdrasill aan onze voorouders te schenken wist vóór ze konden gelooven dat de glorie en de zaligheid vastzit aan 't kruis. En zoo durf ik meenen dat de menschelijke ontferming dieper spreekt uit het hart van Marie Koenen, dan uit het toch zoo gevoelige van wijlen Adriaan van Oordt, die in zijn « Irmenlo » niet wist het heidendom te vieren zonder het Christendom deerlijk te kort te doen.

XX.

« Het Koninkje » en « Stormenland » het zwaarste en gedegenste werk van Marie Koenen's inspanning, is niet — lang niet — het beste wat ze schonk.

Daartoe moet ze blijven binnen haar Limburg, binnen dat dierbaar gewest, dat ze van uit Geul overschouwde, waar ze sinds haar huwelijk jarenlang woonde, — troonde, is het woord, — tot vóór enkele maanden, toen ze Amsterdam verkoos, terwijl haar man, andermaal, als in zijn jeugd, op lange en verre tochten ging.

Geul — het ligt daar langs zijn heuvelen tusschen de Maas en den grooten spoorweg Maastricht-Roermond. Boven op den top de dichtersvilla, ontvangend en gevend langs alle zijden licht : over Hollandsch Zuid-Limburg, dat daar deint als een wiegende zee ; over de Belgisch-Limburgsche Kempen, die daar oprijst uit de Maas als een

tafel-land, bruin van heide en donker van dennewouden. Twintig torens in 't ronde, en ginder ver in 't Zuiden, over de groene en blonde korenweelden heen, Maastricht, de stad van St. Servaas, grijs van eerwaarden ouderdom, maar met zooveel jeugd boven en rondom haar, eeuwig jong en zonnig van 't goud der weerkaatsende daken en spitsen.

Daar was 't goed wonen. Daar wisten de vrienden te komen uitzonnen, in dat paradijs van natuurschoon, bij die twee dichtende menschen, die, naast « Mei » van Mevrouw Steenhoff, hun Limburgsch « Jong Leven » leidden, en het vulden met sprookjes en liedjes. Het aanstekelijke optimisme der goede huisvrouw doorzinderde, midden in de eeuwige hymne van dit landschap, ook dit binnenhuis. En 't mag wel eens herzegd wat H. M. de Jong getuigde van haar in het socialistische « Volk » (1) : « Zij is zoo ernstig overtuigd dat het zoo in de wereld gaan moet, of ten minste moest, dat de deugd sterker is dan alles op aarde. En dat geloof, die eenvoudige overtuiging deden haar zoo rustig schrijven, zoo breed en klaar, alle bedenkingen ten spijt... Marie Koenen is een Roomsche schrijfster, maar zij draagt haar geloof, diep in ziel en geest, dringt zich niet zeloties naar voren, getuigt zoo klaar en ongewild dat ze niemand hindert. En zij schrijft zeer goed ». Ik herzeg dit met genoegen, omdat ik dit andersdenkend getuigenis rechtvaardig acht, en gedeeltelijk goedmakend het jammerlijk tekort aan waardeering bij de Roomsche jongeren voor Marie Koenen's prachtige gaven en haar vruchtbaren arbeid. Daar hebt ge b.v. Gerard Knuvelder's heel knap en heel degelijk boek, zoo dik als ons dikste dictionnaire « Van uit Wingewesten ». Welke beneden-Moerdijksche Nederlander, met eenigen naam in om 't even

(1) 4 Dec. 1919.

welk vak wordt in die sociographie van het Zuiden niet met een pluimpje bedacht ? En een der allerbesten onder hen werd afgescheept met een gebaar dat grievender is dan een brutale onwellevendheid : « Marie Koenen raakte zelden de volksziel in haar legenden en historieverhalen. In tegenstelling met de niet-katholiek Lomberts Hurrerbrink, die vooral de forse, grappige kant van het hedendaagsche volksleven beschrijft, omdroomt Marie Koenen, de eenvoudigen met een mystiek waas » (1). Dat leunt aan bij een uitspraak van Math. Kemp, en dat steunt op het exclusivisme der nieuwste mode, die — dat mochten de jongeren weleens meer binnen hun bewustheid, binnen hun zelfbewustheid, halen — over tien jaar, of minder, alvast weer verouderd kon zijn.

Op die villa te Geul groeiden ook Marie Koenen's « Limburgsche Verhalen » (2), waarbij we verzuchten : Och, blijf in Limburg wonen, keer er weer met uw have en uw gave, in uw huis en in uw fantasie !

Die jongste : « Limburgsche Verhalen » van haar zijn ten getalle van vier : « De Moeder Gods in de Heg » vertellend van Melia, het goede, vrome kind, dat daar plots in de haag een Moeder-Godsbeeld vindt staan. Dit stond er vroeger niet. Ondanks alle pogingen om het in de kerk te plaatsen, komt het beeldje steeds naar de haag terug. 't Wordt een beeweg van belang, onder het devote voorbeeld van Melia, en straks wordt daar een klooster opgericht, waar Melia als nonnetje verder leefde, en waar ze stierf als een heilige.

« De Madeliefjes » : 't Zijn die van Peerke, wiens vader

(1) Blz. 514.

(2) Verschenen in de « Nederlandsche Bibliotheek » van de « Mij voor Goede en Goedkoope Lectuur ». A'dam, 1922.

niet wil deugen, en die voor de bekeering van den man, die toch zijn vader is, door den sneeuwstorm heen zijn bloemen gaat offeren naar 't kapelletje, waar zijn vader hem versteven vindt. Peerke's lichaam zal herleven onder de koestering van vaders armen, en vaders ziel onder de voorspraak van Peerke's gebed.

« De Godsvlam », die het tabernakel bewaakt in de leege kerk, waaruit de pastoor verbannen is door den machthebber van 't kasteel. Maar terwijl er feest wordt gevierd op Sterrensteen, brak er brand uit, en terzelfder tijd komt Christus aankloppen als een stervende bedelaar. Ze dragen hem naar de kerk, waar de Bedelaar den geest geeft vóór het tabernakel, maar waar zich dan ook de Sterresteener bekeert.

Drie verhalen alweer zoo keurig in den toon, dat ze mochten thuishooren onder de « Middelnederlandse Legenden en Exempelen » zooals Dr C. G. N. De Vooys met zijn voorbeeldig philologische zorg die verzamelde en bestudeerde.

Het vierde verhaal is hedendaagsch, en valt wel eenigszins minder mee : « De Zusters » treffend genoeg, die familieveete, die wordt bijgelegd om een kind onder de ramp van een watersnood. Maar tegen de factuur zelf der vertelling rijst een bezwaar : De pastoor had zijn rol ook verder te handhaven ; en zulk een testament : « Alles voor de kerk, » dat Anne-Marie dan nog mondsgemeen had gemaakt, mocht hij niet aanvaarden...

En hiermede meen ik naar vermogen, zooniet naar behooren, mijn katholiek-Vlaamsche huldeplicht te hebben vervuld jegens deze groote zuster van over de Maas.

Nog andere punten had ik mogen aanraken, b.v. het hooge besef van haar Roomsche taak ook tegenover andersdenkenden: want ook naar « de Gids » ging ze met

haar werk. Ontstemming vanwege de steilen uit ons eigen kamp, verontwaardiging zelfs vanwege de Limburgers. Maar ik weet er, die door Marie Koenen in « De Gids » nader zijn gekomen tot ons...

Marie Koenen's wijze van schrijven, zoo frisch en zoo bloeiend-gezond, is toch niet in den stijl der jongste jaren : te mollig immers en te zoet. Och, wat komt, in de geschiedenis van 't schoone, het zus of het zoo in den vorm er op aan, als 't accent er is en de ziel, als de bewijzen stralen dat men spreekt gelijk men voelt, gelijk men over de landen en de tijden Gods heerlijkheden ziet en hoort, en gelijk ze weerkaatsen uit het eigen hart, als 't niet werd gedoopt in de zelfzucht, maar door de liefde tot allen gestaald. En daarom goedheil deze edelvrouw van Rome, deze zachte en sterke draagster van Christendom en blijde Kunst !

Antwerpen 1920, bijgewerkt Broechem 1930.

INHOUD

ALBERTINE STEENHOFF-SMULDERS

I. Naar aanleiding van de kritiek van Carel Scharten 7

II. De jeugdarbeid van Alb.-Smulders. Groei in « Van onzen Tijd » onder Engelschen invloed. Hoe dit tijdschrift ontstond 12

III. « Sprookjes van de Schemering ». Nederland geen sprookjesland. Het Roomsche sprookje 16

IV. Sprookjesstof uit den Bijbel ; « De Schaduw van het Leven » 20

V. Middeleeuwsche legenden en mirakelen en exempelen: « Het Biëenboek ». Verteltrant van Alb. Steenhoff-Smulders ; vergelijking met Jef De Cock en Marie Koenen 23

VI. « Een heel oude Sproke ». 30

VII. De wereldsche sprookjes van Alb. Steenhoff-Smulders 33

VIII. « Het Tuintje » 36

IX. « Poes » 43

X. Alb. Steenhoff-Smulders' arbeid voor de Katholieke Illustratie : haar drie historische romans . . 50

XI. Jan van Arkel in de geschiedenis. Hoe de romanschrijfster hem ziet. Inhoud van den roman . . . 51

XII. Beoordeeling van « Jan van Arkel » 60
XIII. Inhoud van « Jacoba van Beieren ». Beoordeeling van den roman 62
XIV. « Een Abdisse van Thorn ». Inhoud van den roman. Beoordeeling 70
XV. « Verzen ». Een kleine seizoenen-cyclus. Zachte stemmingspoëzie. Verscheidenheid naar inhoud en vorm 81
XVI. « Holland ». Weer een kleine seizoenen-cyclus. 89
XVII. De sociale arbeid van Alb. Steenhoff-Smulders. Haar werk in « het Centrum », « de Katholieke Vrouw », « Mei » 91
XVIII. De sociale zending weerspiegeld in haar dichtbundeltje « Holland » 96
XIX. Het vaderlandsch hart van deze Roomsch-Katholieke in het protestantsche land 99
XX. In alles, haar geloof haar beste bezieling . . 101

MARIE KOENEN.

I. Marie Koenen in haar landschap en haar tijd . . 103
II. Haar aanvang ; invloed van de Tachtigers . . . 105
III. « De witte Burcht » en andere jeugdvertellingen. 107
IV. « Het Hofke ». Inhoud en beoordeeling « Dolf's Zonde ». 109
V. Het oude Maastricht, « Veldeke's St. Servatiuslegende » in 't Nieuw Nederlandsch. Beoordeeling 111
VI. « Van Wenschen en Wonderen » ; middeleeuwsche legenden. « Sproken en Legenden », met daarin « De Zonnekroon », « Van Broeder Udo », « Hoe Roland aan Koning Karel's hof kwam », « Ridder Rupert's Blijdschappen », enz. Beoordeeling . . 114
VII. « De Toren van Neekurn » Inhoud en beoordeeling. Marie Koenen's optimisme. 121
VIII. Medewerking aan « Van onzen Tijd ». « De Wegen » : Marie Koenen's verzen. Beoordeeling. . 122
IX. Medewerking aan « De Beiaard ». Marie Koenen's roman « De Moeder ». Inhoud. 126
X. Beoordeeling van « De Moeder » 129
XI. Marie Koenen's historische roman : « De wilde Jager ». Inhoud en beoordeeling 132
XII. Een brokje literaire geografie 139

XIII. « De Andere ». Inhoud van den roman . . . 142
XIV. Beoordeeling van « De Andere » 149
XV. Marie Koenen's Bijbelverhalen : « De Redder » en « De Herdersknaap ». Inhoud en beoordeeling . 151
XVI. « Parcifal », Marie Koenen's middeleeuwsche roman. Inhoud en beoordeeling. « Bretonsche Legenden », Marie Koenen's arbeid voor het Geert Grote-genootschap. 158
XVII. Marie Koenen's Merovingsche romans : « Het Koninkje ». Inhoud 161
XVIII. « Stormenland » Inhoud 167
XIX. Beoordeeling van de beide Merovingsche romans. 174
XX. Marie Koenen en Felix Rutten, redacteurs van « Jong Leven ». De villa te Geul. « Limburgsche Verhalen ». Marie Koenen's heimatkunst. Slotbeschouwing 179

DAVIDSFONDS
GODSDIENST
TAAL
VADERLAND